

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJOS
KAUNO FAKULTETAS
4 D KATEDRA

Simonos Nakrošiūtės

TARPDISCIPLININIS MENAS KAIP KŪRYBINĖ STRATEGIJA

Magistrantūros baigiamasis teorinis darbas

Stiklo meno ir dizaino studijų programa, valstybinis kodas 6211PX016

Magistrantė: *Simona Nakrošiūtė*

.....
(parašas)

.....
(data)

Darbo vadovas: *prof. dr. Stanislovas Mostauskis*

.....
(parašas)

.....
(data)

Tvirtinu, katedros vedėjas: *doc. Tadas Vosylius*

.....
(parašas)

.....
(data)

Kaunas, 2021

AUTENTIŠKUMO DEKLARACIJA

Aš, Simona Nakrošiūtė, kandidatė VDA Kauno fakulteto Stiklo meno ir dizaino katedros magistro laipsniui gauti. Patvirtinu, kad šis baigiamasis magistro darbas paremtas mano pačios autentiška kūryba ir jame naudotasi tik tokia papildoma informacija, kuri nurodyta nuorodose, paaiškinimuose, šaltinių, literatūros bei iliustracijų sąrašuose.

Patvirtinu, kad baigiamajame darbe nėra naudojamosi kitų darbais to nenurodant ir teigiu, kad nė viena darbo dalis nepažeidžia jokių asmens ar institucijos autorinių teisių. Taip pat nė viena baigiamojo darbo dalis nebuvo pateikta jokiai kitai aukštojo mokslo institucijai, kaip akademinis atsiskaitymas ar siekiant gauti magistro laipsnį.

Simona Nakrošiūtė

SANTRAUKA

Tiriamajame magistrantūros darbe tiriama ir analizuojama tarpdalykinio meno kaip kūrybinės strategijos praktikoje reiškinys, Lietuvos šiuolaikinio meno diskurse. Pristatoma šiuo laikotarpiu vyraujančios ir kuriamos tarpdalykinio meno principais remtinės praktikos. Tiriami šiuolaikiniai tarpdalykinio sinonimai, principai, vykdoma tarpdiscipliniškumo kaip reiškinio tipologija, sąvokų tyrimas, aptariami pasirinktų menininkų projektai ir nagrinėjamas meno kūrinų ir jų proceso tarpdalykiškumas. Bandyta suklasifikuoti Lietuvos tarpdalykinio meno erdvėje kuriančių menininkų veiklų strategijas pagal tarpdalykiškumo tipologiją ir įvykdyti klasifikaciją.

Praktiniame magistrantūros darbe remiantis “stokos” terminu, kaip pagrindine praktinio darbo ašimi ir atspirties tašku, tyrinėjama sukurto poreikio, lūkesčio ir nusivylimo prieštara šiandienos socialinėje aplinkoje. Kūrybinėje praktikoje kolekcionuojant rastus (pamestus) daiktus, vaizdus kurie tampa naujais skulptūriniais objektais, koliažais kuriama kasdienybės artefaktų kolekcija. Sureikšminant rastus daiktus ir sukeičiant paskirties funkciją, nebenaudojamiems daiktams, vaizdams specialiai sukuriama papildomi elementai kurių pagalba jie tampa inspiracija ar užbaigto kūrinio dalis. Kūrybiniame procese eksperimentuojant peržengiamos įvairios medžiagiškumo ir tarpdalykiškumo ribos, iškeliamas aplinkos ir meno tvarumo sąsajos klausimas.

SUMMARY

The research master's thesis researches and analyzes the phenomenon of interdisciplinary art as a creative strategy in practice, in the discourse of Lithuanian contemporary art. The practices that are prevalent during this period and are based on the principles of interdisciplinary art are presented. Contemporary interdisciplinary synonyms and principles are analyzed, the typology of interdisciplinarity as a phenomenon is studied, the research of concepts is discussed, the projects of selected artists are discussed and the interdisciplinarity of works of art and their process is analyzed. An attempt was made to classify the activity strategies of artists creating in the Lithuanian interdisciplinary art space according to the interdisciplinary typology, and the classification was implemented.

My practical master's thesis as an artist is described. Lack is explored as a philosophical, motivational, positive, and social expression in my personal and external daily life. Based on the term shortage as the main axis and starting point of practical work. The bodies of creative work are chosen in constructive forms and used to find lost objects that become like the main tool in the creative process. The emphasis on things is carried out, they are given a second chance to become something else, they are given a purpose in the field of art. An attempt was made to create a series of objects by experimenting, transcending various boundaries of materiality and interdisciplinarity in the creative process.

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	6
1. TARPDALYKINIO MENO SAMPRATOS IR JŲ TURINIO SĄSAJOS.....	10
1.1 Kas yra tarpdalykinis menas?	10
1.2 Tarpdalykinio meno raida Lietuvoje.....	22
2. ŠIUOLAIKINIS TARPDALYKINIS MENAS LIETUVOJE – BANDYMAS KLASIFIKUOTI	33
2.1 Tarpdalykinio meno praktikų klasifikavimas	33
2.2 Rasti (pamesti) daiktai ir kiti tarpdalykinio meno instrumentai	51
IŠVADOS	60
BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS.....	63
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS	72

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Kiekviena meno ar mokslo sritis turi savo esmines konceptualias gaires, jos poreikius atliepiančią struktūrą, išorinius požymius ir vidinę logiką. XXI a. įvairių disciplinų moduliai vis labiau persidengia, yra pildomi, kryžminami, dubliuojami ar kitaip modifikuojami ir tampa vis labiau tarpdisciplininiai. Meno pasaulyje naujas sritis ir priemonės nusavinantis tarpdisciplininis požiūris tapo vis gausiau atstovaujamas. Ilgainiui tarpdiscipliniškumo terminas tapo patogiu įrankiu skiriant ir apibūdinant naujas meno praktikas, kurios peržengia vieno žanro ribas ir nebetelpa modernistinio meno paradigmoje. Kita vertus, naujoms meno praktikoms toliau plečiant ir hibridizuojant savo turinius, sąveikaujant su nemeninėmis sritimis, tarpdiscipliniškumas tapo itin plačiai suvokiamas ir prarado pirminį apibrėžtumą.

Į meno teorijos ir praktikos diskursą tarpdiscipliniškumo terminas atėjo iš mokslo srities. Moksliniame lauke kur kas dažniau sutinkamas tarpdiscipliniškumas išryškina įvairių mokslo sričių metodikų perėmimą ir sintezavimą. Akivaizdu, šiuolaikinėse meninėse praktikose taip pat vis labiau įsigali postmodernus nevienalyčių pradų jungimasis. Tai pasakytina ne tik apie tapybą ir plastiką, bet ir apie kitas meno sritis: muziką, teatrą, šokį ir kiną¹. Ir jau XXI a. pradų jungimasis įsigalėjęs stipriai. Hibridinės metodikos, jomis grįstos praktikos taikomos ne tik bendrojo ugdymo įstaigose, aukštosiose mokyklose, bet ir meninio ugdymo srityje. Tiek mokslui, tiek menui svarbu atskleisti savo galimybių horizontus ir pripažinti, kad nėra visuotinę palaimą teikiančių, universaliai privalomų veikimo tipų, todėl būtina atrasti ir plėtoti daugybę įmanomų tiesų, netelpančių į vienovės ir proporcingumo šabloną. Apibendrinamas Žanas – Fransua Liotaras sako: „Ne vieną šimtmetį visi tie mokslinių, literatūrinių, meninių avangardų tyrimai siekia atskleisti kalbėjimo būdų tarpusavio nesulyginamumą“².

Tarpdalykiškumo nuostatos tapo parankia priemone ne tik meno praktikose, bet ir meno priemonėmis vykdomuose meniniuose tyrimuose, taip pat menotyrinėje veikloje. Anot Vytauto Michelkevičiaus, „tradicinė meno samprata ir menotyra nebegali aprėpti šiuolaikinių procesų, kuriuos lemia komunikacijos, naujų medijų ir naujų technologijų skverbimasis į meno sritį“³. Volfango Velšo nuomone, labai svarbu, kad meninis individualizmas palaiko ir puoselėja postmodernius daugybingumo principus⁴. Menas prarado modernistinį vientisumą, virto

¹ Stanley Trachtenberg apžvalginis veikalas „The Postmodern Moment. A Handbook of Contemporary Innovation in the Arts“, Westport-London, 1985

² Jean-Francois Lyotard, „Contains newspaper articles and a conference paper“. Paris: Galilée, 1984. 89p.

³ Straipsnių leidinys „Medijų studijos: filosofija, komunikacija, menas“, „Meno ir komunikacijos studijų sąveika: medijos ir medijų menas“. Vilnius, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007

⁴ Wolfgang Welsch „Mūsų postmodernioji modernybė“, iš vokiečių k. vertė Alfonsas Tekorius. Vilnius: Alma littera, 2005m. p. 24

daugiasluoksniu ir prieštaringu. Meninėms praktikoms diferencijuojantis, vis labiau skaidėsi visuomenės skonis, kreipiamas ne į kelis centralizuotus, bet į daugybę prieštaringų utopinių modelių⁵. Todėl, analizuojant meno praktikų daugialypiškumą neišvengiamai kyla klausimas: kokiais kriterijais remiantis minėtos praktikos turėtų būti tiriamos ir klasifikuojamos? Tyrinėjant tarpdisciplininį meną aptariančias idėjas, tampa akivaizdu, jog nepaisant kritinės literatūros gausos, sudėtinga suprasti tokio meno prigimtį, jam taikomas ribas ir pan. Žodžių junginys *tarpdisciplininis menas* yra plačiai žinomas, bet vis dar kyla daug klausimų dėl jo turinio apibrėžties.

Tyrimo problema atliepia klausimą, kokiomis prielaidomis ir kriterijais remiantis atpažįstamos, klasifikuojamos ir interpretuojamos šiuolaikinės tarpdalykinio meno praktikos Lietuvoje. Atsakant į pastarąjį neišvengiamai teks atsakyti ir į kitus klausimus. Ar tarpdalykinėms praktikoms būdingos savitos kūrybinės strategijos? Jei taip, tai kokios jos? Ar pastarąsias galima redukuoti į tam tikrą tipinę struktūrą?

Termino problema. Tarptautinis terminas *tarpdisciplininis menas* lietuviakalbėje menotyroje yra gan išsisknijęs, ir tik retkarčiais pasitaiko *tarpdalykinio meno* vartoseną. Šiame tyrime terminas *tarpdisciplininis* pakeistas lietuviškesne sąvoka *tarpdalykinis*, tačiau abu jie naudojami kaip sinonimai, o ne skirtingus aspektus pabrėžiantys terminai.

Tyrimo objektas: prielaidos ir kriterijai, kuriomis remiantis klasifikuojamos ir interpretuojamos Lietuvos *tarpdalykinio meno* praktikos.

Tyrimo lauką sudaro kelios susijusios sritys: a) tarpdalykinio meno sampratas ir konkrečias praktikas interpretuojanti mokslinė menotyrinė literatūra; ir b) Lietuvos tarpdalykinio meno praktikas atspindinti vizualinė ir kita medžiaga. Pastarojoje apžvelgiama tiek tarpdalykinio meno raida Lietuvoje, tiek ir paskutinio dešimtmečio situacija (dėmesys koncentruojamas į Nomados ir Gedimino Urbonų, Dainiaus Liškevičiaus, Julijono Urbono, Svajonės ir Pauliaus Stanikų ir kitų kūrybą).

Tyrimo tikslas: suformuluoti prielaidas ir kriterijus, kuriais remiantis būtų klasifikuojamas ir interpretuojamas Lietuvos tarpdalykinis menas.

Norint pasiekti išsikeltą tikslą suformuluoti tokie **tyrimo uždaviniai**:

1. aptarti tarpdalykinio meno sampratas, jų problemines sąsajas;
2. pristatyti Lietuvos tarpdalykinio meno ištakas ir svarbiausius raidos etapus;
3. preliminariai suklasifikuoti ir apibūdinti pasirinktas tarpdalykinio meno praktikas Lietuvoje;
4. aptarti daiktų įveiklinimo galimybes tarpdalykinio meno projekte.

⁵ angl. „Transdisciplinary Insights“ (TI), 2017, 2018, 2019.

<https://www.ingentaconnect.com/content/leuven/ti/2019/00000003/00000001> [žiūrėta 2019-08-16]

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių atranka ir analizė; istorinė lyginamoji tarpdalykinio meno raidos analizė, tarpdalykinė interpretacija (mišrūs priemonių rinkiniai, sudaromi pagal konkretaus tyrimų objekto pobūdį).

Literatūros šaltinių apžvalga. Teorinio darbo pirmame skyriuje, aprašant tarpdalykinio meno sampratą, remiamasi V. Michelkevičiaus knyga „*Meninio tyrimo suvesti. Žinojimo kontūrais*“⁶. Apžvelgiant Lietuvos tarpdalykinio meno raidą buvo naudingos knygos „*(Ne)priklausomo šiuolaikinio meno istorijos: savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1987–2011 m.*“ ir „*(Ne)priklausomo šiuolaikinio meno istorijos (2 tomas)*“⁷ sudarytos Vytauto Michelkevičiaus ir Kęstučio Šapokos, kuriose buvo kalbama su kūrėjais apie to meto meno istoriją, kūrybines keliones, dailininkų grupių kūrimosi procesus. Tarpdalykinio meno kūrėjų veiklos aprašymui aktuali meno kritikės Monikos Krikštopaitytės knyga „*Atidarymai. Lietuvos dailės gyvenimo fragmentai*“⁸, menotyrininkės Skaidros Trilupaitytės tekstai knygoje „*Lietuvos dailės gyvenimas ir institucijų kaita sovietmečio pabaiga – nepriklausomybės pradžia*“⁹. Aptarta ir susipažinta su tarpdalykinio meno skirstymo kriterijais Ketė Makleod ir Lyn Holdridž veikale „*Mąstymas per meną: meninio tyrimo refleksijos*“¹⁰. Norint nors šiek tiek patikslinti žodžių junginio *tarpdalykinis menas* sinonimus ir kitas panašias sąvokas, peržvelgta V. Michelkevičiaus sudaryta knyga „*Postdisciplininis leksikonas*“¹¹. Tiriant netradicinio meno, mokslo ir kitų sričių bei disciplinų bendradarbiavimo procesus, hibridiškumą ir rezultatus remtasi architekto Marko Doriano įžvalgomis „*Architektūra ir A-discipliniškumas?*“¹². Sąvokų ir principų tikslinimui ir aptarimui, remtasi menininko Rogeris Deanas ir žurnalistės Hazelis Smitas „*Taikomieji tyrimai, taikomųjų tyrimų praktikos meninėje kūryboje*“¹³. Naudotasi filosofo Alphonso Lingio mintimis apie mokslą, jų interpretacijomis Jurgio Dieliauto straipsnių rinkinyje „*Alphonso Lingio egzistencinė antropologija*“¹⁴. Antrame skyriuje, analizuojant pasirinktas tarpdalykinio meno praktikas ir ieškant jas klasifikuojančių kriterijų pasitelkti Linos Michelkevičės straipsniai „*Pro-testo laboratorija: bendradarbiavimo strategija kaip viešosios*

⁶ Vytautas Michelkevičius, „Meninio tyrimo suvesti. Žinojimo kontūrais“. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2016

⁷ Vytautas Michelkevičius ir Kęstutis Šapoka. (Ne)priklausomo šiuolaikinio meno istorijos = (In)dependent contemporary art histories : T. 1: Savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1987-2011 m. ir T. 2: Savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1987-2014 m.. Vilnius: Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga, 2011

⁸ Monika Krikštopaitytė, „Atidarymai. Lietuvos dailės gyvenimo fragmentai 2005-2014 m.“, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014

⁹ Skaidra Trilupaitytė, „Lietuvos dailės gyvenimas ir institucijų kaita sovietmečio pabaiga – nepriklausomybės pradžia“, Vilnius: Artseria, 2017

¹⁰ Katy Macleod ir Lin Holdridge, „Thinking Through Art: Reflections on Art as Research“, Abingdonas, Anglija: Routledge 2005

¹¹ Vytautas Michelkevičius „Postdisciplininis leksikonas“, Vilnius : Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga, 2018

¹² Dorrian's Mark, „Architecture and A-disciplinarity?“, Gentas: A & S. 2009

¹³ Roger T. Dean, Hazel Smith. „Practice-led Research, Research-led Practice in the Creative Arts“, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009

¹⁴ Apie Alphonso Lingi.pdf straipsnis, „Kūrybinės jėgos“ p. 92-93 [žiūrėta 2019-11-16]

erdvės steigtis“¹⁵. Aptariant tarpdiscipliniškumo praktiką kaip transgresiją, laužančią tam tikrus nusistovėjusius kodus, naudotasi Dovilės Tumpytės straipsniu „*Šiuolaikinio Lietuvos meno tarpdiscipliniškumas: nuo naujų medijų link socialinio aktyvumo*“¹⁶. Klasifikuojant tarpdalykinio meno kryptis, naudoti Lietuvos kultūros tyrimų instituto straipsniai apie hibridinę kūrybą, taip pat filosofo Kristupo Sabolius knyga „*Materija ir vaizduotė: hibridinė kūryba tarp meno ir mokslo*“¹⁷. Tyrimui taip pat reikšmingi buvo internete patalpinti straipsniai, jų rinkiniai, įvairūs interviu su tarpdalykinio meno kūrėjais, parodų ar meno renginių katalogai, kurie leido užpildyti informacijos spragas arba informaciją patikslinti¹⁸. Paskutiniame poskyryje, aptariant magistro praktinio darbo idėines prielaidas, buvo naudingas straipsnių rinkinys „*Stokos reiškinys: būtis, žmogus ir bendruomenė*“¹⁹.

Darbo struktūra. Tiriamąjį darbą sudaro įvadas, dvi dėstymo dalys, išvados ir priedai. Įvade aptariamas tyrimo aktualumas, iškeliamas tyrimo problema, apibūdinamas tyrimo objektas bei jį atitinkantis tyrimo laukas, formuluojamas tyrimo tikslas ir uždaviniai, aptariami naudotos literatūros šaltiniai, glaustai pristatoma tiriamojo darbo struktūra. Pirmame skyriuje apžvelgiamos tarpdalykinio meno sampratos ir su jų vartojimu siejamas probleminis laukas, taip pat pristatomos tarpdalykinio meno ištakos ir svarbiausi etapai Lietuvoje. Antrame skyriuje analizuojamos pasirinktos tarpdalykinio meno praktikos siekiant išgryninti skirtingas kryptis nusakančius požymius, remiantis minėtais požymiais klasifikuojamas Lietuvos tarpdalykinio meno laukas, pateikiamos minėtą skirstymą atitinkančios konkrečių tarpdalykinio meno praktikų interpretacijos. Taip pat pristatomi autorės kūriniai įvykdyti per kelis magistrantūros studijų metus. Pateikiamas individualus požiūris į tarpdalykinį meną, taikytą tarpdalykinio meno principų pavyzdžiai ir tolesnis šios srities tyrinėjimas. Išvados glaustai pristato tyrimą apibendrinančias mintis. Prieduose pateikiami literatūros šaltinių ir iliustracijų sąrašai.

¹⁵ Lina Michelkevičė. „Pro-testo laboratorija: bendradarbiavimo strategija kaip viešosios erdvės steigtis“ / „Pro-test Lab: Constituting Public Space through Collaborative Strategy“, Vilnius, 2013
https://www.academia.edu/4099668/Lina_Michelkevi%C4%8D%C4%97[žiūrėta 2020-10-23]

¹⁶ <https://www.letmekoo.lt/tekstai/aktualiojo-meno-raktazodziai-tarpdiscipliniskumas-medijos-ir-reliacine%CC%87-estetika/>[žiūrėta 2020-10-23]

¹⁷ Kristupas Sabolius, „Materija ir vaizduotė: hibridinė kūryba tarp meno ir mokslo“, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018

¹⁸ Taip pat peržvelgti ir Lietuvos kultūros tarybos (toliau – LKT) projektų finansavimo šaukimui sudarytos gairės TM projektams paremti. Tačiau tenka pastebėti, kad LKT nepateikia tarpdisciplininio meno apibrėžimo.

¹⁹ Elena Leontjeva, Aneta Vainė, Marija Vyšniauskaitė, „Stokos reiškinys: būtis, žmogus ir bendruomenė“ Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Vilnius : Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016

1. TARPDALYKINIO MENO SAMPRATOS IR JŲ TURINIO SĄSAJOS

1.1 Kas yra tarpdalykinis menas?

Šiame skyriuje bus aptariamos tarpdalykinio meno sampratos, nagrinėjami tiriamos praktikos laukai ir sinonimai. Tiriama tarpdalykinio meno raida Lietuvos meno istorijos diskurse, apžvelgiamos „alternatyvios“, „užribio“ veiklos ir antiinstitucinės menininkų iniciatyvos, kurios, reorganizuojantis pagrindinėms meno institucijoms, buvo vykdomos greta oficialaus dailės gyvenimo. Pirmame poskyryje bus aptariama: tarpdalykinio meno (toliau TM) sąvokų ir sampratų įvairovė. Kalbant apie tarpdalykinį meną įvyksta konfliktas tarp žodžių darinių naudojimo, reikšmių ar skirtumų konfliktas. Kas yra TM: ar tai – tarpdalykinis menas, tarpsritinis menas, tarpdisciplininis menas, meninis tyrimas ar tai hibridinis menas. Siekiant išsiaiškinti ir patikslinti sampratas pateiksiu tiriamų sampratų paaiškinimus.

Visų pirma, kyla klausimas: kas yra TM? Pateikiami keli apibrėžimai: šiuolaikinio meno rūšis, į visumą jungianti kelių meno rūšių raiškos principus. TM kūrinys konceptualiai ir formos prasme įgauna savybių, nebūdingų pavienėms visumos dalims (dailei, kinui, teatrui, literatūrai ar muzikai). TM samprata susiklostė XX a. 7 dešimtmetyje Vakarų Europoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose²⁰. Kuriant TM nepaisoma tradicinių meno ribų, naudojamos įvairios raiškos priemonės ir medijos (tapyba, skulptūra, fotografija, videografija, garsas, performansas, kompiuteris, internetas, kita), jų jungtys. Tarpdiscipliniškumas niekada nebuvo atskira sąvoka: ji reiškė ne tik skirtingų meno sričių bendradarbiavimą, bet ir skirtingų mokslo sričių bendradarbiavimą, netgi – tarpsritinį meno ir mokslo bendradarbiavimą. Pasak kuratoriaus dr. Vytauto Michelkevičiaus, „Tarpdiscipliniškumas yra šių laikų bruožas“²¹.

Taip pat svarbios TM giminingos sąvokos yra tokios: tarpdalykinis, tarpsritinis, tarpdisciplininis, hibridinis, meninis tyrimas, taip pat apstu naujų žodžių junginių, kurie tik praplečia žodžio *-disciplininis* naudojimo lauką ir tapą sinonimais: interdisciplininis, transdisciplininis, intradisciplininis, multidisciplininis, postdisciplininis ir kiti²².

Tarpdalykinis menas dar kitaip vadinamas globaliu menu – lemtingi pokyčiai įvyko postmodernizmo epochoje, jie skatino naujų meninių reiškinių atsiradimą. Šiuolaikinis menas,

²⁰ Erika Grigoravičienė, „Tarpdiscipliniškumas: nuo multimedia prie „kritinio diskurso“, in: LTMKS tinklalapis. Prieiga per internetą: , [žiūrėta: 2020-09-10].

²¹ Nuotoliniu būdu vykusį paskaitą, facebook/zoom platformoje „Žmogus ir menas“ arba „Menininkas ir teorija“ [žiūrėta: 2020-11-11]

²² Vytautas Michelkevičius „Postdisciplininis leksikonas“, Vilnius : Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga, 2018

pasak meno istoriko Hanso Beltingo, yra post-istorinis ir post-etninis, t. y. apimantis ne tik Vakarų kultūrą ir reprezentuojantis etninę kultūrą. Todėl šiuolaikinį meną galima vadinti globaliu menu. Tai reiškia, kad nelieta centralizuoto, vienakrypčio ir universalaus požiūrio į meną ir jo raidą. Kita vertus, tarpdalykiškumo taikymas mene yra dažna problema muziejams, kurie netenka konkrečių meniškumo svertų ir aiškių matų²³. H. Beltingo požiūriu, „modernizmo“ sampratai tapus istoriniu apibrėžimu, atsiranda galimybė kurti naujas ir daugialypes istorijas, nesistengti lokalinės kultūros įsprausti į anksčiau primestus universalius modelius. Tarpdalykinis menas – tai šiuolaikinio meno rūšis, į visumą jungianti kelių meno sričių raiškos principus. Tai lyg ryškėjantis kūrybinių menų populiarumas ir spartėjantis pripažinimas, kad kūrybinė praktika yra tyrimų forma²⁴. Tarpdisciplininio meno kūrinys konceptualiai ir formos prasme įgauna savybių, nebūdingų pavienėms visumos dalims (dailei, kinui, teatrui, literatūrai ar muzikai). Kartais tarpdisciplininis menas painiojamas su medijų menu. Svarbu erdvė (išplėstinė skulptūra, instaliacija), reprezentacija (konceptualus vaizdo kūrimas įvairiomis medijomis), veiksmas (tarpdisciplininiai performansai), laikas (vaizdinio meno instaliacijos), garsas (audiovizualus ir garso menas), medijų sistemos (audiovizualus ir medijų menas). Dažnai tarpdisciplininis menas jungia ir mokslo (sociologijos, psichologijos, biologijos, fizikos) bei technologijų disciplinas. Kuriant TM nepaisoma tradicinių meno ribų, naudojamos įvairios raiškos priemonės ir medijos (tapyba, skulptūra, fotografija, videografija, garsas, performansas, kompiuteris, internetas, kita), jų jungtys. Tolesniame tekste bus aprašoma TM istorija Lietuvoje: menininkų veiklų istorijos, organizacijų, bendrijų, sąjungų, projektų ir bendrų menininkų projektų veiklos.

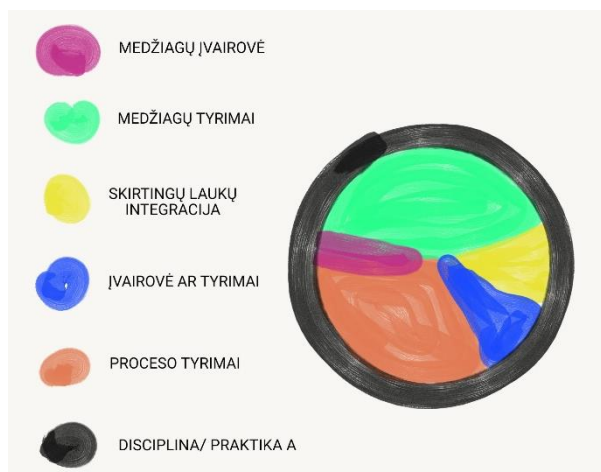
Tarpdalykinio meno skirstymo kriterijai. Netradiciniai meno, mokslo ir kitų sričių bei disciplinų bendradarbiavimo procesai ir rezultatai tampa vis labiau neišvengiama XXI a. meno pasaulio dalimi. Kalbant apie Lietuvos TM diskursą, vis dar sunku rasti bendrai patvirtintą informaciją ar sąvokų reikšmių ir jų funkcijų žodyną. Tai, kad nėra žodyno ar apskritai bendras suvokimas labai skiriasi, jaučiamas Lietuvoje net kalbant apie kelių miestų meno ekspertų sąvokų skirtingą suvokimą ar žinojimą. Žodžių junginys „*tarpdisciplininis menas*“ pradėtas vartoti jau prieš gerus dvidešimt penkerius metus, bet vis dar kelia klausimų nagrinėjant sąvokų reikšmes ir jų kriterijus. Šiame poskyryje bus pristatyta keli TM praktikų integracijos tipai.

Disciplininis arba monodisciplininis (pav. 1). Vienkartinis, vienspalvis mono – drausmės atlikėjas (angl. *mono-disciplinary* arba angl. *disciplinarity*) – tai menininkas, kuris specializuojasi vienoje disciplinoje. Dažniausiai nurodo savo discipliną kaip klasifikatorių.

²³ <https://www.ateitis.net/lt/temos/160/> 6p. [žiūrėta 2019-10-12]

²⁴ Hazel Smith ir Roger T. Dean. „Practice-led Research, Research-led Practice in the Creative Arts (Research Methods for the Arts and Humanities)“, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009

Disciplina, kurioje naudojamos priemonės, susijusios arba priskirtos vienai disciplinai ir susijusios su konkrečia akademinių studijų sritimi²⁵. Tyrėjai, priskiriami tai pačiai disciplinai, daugiau ar mažiau koordinuotai dirba temomis, kurios laikomos teisėtomis šioje disciplinoje²⁶. Pavyzdžiui, tapytojas yra tapytojas, skulptorius yra skulptorius, juvelyras yra juvelyras ir kiti. Tokie menininkai specializuojasi tam tikroje srityje ir paprastai praleidžia daug laiko

pav. 1 Monodisciplininis arba disciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020 m.

tyrinėdami tą sritį ir jai priskiriamas medžiagas. Kitų kompetencijos sričių tyrimų įvairovė yra gana ribota, bet tai gerai. Visą gyvenimą tobulinant specializuotus įgūdžius²⁷ sukaupiama patirtis ir galima pasakyti labai daug. Pavyzdžiui, monodisciplininiai tyrimai reiškia vienos disciplinos arba specializuotų žinių (pvz., skulptūros, tapybos, medicinos ir kt.) tyrimus, apimančius vieną akademinę discipliną.

Tarpdalykinis (pav. 2) (angl. – *interdisciplinary*) - esantis tarp atskirų mokomųjų dalykų²⁸. Veiklos, kuriose dalyvauja dvi ar daugiau akademinių, mokslo ar meno disciplinų. Dažnai taikant tarpdalykinį integravimo būdą, integruojami dviejų ar keleto dalykų įgūdžiai, žinios bei vertybės. Šis disciplinų integravimas susieja daugelį kūrėjų, mokslininkų ir kt. specialybių profesionalus²⁹. Neretai toks dalykų integravimas planuojamas iš anksto, vyksta tam tikra tema suplanuoti darbai. Tarpdalykinis bendradarbiavimas vyksta tikrovės procesų ryšiais. Šis būdas paremtas epistemologine patirtimi, o tai stimuliuoja bendraminčių veiklą ir sukuria prielaidas šiai veiklai motyvuoti. Šis būdas reikalauja nemažai pastangų ir naujo požiūrio³⁰.

Tarpdisciplininis (pav. 2). (angl. – *crossdisciplinary*) Šis terminas sukonstruotas iš dviejų žodžių: *tarp* ir *discipliniškumas*: *tarp* reiškia jungtį, tarp vieno ir kito, pabrėžiant transgresijos momentą. Transgresija referuoja į veiksmų eigą, kuri sulaužo tam tikrus nusistovėjusius kodus

²⁵ <https://www.thefreedictionary.com/disciplinarity> [žiūrėta 2019-07-03]

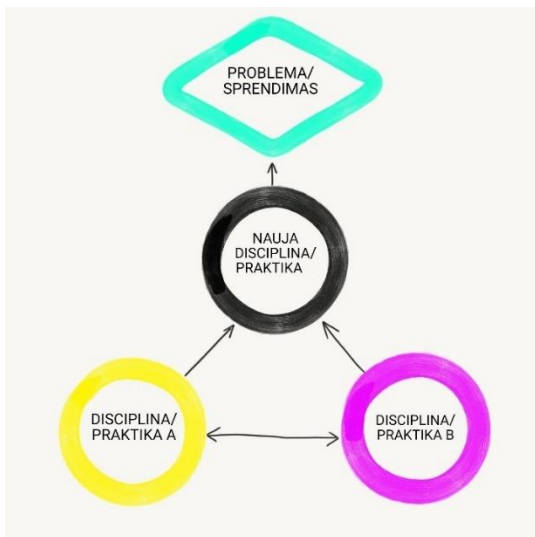
²⁶ https://www.researchgate.net/publication/304235114_From_Disciplinarity_to_Postdisciplinarity_Tourism_Studies_Dedisciplined [žiūrėta 2020-11-22]

²⁷ <https://dgitart.wordpress.com/2013/08/26/define-your-discipline/> [žiūrėta 2020-10-22]

²⁸ lietuviuzodynas.lt/zodynas/Tarpdalykinis [žiūrėta 2020-10-23]

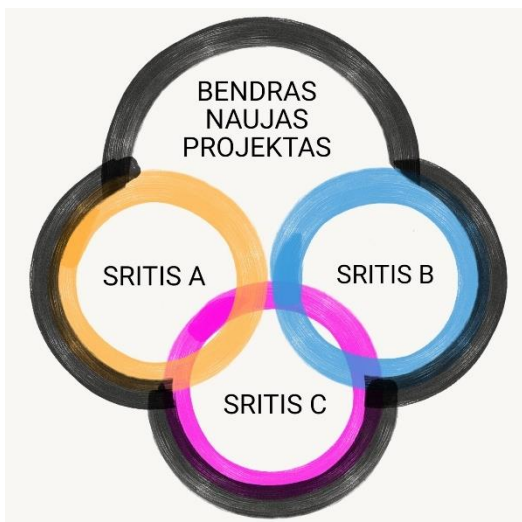
²⁹ Dorrian's, Mark, „Architecture and A-disciplinarity?“, Gentas: A & S. 2009, 193-205 p.

³⁰ http://www.narbuto.salcininkai.lm.lt/wp-content/uploads/2013/01/Dalyku_ryšiai_ir_integracija_mokomoji_medžiaga-full.pdf [žiūrėta 2020-11-22]

pav. 2 Tarpdalykinis ir tarpdisciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020 m.

įvairios raiškos priemonės, nepaisoma tradicinių ribų ir kalbant apie meną kuriamos medijos (tapyba, skulptūra, fotografija, videografija, garsas, performansas, kompiuteris, internetas, kita) ir jų jungtys³³.

pav. 3 Tarpsritinis menas. Simona Nakrošiūtė, 2020 m.

kūrėjas suprastų arba naudotų modelius, struktūras, priklausančias tolimoms sritims. Be to, požiūris į besikeičiančius kontekstus, skirtingų sričių plotmes ir tikslus, tarpsritiškumas suteikia optimalų gebėjimą aptikti įvairias kultūrinės aplinkybes, rezultatus, atlikti eksperimentus ir prisitaikyti prie jų naudojant įvairias priemones.

ar taisykles³¹. Kai konkrečios srities problemai nagrinėti yra pasitelkiamos metodologijos ir instrumentai iš kito profesinių žinių lauko, nes problemos sprendimo perspektyva susiduria su tam tikrais apribojimais³². Šiuolaikinio meno rūšis, kuri į visumą jungia kelių meno rūšių raiškos principus. Tarpdisciplininio meno kūrinys formos prasme ir konceptualiai įgauna savybių, nebūdingų pavienėms visumos dalims (kinui, dailei, teatrui, literatūrai ar muzikai). Praktikoje taikant tarpdisciplininį principą naudojamos

Tarpsritinis (pav. 3) – tai įvairios meno (teatras, šokis, muzika ir kt.), mokslo (biologija, fizika ir kt.) ir kt. sritys, kurios jungiamos viename kūrinys³⁴. Trumpiau tariant, tai yra apimantis įvairias sritis, jungiantis arba bendras kelioms sritims³⁵. Pavyzdžiui, gali būti ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas³⁶. Menininkas, pasitelkdamas tokių kūrinio vystymo kelią, turi mokėti valdyti skirtingas disciplinas, kartais mokėti skirtingas kalbas, siekti skirtingų formalių ir konceptualių rezultatų. Norint gauti siektiną rezultatą reikia, kad

³¹ Aktualiojo meno raktažodžiai: tarpdiscipliniškumas, medijos ir reliacinė estetika Dovilė Tumputė Publikuota interneto žurnale www.balsas.cc, 2005-10-17 <https://www.letmekoo.lt/wp-content/uploads/2013/10/tarpdiscipliniskumo-kapinynuos-lt.pdf> 6p. [žiūrėta 2020 11 23]

³² https://www.mruni.eu/upload/iblock/757/6_petrauskiene.pdf 43p. [žiūrėta 2020-11-22]

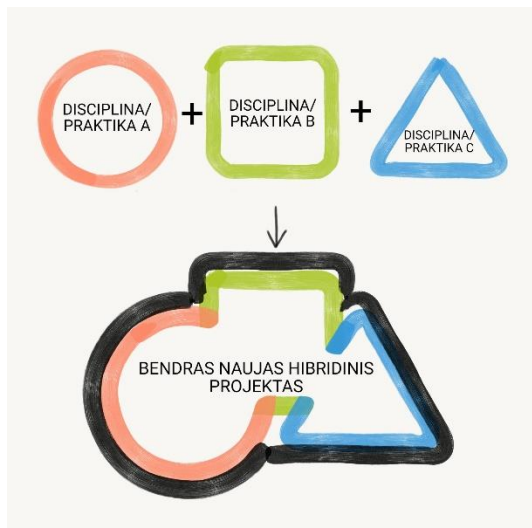
³³ <https://www.vle.lt/Straipsnis/tarpdisciplininis-menas-94114> [žiūrėta 2020-11-22]

³⁴ Pasak, ŠMC kuratorės Neringos Bumblienės. Asmeninis susirašinėjimas vykęs 2020-10-29

³⁵ <https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/t/tarpsritinis> [žiūrėta 2020-07-10]

³⁶ <https://www.kulturostyrimai.lt/visos-temos/kurybines-industrijos/menininku-mainu-rezidenciju-infrastrukturos-galimybiu-studija/> [žiūrėta 2020-05-01]

Hibridinis (pav. 4) – mišrus, gautas kryžminant, susidedantis iš skirtingų dalių, nevienalytis, kombinuotas³⁷. Paprasčiausias hibridas yra mišrus dalykas, kurį sudaro visa jo pirmtakų suma³⁸. Hibridinis menas tai yra šiuolaikinio meno judėjimas, kuriame menininkai bendradarbiauja su mokslo ir pažangiausių technologijų sritimis. Tai naujas žanras, neturintis

pav. 4 Hibridinis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020 m.

internetą į savo meninę praktiką³⁹.

precedento žiniasklaidos, technologijų ir meno suartėjime. Šis menas yra kibernetinio punkto ir futuristinių temų mišinys. Turėdama tiek daug sluoksnių, ši meno rūšis yra tarpdisciplininė. Menininkai darbuojasi tokiose srityse: robotika, fiziniai mokslai, biologija, eksperimentinės sąsajos technologijos, dirbtinis intelektas ir informacijos vizualizacija. Judėjimas, į meną įtraukiantis mokslo ir technologijų pažangą, dar vadinamas žiniasklaidos meno hibridas, menininkai integruoja fotografiją, filmą, radiją, televiziją, kompiuterius ir

Interdalykinis / interdisciplininis (pav. 5). Priešdėlis *inter-*, reiškiantis buvimą tarp ko nors, tarpusavyje. Apibrėžiamas kaip tarpasmeninis (angl. – *interpersonal*) procesas, kuriam vykstant skirtingų mokslo krypčių disciplinų atstovai ir profesionalai sukuria produktą⁴⁰ arba pasiekia bendrą tikslą. Menininkas = mokslininkas, tyrėjas. Interdisciplininis bendradarbiavimu susijęs su procesais: bendravimu, kooperacija, koordinavimas ir partneryste⁴¹. Kooperacinės sąveikos, kitaip apibūdinamos kaip žmonių tarpasmeniniai santykiai yra rūšis, kuriai būdingas bendravimo stiprinimas⁴². Siekiant bendrų tikslų būtina tarpusavio pagalba ir dalyvių jėgų koordinavimas. Asmuo arba žmonių komanda naudoja kvalifikuotomis kelių sričių žiniomis, filosofija, problemų sprendimais ir nepatenka į tradicinės ribas turinčią sritį. Kitos praktinės ir akademinės sritys dažnai naudojamos kaip įrankiai arba įtakos šaltiniai⁴³. Kalbant apie praktikas, tai yra dvi ar daugiau akademinių, mokslo ar meno disciplinų⁴⁴. Pagrindiniai elementai tampa įsipareigojimas, indėlis į problemą ir bendradarbiavimas tam tikroje srityje⁴⁵.

³⁷ <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Hibridinis> [žiūrėta 2020-09-03]

³⁸ <https://mpm17fall2009friday.wordpress.com/2009/10/31/what-is-hybridity/> [žiūrėta 2019-05-22]

³⁹ <https://www.theblogfathers.com/hybrid-art-a-look-into-the-futuristic-world-of-fine-arts/> [žiūrėta 2019-05-22]

⁴⁰ https://www.mruni.eu/upload/iblock/757/6_petrauskiene.pdf [žiūrėta 2019-10-10]

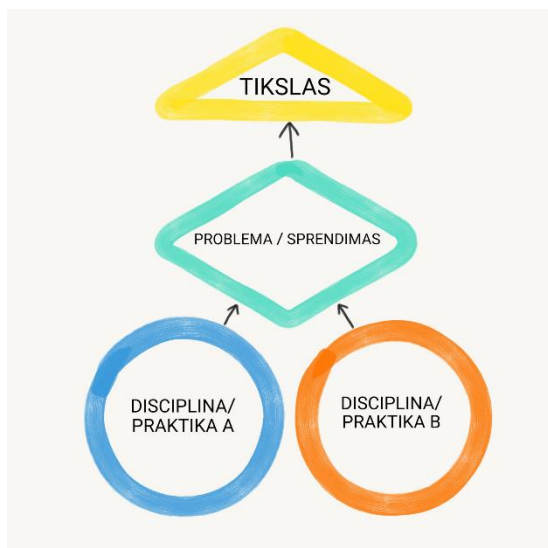
⁴¹ Laura R. Bronstein, „A Model for Interdisciplinary Collaboration“, Bronstein, 2003

⁴² Psichologijos žodynas, 1993

⁴³ <https://dgillart.wordpress.com/2013/08/26/define-your-discipline/> [žiūrėta 2019-09-15]

⁴⁴ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/interdisciplinary> [žiūrėta 2019-12-19]

⁴⁵ Davé, A., V. Blessing, K. Nielsen ir P. Simmonds, „Landscape Review of Interdisciplinary Research in the UK“/ „Tarpdalykinių tyrimų Anglijos aukštojo mokslo įstaigose atvejų analizė“. HEFCE, 2016. Prieiga internete:

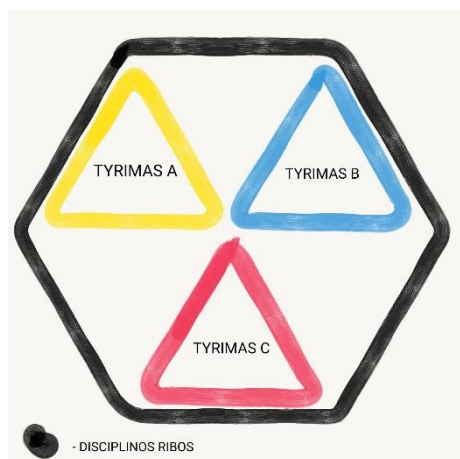

pav. 5 Interdalykinis / interdisciplininis menas. Simona Nakrošiūtė, 2020 m.

Tai susijusių metodų perkėlimas iš vienos disciplinos į kitą. Galima teigti, kad yra trys laipsniai. Pirmasis: taikomasis arba žinių pritaikomumas. Pavyzdžiui, žvelgiant iš tikslųjų mokslų pozicijos, branduolinės fizikos metodai, pritaikomi medicinoje, leidžia atrasti naujus vėžio gydymo būdus. Antrasis laipsnis yra epistemologinis⁴⁶. Kaip pavyzdys galėtų būti formalios logikos metodų pritaikymas teisės srityje, jis sukuria įdomias analizes teisinėje epistemologijoje. Paskutinis, trečiasis naujų disciplinų kūrimo laipsnis: pavyzdžiui,

matematikos metodai perkeliama į fizikos sritį, ir taip sukurama matematinė fizika, dalelių fizika ir astrofizika. Paprasčiau tariant, tai kai menininkai, kūrėjai ar mokslininkai dirba kartu⁴⁷, remdamiesi savo disciplinos perspektyvomis bendrąja tyrimo tema ir tarpusavyje koordinuotai ir interaktyviai eina tikslo link.

Intradisciplininis (pav. 6). Intra – pirmoji sudurtinių žodžių dalis, rodanti buvimą viduje, tarp ko nors⁴⁸ – tai kai darbas atliekamas pagal vieną discipliną⁴⁹, kuri gali egzistuoti ar vykti

pav. 6 Intradisciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.

mokslinėje ar akademinėje disciplinos srityje tarp žmonių, kurie veikia toje disciplinoje. Atsirasti ar būti vykdančią akademinę arba mokslinę discipliną ar būti tarp žmonių, kuriančių tokioje terpėje⁵⁰ ir neišeinančių iš jos ribų. Šis kūrybos praktikos hibridas skirtas stimuliuoti ir daugiau dėmesio skirti įvairiems praktikų pranešimams iš pozicijų, kurios įkūnija tarpdisciplininį požiūrį arba kurios reiškia naujus disciplinos tradicijų panaudojimo būdus⁵¹. Tai paprasčiausiai reiškia tyrimus vienos disciplinos ribose.⁵²

<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20170110115539/http://www.hefce.ac.uk/media/HEFCE,2014/Content/Pubs/Independentresearch/2016/Two,reports,on,interdisciplinary,research/Landscape%20review%20of%20UK%20interdisciplinary%20research.pdf> 72p. [žiūrėta 2020-10-22]

⁴⁶ Epistemologija arba pažinimo teorija – filosofijos šaka, tirianti pažinimo prigimtį ir principus.

<https://www.vle.lt/Straipsnis/epistemologija-49205> [žiūrėta 2019-11-15]

⁴⁷ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/intradisciplinary> [žiūrėta 2012-11-11]

⁴⁸ Tarptautinių žodžių žodynas. Alma litera, 2001, 2003. 328p.

⁴⁹ <https://www.arj.no/2012/03/12/disciplinarity-2/> [žiūrėta 2021-01-01]

⁵⁰ „Merriam-Webster“ žodynas

⁵¹ <https://cooper.edu/art/courses/electives/se-403a-se-403b> [žiūrėta 2020-11-15]

⁵² <https://richardcoyne.com/2018/06/09/undisciplinarity/> [žiūrėta 2020-11-15]

Transdalykinis / transdisciplininis (pav. 7). *Trans* – priešdėlis, reiškiantis kokios nors erdvės perkirtimą, ko nors perkėlimą į kitą vietą, buvimą už ko nors ribų. Mokslininkai arba kūrėjai siekia sukurti metodinę ir koncepcinę sistemą, peržengiančią disciplinų ribas, siekdami išspręsti konkrečias mokslo ar visuomenės problemas. Raktiniai žodžiai: problemų sprendimas, tikslų įgyvendinimas, mokslo, meno ir visuomenės santykis, meninis tyrimas⁵³. Praktikos lygtis galėtų atrodyti taip: menininkas = mokslininkas = meninis tyrimas = menas + mokslas, tyrėjas, patarėjas, edukatorius, rašytojas, viešas intelektualas, organizatorius. Transdisciplininis tai yra požiūris, besiremiantis prielaida, kad universaliai pritaikomos žinios ir technologijos, nepriklausančios vienai konkrečiai disciplinai. Tai – nauja galimybė išlaisvinti mokslinius tyrimus. Transdiscipliniškumas kaip vizija, turi būti kuriama, remiantis atvirumo ir tolerantiškumo sampratomis bei kartu grindžiant ją fundamentaliais mokslinės metodologijos principais. Atvirumas padeda įtraukti į tyrimus naujas, neišspręstas problemas, o tolerantiškumas suteikia galimybę pripažinti tiesas ir idėjas, kurios iki tol nebuvo visuotinai pripažįstamos⁵⁴ ar svarstomos. Transdiscipliniškumas kaip kūrybos principas papildo disciplinuotas nuostatas, o bendra vizija ryžtingai atsveria kūrėjo įžvalgas, kurios klesti už tikslųjų mokslų ribų⁵⁵. Kuriami dialogai su humanitariniais ir socialiniais mokslais, literatūra, menu, poezija ir dvasine patirtimi. Kitaip tariant, vykdant tarpdisciplininius tyrimus ribos yra neryškios ir iš tikrųjų kartais negalima ir sunku apibūdinti jas kaip priklausančias tik vienai sričiai. Kaip puikus tarpdisciplininio ir transdalykinio mąstymo pavyzdys galėtų būti „Ted“ konferencijos. Konferencijose dažniausiai dalyvauja žmonių grupė, kuri gali būti savo srities specialistai, tačiau formuojasi kaip kolektyvas, norėdami atrasti procesus ir filosofijas, kad išspręstų sudėtingus klausimus⁵⁶. Pagrindinė mąstymo modelio varomoji jėga yra ta, kad kai kurių problemų ar sąvokų neįmanoma išspręsti vienkartinėmis priemonėmis. Todėl tam tikros srities profesionalai rūpinasi ir domisi intelektualinių struktūrų vienvėde už tam tikros disciplinos perspektyvų ribų. Dažnai pareiškimas turint tarpdisciplininę kompetenciją – tai paprastas būdas išvengti disciplinos specifikos, darant dorybę iš nežinojimo⁵⁷. Šio modelio disciplinos ar kūrybinės veiklos gali tapti pagrindiniais procesais, nes pagrindinis dėmesys skiriamas realiam problemų sprendimui, gyvenimui ir tarpusavyje susijusių žinių įgijimui⁵⁸.

⁵³ http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/1_str_gedutis_79.pdf [žiūrėta 2020-10-15]

⁵⁴ <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/239/1/ISBN9789955126256.pdf> 8p. [žiūrėta 2020-08-17]

⁵⁵ World Congress of Transdisciplinarity, Union of International Associations. Conference Paper. Available. 1st Judge, 1994 : <http://www.uia.org/uiadocs/aadocnd4.htm> [žiūrėta 2019-11-15]

⁵⁶ <https://dgillart.wordpress.com/2013/08/26/define-your-discipline/> [žiūrėta 2019-07-07]

⁵⁷ <https://richardcoyne.com/2018/06/09/undisciplinarity/> [žiūrėta 2019-07-15]

⁵⁸ https://openresearch-repository.anu.edu.au/bitstream/1885/41954/2/GCWPixel_Raiders.pdf [žiūrėta 2019-05-10]

pav. 7 Transdalykinis / transdisciplininis menas. Simona Nakrošiūtė, 2020 m.

bei jos procesas yra neatsiejama dalis⁶¹ einant tikslo arba problemos sprendimo inovatyvumo link. Meno istorija rodo, kad daugelis praeities menininkų taikė savo praktikoje mokslo ir filosofijos žinias, o kūryba – estetiškai mokslinio mąstymo dalis – buvo jos išraiška. Pavyzdys galėtų būti Renesanso laikotarpio menininkai, kurie nejautė atskirties tarp meno ir mokslo. Mokslininkai laisvai *nardydavo* pirmyn ir atgal iš vieno ir kito lauko. Šiuo metu meninis tyrimas vėl atgijo ir yra įdomus ne tik menininkams, bet ir filosofams, mokslininkams. Todėl aktyviai vyksta tarpdisciplininės strategijos, hibridinės praktikos ir atliekami meniniai tyrimai. Literatūroje, kuri yra skirta įvairioms meno doktorantūros formoms aptarti, dažniai vartojamas *meninio tyrimo* terminas ir keičiantis meno sąvokoms nekinta žodis tyrimas, kuris savaime nurodo epistemologinę sritį, kuri reiškia metodišką veiklą – kokių nors naujų sprendimų atradimą ir žinių sisteminimą⁶². Meninis tyrimas reiškia tai, kad kūrėjai remiasi mokslinių tyrimų duomenimis ir žiniomis, kurias pasitelkia ne vien kaip išraiškos priemonę, bet ir kaip interpretacijos arba autointerpretacijos įrankį, taip geriau atskleidžiantį kūrybines intencijas. Taigi, MT turi mokslui būdingų metodologijų, kurias sudaro du pagrindiniai dėmenys – vaizdas ir tekstas. Kai meno kūrimas tampa veikiau veiksmu ir yra lygus mokslui ne gamybai, jam yra reikalingas liudijimas, kuris papasakotų meno kūrinio istoriją⁶³. MT vizuali forma – vaizdai arba kūriniai, kurie atitinka ir išlieka tradiciniame meno kontekste, išlaiko interpretacinį atvirumą, spinduliuoja unikalų individualumą ir estetinį autentiškumą, originalumą. MT tai yra

Meninis tyrimas (pav. 8) (toliau MT). XXI a. 1-ajame dešimtmetyje „meninis tyrimas“ kaip terminas dar nebuvo išsikovojęs akademinę poziciją⁵⁹, bet dažnai buvo praktikuojamas, veikė kaip meno ir mokslo dalis. Kūrybinė praktika, kuri buvo taikoma ir tapo vienu įdomiausių ir revoliucingiausių įvykių, nutikusių universitetuose per pastaruosius kelis dešimtmečius, ir šiuo metu jos įtaka vis didėja⁶⁰. Masačusetso technologijos institutas nuo 1960 m. vykdo programą, kuri apjungia mokslo ir meno sritis, o meninė ir technologinė praktika

⁵⁹ Žygimantas Augustinas. Vaizdo poreikis. Meno projektas. Vilnius: VDA. 2015, p. 85

⁶⁰ Shaun McNiff, „Menas kaip tyrimai: galimybės ir iššūkiai“/ „Art as Research : Opportunities and Challenges“, 2013m. <https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1g0b594> [žiūrėta 2019-11-15]

⁶¹ „Arts at MIT“, Arts.mit.edu, [interaktyvus], 2018, [žiūrėta 2020-06-23]

⁶² http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/9_str_katinaite_79.pdf [žiūrėta 2020-11-29]

⁶³ Lina Michelkevičė. „Kalbiniai diskursai meniniame (pa)tyrime ir kalbančio menininko vaidmenys“, in: Acta Academiae Artium Vilnensis, t. 79: Meninis tyrimas: teorija ir praktika. Sudarė Vytautas Michelkevičius. Vilnius. 2015, p. 69.

lyg būdas kurti ir kaupti žinias, siekiant meninių tikslų bei meno dialektikos. Kiekvienas meninis tyrimas veikia kaip reiškiny, turėdamas konkrečias refleksijas, poreikius ir metodus, kuria ir transformuoja pačią meno sampratą ir meninį tyrimą. Atskleidžia jame taikomas strategijas, darančias įtaką meno sampratų ir MT kaitai. MT plėtojimas praktiškai ir konceptualiai bei nuorodos rodo pažinimą ir pabrėžia meninės praktikos kaip „žinių mediacijos“, kaip informacijos konstravimą. Taip pat MT turi savybių, kurios yra svarbios: tai atvirumą, takumą ir jis pats „neturi nustatytų ribų, yra istorinis“ ir veikia kaip menininkui aktualios informacijos modulis, „sąmoningai suvokiant jo kontekstą ir naratyvumą“⁶⁴. Pasak dr. V. Michelkevičiaus, „lygiai taip pat ir menininkai sukonstruoja (menines) žinias ir patirtis savo laboratorijose arba studijose.“⁶⁵. Meninis tyrimas, veikdamas po meno stogu, peržengia savo, bet ne meno ribas, nes fundamentali jo riba ir yra menas. Nes ne viską geba ir gali ištirti taip vadinamieji „tradiciniai moksliniai tyrimai“⁶⁶. Nors meninio tyrimo būtis pagrįsta ir turi ryškius istorinius precedentes ir yra aktuali šiuolaikiniame kontekste⁶⁷, vis dėlto meniniam tyrimui pritaikoma meno apibrėžties logika, leidžianti suvokti jį kaip mokslinių principų imitaciją ar metafiziką⁶⁸. Taigi meninio tyrimo teorija ragina siekti to, kas vadinama meno epistemologija arba menine tiesa. Tai suteikia galimybę pasitelkiant mokslinės veiklos formas, eksperimentuoti, duoda geismą naujų meno krypčių paieškoms. Kitaip tariant, menas pradeda veikti kaip filosofija – arba ieško kažko panašaus į tai, ką turi filosofija. Tyrimo rezultatai ir procesai yra dokumentuojami, skleidžiami taip, kaip priimtina tyrimų bendruomenei arba platesnei auditorijai. Meno doktorantūros darbai dažnai leidžia atpažinti šiuolaikiniuose humanitariniuose moksluose taikomų praeities tyrimo principų atitikmenis, pavyzdžiui, mikroistorijų rašymą, tyrimo metu atliktas antropologijas, bet menininkai tai daro ne tik žodžiais, bet ir vaizdais⁶⁹. Konceptualiojo ir MT meno kūrėjai akcentuoja ne galutinį produktą kaip tokį meno kūrinį, bet patį tyrimo procesiškumą ir mąstymą apie jį, taip siekdami ištirti, kvestionuoti, permąstyti, archyvuoti, reflektuoti, kritikuoti, o ne tik sukurti objektą. Tiria galimybes dar kaip menui pajungti žmogaus veiklas, kurios tiesiogiai susijusios su tuo, kas vadinta „tyrimu“⁷⁰. Dažnai dalis terminų, įvardijančių MT, sujungiama su žodžiais „praktika“

⁶⁴ Mika Hannula, Juha Suoranta, Tere Vadén. „Artistic Research Methodology: Narrative, Power and the Public“. New York: Peter Lang Publishing, 2014, p. 15.

⁶⁵ Vytautas Michelkevičius. „Pirmasis pokalbis apie meninį tyrimą: (kodėl gi) menininkui (reiktų) vėl į akademiją?“, in: artnews.lt, [interaktyvus], 2014, [žiūrėta 2020-10-29], <https://artnews.lt/pirmasis-pokalbis-apie-menini-tyrimakodel-gi-menininkui-reiktu-vel-i-akademija-22912>

⁶⁶ ApieAlphonsoLingi.pdf 87 p. [žiūrėta 2019-11-15]

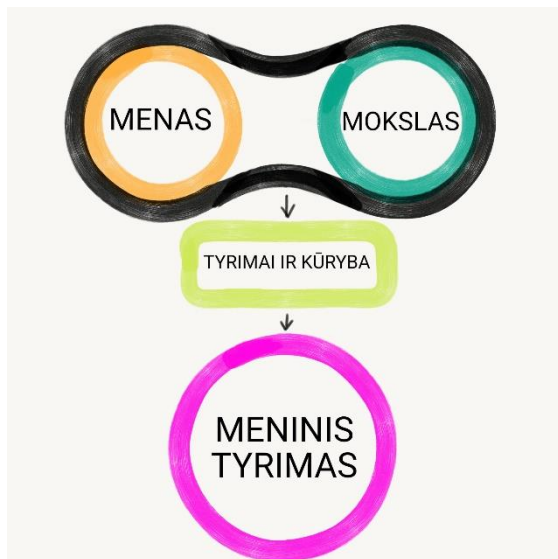
⁶⁷ Vytautas Michelkevičius. „Meninio tyrimo sampratos ribos ir kontekstai: paini pradžia ir atspirties taškai“, in: Acta Academiae Artium Vilnensis, t. 79: Meninis tyrimas: teorija ir praktika. 2015, p. 33.

⁶⁸ http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/1_str_gedutis_79.pdf p.20 [žiūrėta 2019-11-15]

⁶⁹ http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf 57p. [žiūrėta 2019-06-16]

⁷⁰ Ibid., p. 32.

ir „tyrimu“. Pavyzdžiui, tyrimas per kūrybinę praktiką⁷¹, praktika iš šių išvardintų terminų prioritetas teikiamas vienam ar kitam požiūriui į teorijos ir praktikos grįstas tyrimas⁷², praktikos vedamas tyrimas arba tyrimo vedama praktika⁷³, kai tyrime yra svarbus praktinis komponentas arba jis veda, nukreipia patį tyrimą⁷⁴, gali būti ir su praktika⁷⁵ susijęs tyrimas⁷⁶, praktika kaip tyrimas⁷⁷, tyrimas⁷⁸ meninėje praktikoje arba mene⁷⁹. Meno doktorantūros kontekste dažniausiai vartojama: menais grįstas tyrimas⁸⁰ arba tyrimo praktika⁸¹, menų veikiamas tyrimas⁸² ir bene radikaliausia sąvoka – tyrimas⁸³ kaip menas⁸⁴. Kiekviename santyki ir jo tradicijai. Vienu atveju pati meno praktika prilyginama tyrimui ir tyrimo dokumentacijai, kitu – pabrėžiama, kad praktika sudaro pagrindinę tyrimo dalį, tuomet likusi dalis greičiausiai yra įvardijama kaip „teorija“⁸⁵. Nors galutinio meninio tyrimo apibrėžimo šioje situacijoje neįmanoma tiksliai suformuluoti, tačiau galima įvardyti tai, kad svarbūs šio apibrėžimo

pav. 8 Meninis tyrimas, Simona Nakrošiūtė, 2020 m.

elementai ir sąlygos MT dažniausiai yra „tyrimas per praktiką“ ir tuo jis skiriasi nuo giminingo, bet dažnai su juo painiojamas su menotyra. MT gali būti vykdomas menininkų arba mokslininkų, tačiau antruoju atveju tyrimas dažniau yra vadinamas „menu veikiamu tyrimu“ arba „menais grįstu tyrimu“⁸⁶. Viena, pozityvi mintis apie MT yra iš filosofo, kritiko Pauliaus Karlo Feyerabend⁸⁷ pamokų, skelbia tai, kad realiai vykstanti MT praktika, dažnu atveju yra visapusiškesnė, įvairesnė, turtingesnė ir platesnė

⁷¹ Anglų kalba: research through creative practice, research in or through practice

⁷² Anglų kalba: practice-based research

⁷³ Anglų kalba: practice-led research / research led practice

⁷⁴ Hazel Smith, „Practice-led Research, Research-led Practice in the Creative Arts“, 2009

⁷⁵ Anglų kalba: practice-related research, practice-oriented research

⁷⁶ The Slade School of Fine Art - University College London

⁷⁷ Anglų kalba: practice as research

⁷⁸ Graeme Sullivan, „Art Practice as Research: Inquiry in the Visual Arts“, Pennsylvania State University, USA, SAGE Publications, 2009

⁷⁹ Anglų kalba: research in artistic practice

⁸⁰ Anglų kalba: artsbased research arba research practice

⁸¹ Patricia Leavy, „Method Meets Art: Arts-Based Research Practice“, 2008

⁸² Anglų kalba: arts-informed research, Arts-Based Research

⁸³ Robert Nisbet, „Sociology as Art Form“, 2001

⁸⁴ Anglų kalba: research as art

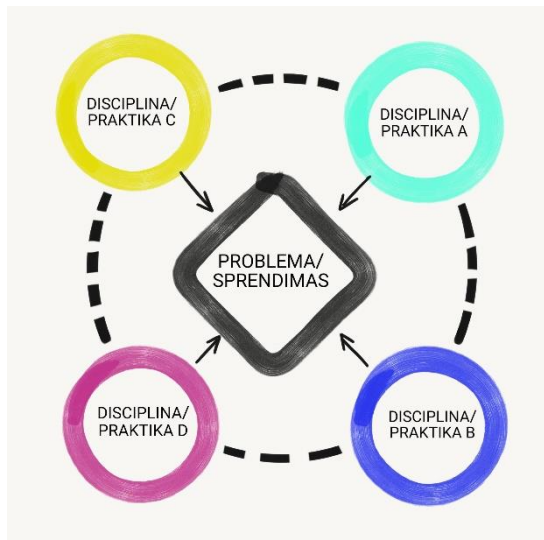
⁸⁵ http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/2_str_michelkevicius_79.pdf [žiūrėta 2020-11-20] 34p.

⁸⁶ Ibid., p. 41

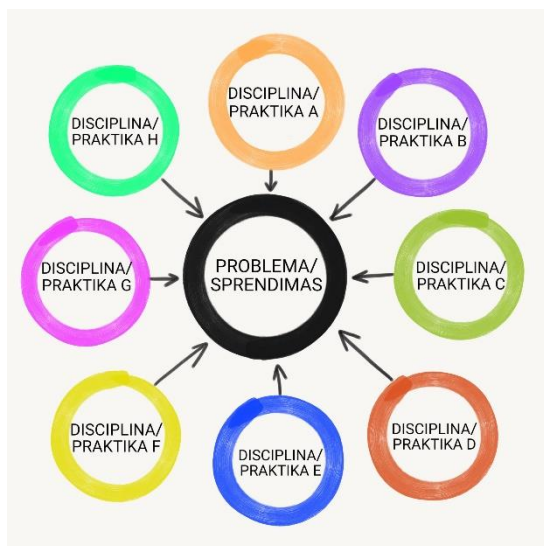
⁸⁷ <https://plato.stanford.edu/entries/feyerabend/> [žiūrėta 2020-11-20]

lyginant su teorinėmis pastangomis ją aprašyti, paaiškinti ir suklasifikuoti⁸⁸.

Multidalykinis (pav. 9) / multidisciplininis / daugiadalykinis. Multi – pirmoji sudurtinių žodžių dalis, rodanti jų sąsają su gausumu, dideliais kiekiais⁸⁹. A disciplinos praktika + B disciplinos praktika ir t.t. Gali pasitaikyti ir tokie šio termino sinonimai: hiperdalykinis arba

pav. 9 Multidalykinis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020 m.

pav. 10 Hiperdisciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020 m.

daugybę kūrinių ir meninių veiklų, kurios nėra lengvai priskiriamos prie įprastų meno kūrimo kategorijų⁹³.

Labai svarbus šiuolaikinės būklės aspektas tampa naujos technologijos ir jų pritaikymas, bei įtaka mūsų aplinkai ir aplinkos suvokimui. Tad vis daugėja ir kūrėjų, tiriančių šią problematiką: eksperimentuodami ir išbandydami naujas technologijas ir naudodamiesi jų

hiperdisciplininis (pav. 10), hiper (gr.) – pirmoji sudurtinių žodžių dalis, rodanti normos viršijimą⁹⁰ ir superdisciplininis arba superdalykinis. Super (lot.) – aukščiausias, didžiausias, geriausias, esantis viršum ko nors, virš visų⁹¹. Daudiadiscipliniškumas, kalbant apie meną, apima profesionaliąją meninę veiklą, kur įvairios meno formos ar jo išraiškos sujungiamos neįprastais ar naujais būdais. Todėl dažnai daugiadisciplininis menas yra eksperimentinis, jis egzistuoja tarp nusistovėjusių meno formų ir ieško naujų išraiškos būdų⁹². Dažnai ši kompetencijos sritis derina kelias disciplinas ir sudaro visiškai naują sritį. Daudiadisciplininis menininkas turi gausią žinių bazę, menininkas išmano ir domisi savo sritimi, naudodamas daugybę medžiagų, didelį dėmesį skiria tam, kaip tos medžiagos sąveikauja kartu ir fiksuoja medžiagoms būdingus procesus, kurie tampa pagrindine įvairių mokslinių tyrimų medžiaga. Į šią kategoriją patenka daugelis šiuolaikinių menininkų. Ši kategorija apima

⁸⁸ http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/1_str_gedutis_79.pdf 28p. [žiūrėta 2020-06-26]

⁸⁹ Tarptautinių žodžių žodynas. Alma litera, 2001, 2003. 499p.

⁹⁰ Ibid. p. 299

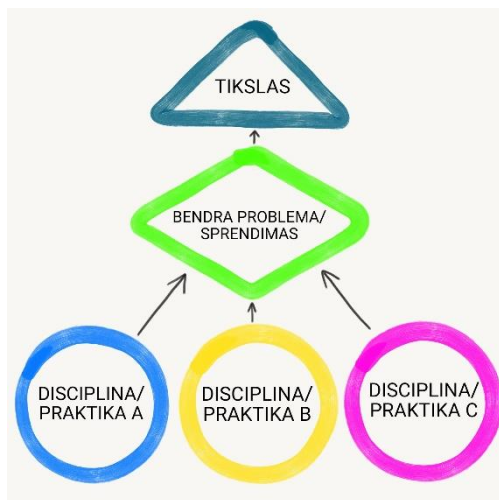
⁹¹ Ibid. p. 712

⁹² <https://www.taike.fi/en/web/monitaide/multidisciplinary-art> [žiūrėta 2020-11-28]

⁹³ <https://dgillart.wordpress.com/2013/08/26/define-your-discipline/> [žiūrėta 2020-11-20]

teikiamomis galimybėmis, menininkai siūlo alternatyvas, kurios praplečia naujų technologijų panaudojimo moksle, mene ir ne tik, galimybes. Daugiadiscipliniškumas dažniausiai remiasi nuosekliu procesu, kurio metu skirtingų disciplinų atstovai dirba iš savo perspektyvos mažiau ar daugiau bendra tyrimų tema. Raktiniai žodžiai: heterogeniškumas⁹⁴, nuoseklumas. Pavyzdžiui sekančiame poskyryje bus kalbama apie menininkų dueto „Pakui Hardware“. Tai yra Lietuvos menininkų duetas, kurį sudaro Neringa Černiauskaitė ir Ugnius Gelguda. Jų darbai atspindi materialumo, technologijos ir ekonomikos santykius. Kūrėjams įdomu, kaip technologijos formuoja dabartinę ekonomiką ir fizinę tikrovę, taip pat ir žmogaus kūną⁹⁵.

Postdisciplininis (pav. 11). *Post* – (esantis) po ko nors, paskesnis, vėlesnis⁹⁶. Postdisciplininė veikla dažniausiai susijusi su akademinės bendruomenės arba institucinėmis struktūromis ir ypač su organizaciniu disciplinų padalijimu. Kai kurie teigia, kad įvairios dažnos problemos, kurias mes siekiame išspręsti, nėra vienos disciplinos pobūdžio. Pavyzdžiui, medicinoje vėžio gydymas nėra tik vienos disciplinos sprendžiama problema. Tai yra nuo daug niuansų priklausanti situacija, dažnai tam įtakos turi ekonominė padėtis, sveikatos priežiūros prieinamumas, gyvenimo būdo pasirinkimas, kuris susijęs su elgesiu ir psichologija. Todėl naujų diagnostikos priemonių ir gydymo būdų kūrimas ir tyrinėjimas tampa svarbų vaidmeniu išgyvenant ir gydant vėžį. Postdisciplininis susitarimas yra efektyvesnis būdas spręsti sudėtingus klausimus⁹⁷. Taigi postdisciplininė analizė padeda nustatant konkrečias problemas,

pav. 11 Postdisciplininis menas. Simona Nakrošiūtė, 2020 m.

nepriklausomai nuo to, kaip jos būtų skirstomos. Pasirinktas veiklos planas sutelkia ir padeda plėtoti ir integruoti reikalingas koncepcijas, žinias ir metodikas tokioms problemoms spręsti, neatsižvelgiant į griežtas disciplinų ribas. Tai tarsi kvietimas priimti problemą, o ne į discipliną orientuotą požiūrį⁹⁸. Reikėtų pripažinti, kad priešdėlio *post-* prijungimas prie daugybės terminų, tiesiog apibūdina tai, kas ateina erdvėje ir laike. Atitinkamai tai reikštų naują žinių erą, kuri eina po disciplinų drausminiškumo požiūrio epochos ir atmeta „disciplininių ribų diskursyvų ir

⁹⁴ susideda iš nevienodų arba įvairių sudedamųjų dalių arba sudedamųjų dalių, sumaišytų <http://zodynai.igloro.info/search-heterogeniskas/> [žiūrėta 2020-07-13]

⁹⁵ <http://www.pakuihardware.org/index.php/projects/about/> [žiūrėta 2020-11-22]

⁹⁶ Priešdėlių reikšmės surašytos pagal „Tarptautinių žodžių žodyną“, Vilnius: Alma littera, 2001, 2003. 529p.

⁹⁷ <https://thecomplexself.wordpress.com/2016/06/30/multi-inter-trans-post-disciplinary/> [žiūrėta 2020-11-20]

⁹⁸ Jessop & Ngai-Ling 2003 <https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/229/> p. 5-11[žiūrėta 2019-12-01]

organizacinį konstravimą⁹⁹. Postdiscipliniškumas dar gali būti naudojamas kaip priemonė disciplinų indėliui didinti, kuri padeda susikurti naujoms metodologinėms, teorinėms ir praktinėms sistemoms. Postdiscipliniškumas yra būdas mokslininkams išsivaduoti iš savo disciplinos ir drausmės „komforto zonų“¹⁰⁰ bei suteikia galimybę naudojant skirtingas disciplinų kalbas sukurti kažką naujo. Vadinasi, tyrėjai gali suprasti, kad mainų tęsimas ir bendradarbiavimas yra būtina sąlyga norint kurtis didesnei bendruomenei, kuriai jie priklauso¹⁰¹.

Apibendrinant, visus tarpdalykinio meno skirstymo kriterijus, matomi maži arba ryškūs netradiciniai meno, mokslo ir kitų sričių bei disciplinų bendradarbiavimo procesai. Bendradarbiavimas tarp įvairių sričių ir gaunami rezultatai tampa vis neišvengiami XXI a. meno ir mokslo pasaulio dalimi. Lietuvos TM diskursas, vis progresuoja ir tobulėja. Išsamiai paaiškinti jungtiniai žodžiai ir jų schemas, turėtų leisti lengviau suprasti TM beribiškumą ir svarbą šiandieniniame gyvenime. Žodžių terminai tokie kaip „tarpdisciplinis menas“ atsiradimas įvyko jau prieš gerus dvidešimt penkerius metus ir tokių hibridinių žodžių atsiradimas, rodo žmonijos tobulėjimą. Pristatyti ir išnagrinėti keli menų praktikų integracijos tipai yra puikus pavyzdys, kaip dirbant nepaisant tradicinių disciplinų ribų galima pasiekti kokybišką, įvairiapusį rezultatą ar tikslą.

1.2 Tarpdalykinio meno raida Lietuvoje

Šiame poskyryje bus aptariami pagrindiniai Lietuvos tarpdalykinio meno istorijos niuansai, tokie kaip grupių kūrimasis sąjūdžio laikotarpiu ir po jo.

Su Sąjūdžiu Lietuvoje atsirado naujoviškas menas – alternatyva ir opozicija tradicinėms dailės sritims. Šis menas kartais vadinamas postmodernistiniu, nes priešinosi modernistiniam dailės kultui, bet dažniau – tarpdisciplininiu, nes atsisakė paklusti amato disciplinai, jungė skirtingus raiškos kodus, suartino kūrybą su mokslu ar politika. Tarpdalykinis menas esą geriausiai atspindėjo laikotarpio visuomenės ir kultūros aktualijas¹⁰², buvo konceptualus, kūrinio idėja dažniausiai buvo svarbesnė už medžiagišką dirbinį. Apie aktyvų naujų meno grupių kūrimąsi ir menininkų atsiskyrimą nuo LDS, įdomią įžvalgą pateikė kuratorė Sandra Skurvidaitė 1994 m. per „Grupių“ parodą Šiuolaikiniame meno centre (toliau ŠMC). Ji teigė,

⁹⁹ Jessop & Sum, „Pre-disciplinary and post-disciplinary perspectives“, 2001
https://www.researchgate.net/publication/286234017_Pre-disciplinary_and_post-disciplinary_perspectives
[žiūrėta 2019-12-01] p. 89

¹⁰⁰ Anna Stromberg, „Measuring Patients' Knowledge about Heart Failure“ 2005

¹⁰¹ Galison, Peter. „Material Culture, Theoretical Culture, and Delocalization.“, 1997, p. 803

¹⁰² Živilė Kucharskienė, „Netradicinio meno ir nacionalinio išsivadavimo sąjūdžių sąsajos“, „Dailė, muzika ir teatras valstybės gyvenime 1918–1998“, Vilnius: VDA, LMA, 1998, p. 56.

kad „...dauguma Lietuvoje egzistuojančių dailininkų grupių siekia atstoti Dailininkų sąjungą, jos yra savotiškas „sąjungų“ ilgesio patenkinimas menkesniu mastu.<...> Pokomunistinės grupės atskleidžia įdomią situaciją: nepasitikėjimą buvusiomis organizacijomis (pvz.: Dailininkų sąjunga) skatina savanaudiški interesai „kolektyvinio saugumo“, dar vadinamo stagnacija, iliuzija“¹⁰³.

Naujasis menas atsisakė įprasto vaizdavimo, nes vaizduoti pasitelkus tapybos, grafikos ar skulptūros priemones – tai apibūdinti tikrą ar išgalvotą objektą, tarsi pateikti jo santrumpą, kuri visada susijusi su tam tikra vaizdavimo retorika, o ši savo ruožtu – su tam tikra ideologija. Naujieji Lietuvos menininkai kovojo¹⁰⁴ su vaizdavimu dviem pagrindiniais būdais: šaipėsi iš jo, pasisavindami, gadindami ir perdirbdami jau kieno nors sukurtus paveikslus, arba kliojęsi pačia tikrove, gyvenimu. Autentiškoms, bet neišraiškingoms fizinio pasaulio ir kasdienybės nuotrupoms – rastiems daiktams, gaminiams, organinėms medžiagoms, daiktų ir kūrų žymėms, gyvoms būtybėms ar net kitiems žmonėms – naujajame mene prasmę suteikia žodžiai arba (ne)kūrybos procesai, grįsti tyrimu, bendradarbiavimu, bendravimu. Ilgainiui fizinę tikrovę pakeitė skaitmeniniai jos vaizdai.

Toliau kalbant apie šiuolaikinio meno Lietuvoje pradžią: nuo sovietinių institucijų link posovietinių tradicijų. Kaip buvo minėta, XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje Lietuvos dailėje buvo fiksuojamas ryškesnis pasipriešinimas tradicinei sovietinei kultūros politikai, pasipriešinimas gimė būtent tradicinėje institucijoje (LTSR- Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos dailininkų sąjungoje, Valstybiniame dailės institute). Vienas pagrindinių įvykių buvo 1989 m. kovo 11-ąją Vilniuje įvykęs neeilinis 12-asis Lietuvos dailininkų sąjungos (toliau LDS) suvažiavimas, kuriame sąjūdžio remiama LDS vadovybė paskelbė atsiskirianti nuo Tarybų Sąjungos – TSRS dailininkų sąjungos.

Tuo metu įsisiūbavo įvairiausios reorganizacinės iniciatyvos, išryškėjo dailininkų tarpusavio konfrontacijos, steigėsi pirmosios savarankiškos grupės. Pagrindinis objektas, su kuriuo kovojo nepriklausomo socialinio statuso siekę kūrėjai, kurį laiką buvo ne kūrybinė sąjunga *per se*¹⁰⁵, bet įsisenėjusi valstybės kultūros politika. Todėl kultūrinėje meno spaudoje vis pasirodydavo agitacijų už „kokybišką meną“, kurios priešinosi niveliuojančiam sąjungų kolektyvizmui. Dar prieš atgaunant politinę nepriklausomybę, „išsilaisvinimas“ iš totalitarizmo gnaužtų reiškė ir visiškai naujų konsteliacijų, ne tokių formalių iniciatyvų bei meninio individualizmo pradžią. Čia minėtina savo laiku legendinės grupės „24“. Šios grupės atstovai

¹⁰³ Sandra Skurvidaitė „Ar menas vis dar rieda tolyn, apsigeldamas gyvenimu?“, Lietuvos rytas, 1994-08-26, 41p.

¹⁰⁴ Grigoravičienė, Erika. „Visai rimtai: naujojo meno institucijos ir jų projektai“, Vilnius: MO Kultūros istorija <<http://www.mmcentras.lt>> [žiūrėta 2019-11-20]

¹⁰⁵ lotyniškas terminas, kuris pažodžiui reiškia „savaime“, „savaime“ arba „savaime“.

buvo: Alfonsas Andriuškevičius, Valentinas Antanavičius, Eugenijus Cukermanas, Kostas Dereškevičius, Bronius Gražys, Leonardas Gutauskas, Gediminas Karalius, Linas Leonas Katinas, Algimantas Jonas Kuras, Viktoras Liutkus, Raimondas Regimantas Martinėnas, Henrikas Natalevičius, Vygandas Paukštė, Šarūnas Sauka, Algis Skačkauskas, Leopoldas Surgailis, Arvydas Šaltenis, Vytautas Šerys, Povilas Ričardas Vaitiekūnas. Grupės „24“ atstovai, net ir formaliai priklausydami LDS bei savo kūryboje naudodami itin tradicines raiškos priemones, deklaratyviai atsiribojo nuo iš viršaus nuleidžiamų, sustabarėjusių meno funkcionavimo normų. Vėliau dailės kritikų ne kartą minėtus grupės susikūrimo motyvus savo laiku bene aiškiausiai įvardijo grupės „24“ dailėtyrininkas Alfonsas Andriuškevičius, pabrėždamas tris pagrindinius dalykus: mažesnės natūralesnės bendruomenės poreikį, panašų bendriausių meno tikslų ir kūrybos principų supratimą ir užmojį atstovauti elitinei dalei¹⁰⁶. Tais pačiais metais (1989 m.) kaip ir grupė „24“, Kaune susikūrė dar mažiau sąsajų su LDS turėjusi grupė „Post Ars“. Galbūt dėl nepriklausomybės nuo LDS ir dėl jokių estetinių tradicijų nevaržomos, tuo metu Lietuvoje neįprastos, netradicinės raiškos ši grupė pelnė ryškiausių avangardistų titulą. 1990 m. „Post Ars“ LDS Kauno skyriaus galerijoje surengė pirmąją savo parodą „Kauno dailininkų instaliacijos“, ne tik sulaukusi atgarsio visuomenėje, bet ir tapusią sensacingu meno renginiu, šokiravusiu ir miesčionis, ir tradicijų besilaikančius dailininkus. Ne veltui A. Andriuškevičius Kauną tuoj pat „pakrikštijo“ modernizmo supertvirtove¹⁰⁷.

Panašiai kaip ir LDS struktūroje susikūrusi grupė „24“, Vilniaus dailės instituto erdvėse formavosi naujasis netradicinis menas. 1988 m. balandį trijų antro kurso skulptūros studentų – Gedimino Urbono, Artūro Makštučio ir Danielės Vyšniauskaitės – Valstybinio dailės instituto (nuo 1992 m. – Vilniaus dailės akademija) užsidedimu ir noru kurti kokybišką, bei laisvą meną buvo sukurta nauja grupė „Žalias lapas“. „Žalio lapo“ rengiamos viešos akcijos ir meninės veiklos neturėjo ryšio su akademine veikla ir tuo atkreipė dėmesį į oficialaus akademinio diskurso ir naujų šiuolaikinių meno priemonių bei „laisvos“ kūrybos neatitikimą¹⁰⁸. Apie grupės „Žalias lapas“ susikūrimą galima pasakyti tiek, kad vyko ne tik vietinės meno mokyklos atsinaujinimas prieš nepriklausomybės atgavimą, naujų dėstytojų integracija į Vilniaus dailės akademiją, kuri irgi buvo ne vieną kartą nuvylysi, bet ir kilo nepasitenkinimas dėl studentų naujos kūrybiškumo sampratos. Pastarąją iliustravo tuometinio Vilniaus dailės instituto Skulptūros katedros studentų sukurta tarpdisciplininė studentų grupė „Žalias lapas“ 1988 m., kurios lyderis buvo Gediminas Urbonas, o ilgainiui ji tapo vienu ryškiausių to meto šiuolaikinės

¹⁰⁶ Alfonsas Andriuškevičius, „Grupė 24“, Šiaurės Atėnai, 1990-11-28

¹⁰⁷ Alfonsas Andriuškevičius „Kaunas- modernizmo supertvirtovė“, Šiaurės Atėnai, 1990-03-14, p. 3

¹⁰⁸ <https://www.ateitis.net/lt/temos/876/puslapis-2> p. 23 [žiūrėta 2020-11-20]

alternatyviosios meninės kultūros propaguotojų ir skleidėjų¹⁰⁹. „Žalio lapo“ rengiamos viešos akcijos ir parodos neturėjo jokių sąsajų su darbais, vykdomais studijose, tuo atkreipė dėmesį į oficialaus akademinio diskurso ir naujų šiuolaikinių meno priemonių bei „laisvos“ kūrybos neatitikimą¹¹⁰.

Naujų rūmų hole įrengta pusiau gamtinių objektų instaliacija „Gamta mumyse“. Instaliacija laikoma pirmuoju avangardinio pobūdžio grupės „Žalias lapas“ veiksmu. Dailėtyrininkai pabrėžė tuometinių studentų nuosaikumą – ne kritinio, bet romantinio pobūdžio nusiteikimą. Kiek vėliau Vilniaus dailės akademijoje kur kas radikalesnė atrodė „Zapkaus revoliucija“, kuri paveikė tolesnį šiuolaikinio meno lauko formavimąsi. Visgi ir Kęstučio Zapkaus studentus subūrusi neformali grupė „Geros blogybės“ aktyviausiai veikė tuo metu, kai jos nariai dar studijavo aukštojoje mokykloje. Naujojo meno kūrėjai nenorėjo turėti reikalų su LDS ir siekė įkurti kitą lygiavertę organizaciją. 1994 m. įregistruota visuomeninė kūrybinė sąjunga „Metastudija“, kuriai priklausė dalis Kęstučio Zapkaus mokinių, 1992 m. įkurtos grupės „Geros blogybės“ narių bei kiti jauni menininkai: Saulius Mažylis, Algis Lankelis, Audrius Novickas, Leila Kasputienė, Aidas Bareikis, Žilvinas Kempinas, Patricija Jurkšaitytė, Evaldas Jansas, Deimantas Narkevičius, Artūras Raila, Gintaras Znamierowskis. 1994 m. Vilniaus Šiaurės miestelyje, buvusiuose sovietų armijos dalinio kultūros rūmuose, grupė surengė parodą „*Banginio pilvas*“. 1998 m. vietoj „Metastudijos“ įsteigta Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga (LTMKS). 1999 m. Kultūros ministerija ją įtraukė į kūrybinių sąjungų registrą¹¹¹.

XX a. dešimtojo dešimtmečio pabaigos šiuolaikiškumas, tarpdiscipliniškumas ir netradicinės erdvės, dešimtojo dešimtmečio pabaigos Anykščių hepingais, pirmosiomis muzikinėmis akcijomis bei instaliacijomis – dažniausiai spontaniškumo ir atsitiktinumo estetiką eksploatuojančiais posovietinio avangardo „fluxzimaais“ – formavosi ir šiuolaikinio lietuvių meno kryptys. Ilgainiui kūrybinės minties transgresijos, kaip ir paties meno „šiuolaikiškumas“, ėmė priklausyti nuo vis didesnių finansinių ir kt. sąnaudų, ypač – kalbant apie baltojo ar juodojo (metaforinio) kubo¹¹² erdvėse preciziškai instaliuotus kino ir videofilmus. Šis menas tapo naujų vizualumo bei medijų studijų dalimi. Poslinkius rodė jau minėtos reliatyvios sąvokos: šiuolaikinis menas (maždaug iki XX a. dešimtojo dešimtmečio vidurio ši sąvoka buvo naujojo

¹⁰⁹ Giedrius Gulbinas, daktaro disertacija „Socialinės kritikos kaita Lietuvos šiuolaikiniame mene XX–XXI a. sandūroje: ideologinės ir epistemologinės implikacijos“, Vilniaus dailės akademija, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Vilnius, 2018. p. 95

¹¹⁰ *Ibid* p. 25

¹¹¹ <http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/daile/xx-a-pabaigos-naujasis-menas/visai-rimtai-naujojo-meno-institucijos-ir-ju-projektai-/4697> [žiūrėta 2020-05-25]

¹¹² Aušra Trakšelytė, disertacija „Įvietintas vaizduojamasis menas. Teorinis diskursas ir raiška Lietuvos šiuolaikiniame mene“, Vilniaus dailės akademija, 2010, p. 82–92.

meno sinonimas¹¹³, netradicinė raiška (dažnai vartojama kaip „tarpdiscipliniškumo“, multimedijų ir pan. sinonimas) bei netradicinės erdvės. Galima įžvelgti ir šių neretai viena kitą papildančių sąvokų politinį (labiau nei *objektyviai* nustatomą) turinį.

Dera prisiminti, kad vėlyvuoju sovietmečiu ir gerokai vėliau lingvistiniai meno ir dailės sąvokų skirtumai, arba *šiuolaikiškumo* epitetai, apibūdinantys kūrybines intencijas, bent jau politiškai nebuvo svarbūs¹¹⁴. Vis dėl to lemiamais institucijų legitimacijos momentais būdavo pabrėžiamos skirtys tarp *naujosios* ir *tradicinės* dailės. Pavyzdžiui, tuo metu kai kurie ŠMC, *šiuolaikinio meno* sąvoka buvo paversta savotišku retoriniu įrankiu kovoje su oponentais.

Tuo metu taip pat aktyviai buvo rengiamos studentų darbų parodos, organizuojami alternatyviojo meno vakarėliai, tačiau jau kitais metais, iš patalpų teko išsikelti, nes baigėsi nuomos sutartis. 1997 m. kai kurie šio kurso studentai diplominius magistro darbus gynėsi panašioje aplinkoje – „Meno lygos“ rūmuose, buvusiose „Jutempus“ galerijos patalpose. Apleistose urbanistinėse erdvėse meninė veikla driekiasi nuo užmarštin nuėjusių įvykių vykusių nepriklausomybės pradžioje Lietuvos meno kontekste iki 2010 m. pačiame Vilniaus centre įsikūrusios „Fluxus ministerijos“.

Atėjus interneto amžiui įprastos materialios erdvės problema dažniausiai būdavo suvokiama kaip „senosios kartos“ rūpestis. 1998 m. Donatas Jankauskas kartu su kolegomis skulptoriais Dainiumi Liškevičiumi ir Dariumi Basčiu (grupė „DDD“) pristatė socialinės plastikos kūrinį „Dirbtuvė“. Tai buvo neegzistuojančios parodos atidarymas Vilniaus skulptorių dirbtuvėje. Susirinkusieji atėjo į tuščią patalpą, kuri tebuvo „dirbtuvių kūrybos“, periodiško „parodų darymo“ ir atidarymų vakarėlių (*vernisažų*) ironiškas komentaras. O šį komentarą inspiravo kuratoriaus Raimundo Malašausko noras išryškinti anti-kuratorines, anti-parodines ir anti-elitines kolektyvinės kūrybos formas. Gyvenamojo ploto (*aka* dirbtuvių) problemą iškėlė ir skulptoriaus Algio Lankelio globojamas projektas „Butas‘99“. Tai ekspozicijos, surengtos menininkų gyvenamuosiuose butuose. Būta ir kitų panašių iniciatyvų. Vis dėlto nei šmaikštūs komentarai, nei naujoji virtuali erdvė neužgožė dirbtuvėje tvarkomo materialaus objekto.

Realiai kurti alternatyvias organizacijas stengėsi 1994 m. įsikūrusi „Meno lyga“. Tai jaunimo meno centras, kurios tikslas buvo: plėtoti menų sintezės idėjas glaudžiantis buvusiuose Geležinkelinių kultūros rūmuose. Tačiau meniniame gyvenime įsitvirtinti pavyko tik „Meno lygoje“ įsikūrusiai organizacijai „Jutempus tarpdisciplininio meno projektai“ (toliau – JTMP), tuo metu ji buvo įvardinta kaip viena iš potencialių „Meno lygos“ agentūrų. JTMP tiesiogiai susijusi su Nomedos ir Gedimino Urbonų veikla – bene rimčiausiu nepriklausomos XX a.

¹¹³ Jablonskienė, Lolita. „Naujoji dailė Lietuvoje, Lietuvos dailės kaita 1990-1996“. institucinis aspektas: Straipsnių rinkinys, Vilnius: Tarptautinės dailės kritikų asociacijos, AICA Lietuvos skyrius, 1997, p. 42-45.

¹¹⁴ Dovilė Trumpytė, „Kas rašo šiuolaikinės dailės istoriją?“, 7 Meno dienos, 2004-07-23.
http://www.culture.lt/7md/?leid_id=624&kas=straipsnis&st_id=3565 [žiūrėta 2019-11-20]

dešimtojo dešimtmečio vidurio šiuolaikinės Lietuvos dailės pavyzdžiu, kuris inspiravo platesnes alternatyvios kultūros refleksijas posovietiniu laikotarpiu¹¹⁵. Nomedos Urbonienės ir Gedimino Urbono meninei praktikai Lietuvos kontekste būdingi įvairūs mikro-socialiniai tyrimai, kurie pasižymi lokaliu jautrumu ir kelia bendresnius kultūros politikos klausimus. Menininkų dėka 1997 m. „Jutempus“ deklaravo kone utopinę anti-institucinę platformą. Teigta, kad „Jutempus“ – tai visiškai nepriklausoma struktūra, kuri nedarba jokiai institucijai, gali parašyti savo pačios istoriją. Sukurti ir įprasmiti savo pačios erdvę¹¹⁶. Iš tiesų ši nauja menininkų savivaldos erdvė greitai rado savo vietą tarptautiniame kontekste ir kūrė idealų eksperimentinės erdvės ir veiklos tinklo modelį. Dėl tinklinio bendradarbiavimo „Jutempus“ buvo lengviau įgyvendinti ir etapinį projektą, kuriame pirmą kartą nuosekliau buvo pasiduota interneto galimybėmis, menininkai savo veiklos vaisius eksponavo virtualioje realybėje. Ilgainiui, kai Nomeda ir Gediminas Urbonai jau įsitvirtino virtualiose interneto bei televizijos erdvėse, vėl buvo skiriamas dėmesys fiziniam kūrybos plotui ir viešųjų miesto erdvių problemoms¹¹⁷. JTMP organizacija, išaugusi iš „Žalio lapo“ veiklos vien Gedimino Urbono dėka tęsė tam tikras ankstesnes studentų iniciatyvas. Ne tik JTMP dalyviai, bet ir kiti tuometiniai jauni kūrėjai, menininkai tarpdisciplininį meną mėgino legitimuoti platesniame meno ir kultūros politikos lauke. Pavyzdžiui, 1994 m. buvo įkurta¹¹⁸ Lietuvos kūrybinė visuomeninės sąjunga „Metastudija“, ji atspindėjo kai kurių grupės „Geros blogybės“ narių ir jų bendraamžių pastangas juridškai įteisinti kūrybinę veiklą ir sukurti naują sąjungą, lygiavertę tradicinei LDS. Panašiai kaip ir principinį tarpdiscipliniškumo siekį paskelbusi „Jutempus“, sąjunga „Metastudija“ savo nuostatose deklaravo kultūrinės raiškos priemonių įvairovę ir įvairialypės veiklos tikslus. Sąjungos planuose buvo numatyta organizuoti parodas, koncertus, simpoziumus, plenerus, menines akcijas, konferencijas, spektaklius. Tačiau deklaruojama „veiklos įvairovė“ tebuvo su praktika niekaip nesusijusi retorika, nesirėmusi tokiai veiklai būtina vadybine patirtimi¹¹⁹.

Neformalių arba ne tokių formalių organizacijų santykis su fizinėmis patalpomis yra dvilypis vien todėl, kad šios organizacijos praktiškai neturi galimybių priprasti prie konkrečios vietos. Kaip jau minėta, pasibaigus dažniausiai trumpalaikiai nuomos sutarčiai ar vykstant nuo menininkų valios nepriklausomiems miesto atsinaujinimo procesams, tenka išsiskirstyti arba kraustyti kitur. Todėl nuolat skelbiama apie vis naujesnės (nebūtinai fizinės) erdvės siekius.

¹¹⁵ Audronė Žukauskaitė, „Performatyvus menas ir politinis įvykis: Nomedos ir Gedimino Urbonų atvejis“, Vilnius: Acta Academiae Artium Vilnensis, 2010, Nr. 58, p. 197

¹¹⁶ „Jutempus tarpdisciplininiai meno projektai“, „Lietuvos dailė'97“. Galerijos pristato, parodos katalogas, Vilnius: ŠMC, 1997, p. 50

¹¹⁷ Ibid., p. 50

¹¹⁸ http://interstudia.lt/wp-content/uploads/2013/01/2_Inter-studia_humanitatis_2005.pdf 37p. [žiūrėta 2020-11-20]

¹¹⁹ Ibid., p. 51

„Nieko nuostabaus, kad „Jutempus“ organizacijos įkūrėjai kažkada teigė pajutę, jog 1996 m. išnyko fizinės erdvės būtinybė. Tai išsakyta kilus konfliktui su „Meno lygos“ vadovais. Su „Metastudija“ susiję „Gerų blogybių“ grupės nariai kurį laiką dirbo buvusiuose Kultūros rūmuose Šiaurės miestelyje, prieš išsikeldami surengė ekspoziciją „Banginio pilvas“, joje prie kai kurių buvusių Kęstučio Zapkaus studentų prisijungė Artūras Raila ir Evaldas Jansas. Šalia neįprastų meninių veiksmų nebe pirmą kartą viešai deklaruotos ir alternatyvios kultūrinės nuostatos.

Kaip daugelis kitų institucionalizuotų tradicinių grupių, stabilesnės šiuolaikinės organizacijos atsirado pavienių entuziastų, kartu formavusių ir nepriklausomo meno sampratą, dėka. Istorinėse įžvalgose analizuojamos skirtingos kolektyvinės menininkų kolaboravimo formos¹²⁰. Grupės ir etapiniai projektai, Lietuvos dailės kritikai asmeniniuose pokalbiuose paprastai prisimena ne organizacijų ar renginių pavadinimus, nes jų buvę pernelyg daug, bet „Urbono“, „Lankelio“, „Novicko“, „Kinčinaičio“, „Diržio“, „Jankausko“ ir kt. projektus¹²¹.

Menininkų būrimąsi į grupes ir vėliau išryškėjusį tarpdisciplininio meno atstovų bendradarbiavimą ir kolaboravimąsi į formas bent iš dalies galima vadinti tradicinių institucijų dezintegracijos rezultatu. Anksčiau minėtos tradicinės dailės atstovų grupės susiformavo kaip reiškinyje pereinamojo laikotarpio reiškinyje, o įsitvirtinus naujiems dailės institucijų veiklos modeliams, dailės gyvenimą išjudinęs grupių steigimosi bumas pamažu iki XX a. dešimtojo dešimtmečio vidurio atslūgo. Tuo tarpu šiuolaikinio meno atstovų kolaboravimas ir susibūrimas įvairiems projektams, o ne tik formalus priklausymas LTMKS, tapo pagrindine meno pasaulio egzistavimo dalimi. Žinoma, meninės raiškos ir bendradarbiavimo būdai, kaip ir pasirinktos projektų įgyvendinimo vietos (nuo apleistų statinių iki menininkų būstų ir virtualių televizijos ar interneto erdvių), kinta sulig kiekviena naujai ateinančia karta ar net greičiau.¹²²

Kalbant apie Gedimino Urbono kūrybos pradžią, nesunku pastebėti jaunatvišką, drąsumą, žingeidumą studijų laikais ir po jų. Menininkas pokalbyje su dailėtyrininku Kęstutiu Šapoka pamini labai daug svarbių niuansų: nuo veiklos ir raiškos paieškų iki „Jutempus“ grupės susikūrimo. Pirmoji G. Urbono grupės „Žalio lapo“ intervencija įvyko 1988 metais, jos metu spontaniškai surengtos bendros meninės dirbtuvės. Tuo metu skulptūros studentai Urbonas su Daniele Vyšniauskaite, Artūru Makštučiu savaitę kartu kūrė objektus, kuriuos eksponavo VDA Naujųjų rūmų holo grindinio abstrakčiame tinkle. Jaunųjų menininkų paroda sulaukė

¹²⁰ Lina Michelkevičė. „Bendražygiai, bendrininkai, bendrautojai: bendradarbiavimo tendencijos Lietuvos šiuolaikiniame mene. Lietuvos dailė 2000–2010: dešimt metų“ (sud. Linara Dovydaitytė ir kiti). Vilnius: ŠMC, 2010, p. 148–155

¹²¹ Ibid., p.53.

¹²² Michelkevičius, Vytautas ir Šapoka, Kęstutis. (Ne)priklausomo šiuolaikinio meno istorijos = (In)dependent contemporary art histories : T. 1: Savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1987-2011 m. ir T. 2: Savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1987-2014 m.. Vilnius: Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga, 2011; p. 56-57.

palaikymo ir entuziastingos kitų studentų reakcijos. Kęstutis Kuizinas, dabartinis ŠMC direktorius, tuo metu menotyros II kurso studentas, parašė performatyvų komentarą-recenziją, Vilniaus universiteto laikraštyje „Tarybinis studentas“ recenziją paskelbė ir jaunas žurnalistikos studentas Gintaras Kudaba, kuris pakvietė visus kartu valyti upę. Vienas iš Sąjūdžio įkūrėjų Zigmas Vaišvila pasiūlė jungtis „Žaliam lapui“ prie tuo metu besikūrusių Lietuvos žaliųjų. „Žalias lapas“ daug meninės įtakos ir reikšmės turėjo tiek visuomenine, tiek politine prasme. Tuo metu „Žalias lapas“ domėjosi performatavimu, kolektyvine praktika ir globaliais procesais.

Valstybinės konservatorijos aktų salėje 1988 m. kovo 27 d. vyko „Laisvojo garso sesijos“ eksperimentai, kurio metu atliktas muzikos garso performansas „Geležinis vilkas“, prie kurio prisijungė: menininkas Aidas Bareikis, Džiugas Katinas tarpdisciplininio meno kūrėjas ir pats G. Urbonas. Kūrinys truko pusę valandos, tuo metu į sceną buvo išvilkotos ir sudėliotos ant specialių tam skirtų kopėčių kelios tonos spalvotojo metalo laužo. Performanso idėja – išlaisvinti metalo laužą iš supirktuvių. Meno reiškinių palaikė tuo metu jau žinomi „Jaunos muzikos“ entuziastai: Šarūnas Nakas, Tomas Juzeliūnas, Gintaras Sodeika, Remigijus Merkelis, Viktoras Paukštelis, Arūnas Dikčius ir kiti. Tuo metu jie laužė įprastas taisykles, nusistovėjusias normas, plaukė prieš srovę, o Š. Nako „Čiauškanti mašina“ paliko didelį įspūdį plačiai meno kultūros bendruomenei. Kita besikuriančios grupės bendra veikla įgyvendinta VRM (Vidaus reikalų ministerijos) Kultūros ir sporto rūmuose. 1988 m. balandžio 21–25 dienomis vyko meno ir VDI (Valstybinės darbo inspekcijos) Kultūros dienos. Tūkstantį žiūrovų talpinančioje salėje pasirodė grupė „Fojė“ ir trečioji „Geležinio vilko“ versija, pavadinta garsine kompozicija „Gedimino sapnas“. Prie grupės prisijungė Gintaras Kažemėkas, kuris tuo metu buvo grupės „Antis“ būgnininkas ir dailininkas Julius Ludavičius. Tuo metu G. Urbonas stengėsi iš įvairių objektų išgauti garsus, garso koliažų paieškos ir atlikimas buvo lyg performansas, kurio metu buvo konstruojami tų garsinių objektų peizažai, trijų dimensijų vizualios partitūros. Jaunų menininkų susidomėjimas aplinkos meno idėjomis paskatino imtis vienkartinį intervencijų, akcijų, hepeningo, performanso ir kitų eksperimentinių formų. Todėl pasėkoje vis labiau plėtėsi „Žalio lapo“ narių ir dalyvių ratas, ir kito veiksmų metodika. Grupei buvo esmingas nenutrūkstamas meno-gyvenimo organizavimo procesas, nepriklausoma, su to meto politinėmis realijomis persipynusi laikysena. Tačiau tuo metu buvo labai svarbi kolektyvinė kūryba, ji buvo tarsi opozicija ir politinis pareiškimas vienišo genijaus mitui. Kitas labai svarbus aspektas menininkui G. Urbonui yra ir buvo – tarpdiscipliniškumas ir ryšys su technologijomis. Norėdamas plėsti bendradarbiavimo ribas siekė vykdyti projektus net su kompozitoriais. Sovietinio režimo metais psichoneurologinis dispanseris buvo rimta institucija. Dailininkai tik turėdami pažymą su patvirtinimu, kad „Jiems viskas gerai“ ir gavę kitą pažymą

iš Dailininkų sąjungos, kuri patvirtina, kad jie yra „jauni dailininkai, darantys garsines skulptūras“, esą būdavo siunčiami į Kompozitorių sąjungą bendradarbiauti.

Pats faktas, kad susibūrė grupė, jau buvo iššūkis vadovaujančiai sistemai, nes sprendimas telktis būdavo priimamas savarankiškai ir nepriklausė nuo kokios nors kontroliuojančios galios – nuo KGB, administracijos, karinės, civilinės, pagaliau partijos ar kūrybinės sąjungos vadovybės – noro. Kolektyvinės ar grupinės praktikos argumentai nebūtinai ir ne visada būdavo konceptualūs, siekta buvo išlaisvinti iš galios kontrolės. Vienas iš tokių pavyzdžių galėtų būti ekonominis modelis arba NEP'as – nauja ekonominė politika. Darbo ir užduočių, funkcijų padalijimas keliems ar keliolikai narių, savo sugebėjimų sutelkimas į krūvą, įvairių ryšių, interesų, pažinčių supynimas į vieną rezginį – *network'ą*, neabejotinai praplėtė ir papildė grupės – konkurentabilaus vieneto – galimybes, kuri greitai vystėsi besikuriančio kapitalizmo sąlygomis. Grupė tapo lyg karo mašina, sugebanti efektyviai užkariauti naujas teritorijas ir sėkmingai atlaikyti tikrovės reikalavimus bei iššūkius.

Grupės „Jutempus“ istorija nuo 1991 m. ir jos steigėjai Nomeda ir Gediminas Urbonai. Sąjungos veikla buvo pradėta 1993 metais buvusiuose Geležinkelininkų kultūros rūmuose Vilniuje (Kauno g. 5). Naujųjų „geležinkelių“ charakterį liudijo dviejų organizacijų bendradarbiavimas: „Jutempus“ programa nuolatos kvestionavo pastato funkcijas, o Sniegiaus įkurta „Meno lyga“ išnaudojo pastato erdves. Nors idėja buvo monumentali, ilgainiui ji žlugo, tikriausiai dėl išteklių trūkumo ir įsitvirtinusios stagnacijos.

Pasak menininkų, visuomenės „revoliucijos“ metu atrodė būtina suvienyti skirtingus identitetus ir parodyti, kad tik tokia tarpdalykinė programa yra pajėgi suprasti skilinėjančias erdves, kūno ir besifragmentuojantį laiką, bei kultūros teritorijas.

„Jutempus“ netapo „sėkmės istorija“, nes neturėjo lobistinių atramų nei savivaldybėje, nei partijoje, nei ministerijoje. Nomeda ir Gediminas Urbonai teigia, kad to meto daugelis naujos kartos menininkų neįsivaizdavo savo veiklos to meto Dailininkų sąjungoje dėl savo praktinės veiklos taikymo būdų. Taip pat buvo jaučiamas nesupratimas iš tradicinio meno pasaulio autoritetų. Jie nepripažino naujojo meno kaip rimtos veiklos. Tai puikiai galėjo iliustruoti tuometinis posakis: „akcijos, instaliacijos ir kitos nesąmonės“. Tuo tarpu dalis naujosios kartos menininkų gavo tarptautinį pripažinimą ir tapo nepriklausomi nuo vietinės konjunktūros. Iki 1997 m. „Jutempus“ salėse surengta apie 30 Lietuvos ir užsienio menininkų parodų. Naujo nepriklausomo meno karta buvo aktyvi tiek šalyje, tiek ir už jos ribų. Tačiau nepaisant to, organizacijos, menininkų iniciatyvos, tęstiniai projektai ar parodos struktūrinio finansavimo negaudavo ir iš esmės laikėsi iš jaunatviško entuziazmo. Viena iš paskatų įkurti kūrybinę sąjungą, suvienysiančią naujos kartos menininkus, buvo noras įsiteisinti ir užimti poziciją visuomenėje. Sukurti tam tikrą socialinę erdvę naujos kartos idėjoms generuoti ir

sklisti. Tokiai pozicijai reikėjo identiteto. Kultūros ministerijos įsakymu nuo 1997 metų vasario 17 d. grupė „Metastudija“ pasivadino Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga (toliau LTMKS)¹²³. Steigiamajame LTMKS susirinkime steigėjai paprašė „Jutempus“ „pasiskolinti“ tarpdiscipliniškumo terminą. Margaspalviam naujosios sąjungos narių pulkui tarpdiscipliniškumas nebūtinai reiškė meninės praktikos principą, greičiau – siekiamybę ar reikalingą įvaizdžio dalį, o galbūt – norą įvardinti „kitoniškumą“. Nors profesinės sąjungos veikla grindžiama principais, yra daug narių, kurių meninis lygis, profesionalumas ir motyvacija skiriasi, ir kartais sunku rasti bendrą vardiklį. Kritikai yra pasakę, kad LTMKS buvo kurta tarsi savotiška mini dailininkų sąjunga. Todėl pavadinimu ir buvo argumentuojama, kad Sąjunga teikia įvairių sričių metodus bei priemones siejančius menininkus. Daugeliui menininkų įstojimas į šią grupę buvo ir yra galimybė tapti juridinio kūno dalimi, kuri gali padėti gauti paramą projektams ar jų sklaidai vykti. Sąjunga vienija daugiau kaip 120 jaunų ir jau pripažintų šiuolaikinio meno kūrėjų, apdovanotų Nacionalinėmis ir kitomis reikšmingomis premijomis, dalyvavusių Venecijos bienalėje ir kitose garsiose tarptautinėse ir vietinėse parodose. Tai vienintelė šiuolaikinių menininkų ir kuratorių valdoma organizacija Lietuvoje, veikianti nuosekliai jau ilgiau kaip du dešimtmečius. LTMKS organizuoja ir prodiusuoja parodas, renginius, rezidencijas, leidžia leidinius ir atstovauja menininkams sociopolitinėse situacijose. Nors menininkų asociacija, kaip ir kitos dar sovietmečiu įkurtos organizacijos, vadinasi sąjunga, tačiau neturi paveldėtos biurokratinės struktūros ir lanksčiai reaguoja į šiandieninę meno situaciją Lietuvoje¹²⁴.

Mums norėjosi vieniems kitus palaikyti ir solidarizuotis, nepaisant įvairių konceptualių nesutapimų, nesutarimų ar prieštaravimų. Kad ir kokie skirtingi buvo mūsų meniniai interesai, praktikos ar strategijos, mus vienijo politiškumo ir etikos supratimas. Būtent nepriklausomą laikyseną demonstravo jau minėta „Jutempus“, „Banginio pilvo“ paroda, „Metastudija“, menininkų A. Lankelio ir A. Novicko projektai mieste ir vėlesnės iniciatyvos, kurios metė iššūkį tradicinei meno sampratai ir atsisakė flirtuoti su valdžios institucijomis. Toks politiškumo ir galios ribų persvarstymas dažnai susilaukdavo ir sankcijų, sykiu sukurdamo aplinkybes hibridinėms situacijoms ir papildomoms žinioms, kurios buvo reikalingos tarpdiscipliniškumo sąvokai įteisinti.

Toliau kalbant apie menininkus paminėtina kūrėjų poros Svajonės ir Pauliaus Stanikų veikla. Menininkams daug ką reiškė „neinstitucinė“ nepriklausomos Lietuvos laikotarpio specifika. Vyko neformalūs ir draugiški bendravimai. Menininkai pasakoja, kad tiesiog

¹²³ <https://www.letmekoo.lt/about/> [žiūrėta 2020-10-21]

¹²⁴ Skaidra Trilupaitytė, Lolita Jablonskienė, „Šiuolaikinio meno kontekstai Lietuvoje ir pasaulyje“, ŠMC – 15 metų, Vilnius: Šiuolaikinio meno centras, 2007, p.16-18.

paprašius gauti salę ekspozicijai, pakakdavo susiskambinti su keliais pažįstamais. Parodų atidarymai ir dalyvavimas jose buvo aktyvus, sugužėdavo daugybę žmonių. Kalbant apie menininkų kūrybą, ji yra skandalinga, kontraversiška, efektinga ir pilna estetikos. Dažniausiai kuriami drastiški vaizdai, pavyzdžiui: svaiginimasis seksualumu, inscenizuojamos mirtys, smurtas, liguistumas, agresija nukreipta į kitus ir save, vojerizmas¹²⁵ ir ekshibicionizmas, mėginamos pamatinio saugumo ir vertybių ribos. Stanikų kūryboje yra naudojamos įvairios technikos ir išraiškos priemonės, vaizdinija kuriama įtraukiant tokias priemones: didinga muzika, akademinis piešinys, klasikinės kompozicijos, teatro, kino, šokio schemas ir muziejinė atmosfera¹²⁶. Menininkai dirba ir kuria atskirai bei yra LTMKS sąjungos nariai.

Aptarant, tarpdalykinio meno raidą Lietuvoje galima teigti, kad tai buvo – alternatyva ir opozicija tradicinėms dailės rūšims. TM kultūra, kuri atsisakė paklusti amato disciplinai, jungė skirtingus raiškos kodus, suartino kūrybą su mokslu ar politika, leido menininkams tobulėti, plėsti savo akiratį ir siekius. Tarpdalykinis menas iki šių dienų geba geriausiai atspindėti visuomenės ir kultūros aktualijas. Kaip filosofas Kristupas Sabolius pastebi, kad šių dienų hibridiškumas suteikia galimybę susitikti, įvairioms disciplinoms nuo sintetinės biologijos specialistų iki kuratorių ir menininkų. Gaunami bendradarbiavimo rezultatai rodo vaizduotės ir protingumo sampratų kitimą. Disciplinų atstovai atsispirdami nuo savo pagrindinių disciplinų, iš naujo kelia klausimus apie kūrybos ir materijos prigimtį ir pristato bandymus, kurie peržengia mokslo ir meno mąstymo barjerus¹²⁷. TM principus taikančių menininkų conceptualumas, kūrinio idėjos svarba, ribų nepaisymas stebina meno ir mokslo, bei kitų disciplinų atstovus, pasaulį ir Lietuvos žmones. TM raida ir istorija nėra tolygi ir lengva, buvo išgyventa daug atrasta ir prarasta. Galima teigti, kad iki šių dienų TM jau yra tvirtai įleidęs šaknis į Lietuvos kultūros ir meno lauką.

¹²⁵ Vojerizmas (pranc. voyeurisme) – lytinis nukrypimas, kurio metu asmuo seksualiai pasitenkina stebėdamas kitų lytinius organus arba sueitį. <https://lt.wikipedia.org/wiki/Vojerizmas> [žiūrėta 2020-11-26]

¹²⁶ <http://www.mmcentras.lt/autoriai/svajone-ir-paulius-stanikas/600> [žiūrėta 2020-08-20]

¹²⁷ Kristupas Sabolius, „Materija ir vaizduotė: hibridinė kūryba tarp meno ir mokslo“, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018

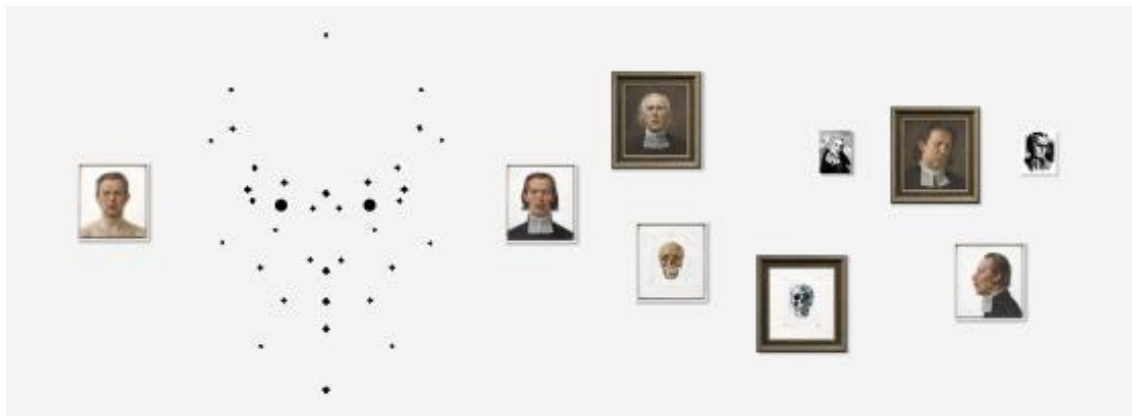
2. ŠIUOLAIKINIS TARPDALYKINIS MENAS LIETUVOJE – PASTANGOS KLASIFIKUOTI

2.1 Tarpdalykinio meno praktikų klasifikavimas

Šiuose dviejuose poskyriuose bus aptariama TM tipologija ir keli skirstymo kriterijai. Apibrėžiamos ir tiriamos sąvokos, plėtojančios TM kriterijų suvokimą ir jų gaires. Aprašoma praktikų jungimosi ir bendradarbiavimo tipai. Skyriaus pirmame poskyriuje bus bandoma skirstyti Lietuvos TM menininkų veiklas į pagal pirmo skyriaus pirmoje dalyje aprašytus TM veiklų kriterijus ir tipologiją¹²⁸. Šiais laikais meno pasaulis pradeda vis stipriau pasikliauti tarpdiscipliniškumu - žodžiu, kurio galbūt dar iki galo gerai nepažįsta ar net nežino. Meno rate galima susidurti su painiava, kurią gali sukelti mažiau žinomi tam tikri priešdėliai su skirtingų reikšmių, kalbant apie -dalykinį/ -disciplininį meną.

Pasirinkti ir klasifikuojami menininkai buvo atrinkti pagal savo veiklas arba pavienius kūrinius, kurie atliepia TM terminus ir jų sąvokas, minėtas antro skyriaus pirmame poskyryje.

Disciplininis arba monodisciplininis (apibrėžimas p. 12). Žygimantas Augustinas – studijavo Vilniaus dailės akademijoje, Niujorko Meno studentų lygoje ir Florencijos meno akademijoje, kuriam pirmam yra suteiktas dailės srities meno daktaro laipsnis Lietuvoje. Pagrindinės darbų temos – realybės ir fikcijos santykis vaizde bei žmogaus kūnas ir jo būsenos. Įkvėpimo šaltiniu tampa menininko asmeninis kūnas ir įvairūs tekstai¹²⁹. Menininko dauguma darbų yra susiję su vaizdo poreikio tyrinėjimu, apgaulingo vaizdo tema. Tapytojui svarbi yra paradoksali jo savybė įtikinti žiūrovus, nors jie ir žino, kad yra apgaudinėjami¹³⁰. Projektą „Vaizdo poreikis“ sudaro trys dalys, tapybos darbų ir juos lydinčių artefaktų serijos: A. K. Donelaičio atvejis (pav. 12), B. „In“ atvejis (pav. 13) ir C. Homo Catinus atvejis (pav.14).

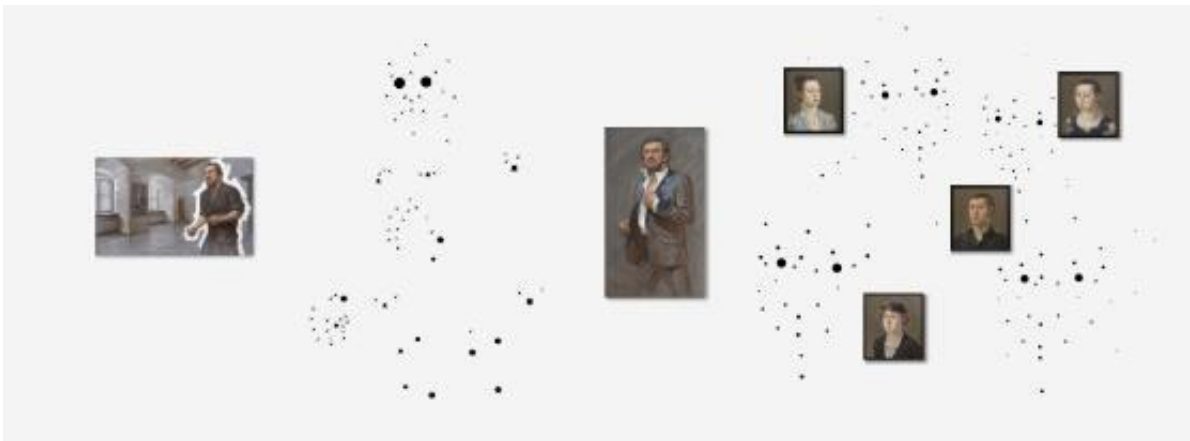

pav. 12 „A. K. Donelaičio atvejis“, Žygimantas Augustinas, 2013 – 2014 m.

¹²⁸ https://hkilter.com/index.php?title=Monodisciplinary_vs_Pluridisciplinary_Research_ [žiūrėta 2020-11-20]

¹²⁹ http://www.augustinas.lt/cv_lt.html [žiūrėta 2020-09-10]

¹³⁰ <http://www.augustinas.lt/darbai.html> [žiūrėta 2020-11-20]

Pav. 13 „B. „In“ atvejis“, Žygimantas Augustinas, 2014 – 2015 m.

Darbai sukurti tyrinėjant kaip migloti ir tik mūsų mintyse egzistuojantys vaizdiniai tampa fizinėje realybėje gyvuojančiais ir jai įtaką darančiais vaizdais. Menininkas savo darbe analizavo žmonių, kurių neįmanoma nufotografuoti ar pamatyti, portretų kūrimo būdus. Proceso metu gretino savo kurtus portretus ir kitų autorių kūrinius. Ieškojo sąsajų ir bandė atskleisti objektyvumą tarp kūrėjo vaizduotės bei melo vaidmens žmogaus kurtame vaizde. Vaizdo poreikis: tapyba, portretas, tikrovė – vaizdo tikrumo problema menininką domina jau daugelį metų. Susidomėjimo pradžioje tyrinėti technologiniai aspektai, bet praėjus tam tikram laikui suprasta, kad tikrumas slypi žmogaus psichikoje, o ne jo naudojamuose įrankiuose. Menininkas teigia, kad technologija gali sumažinti „tikrumą“ tiria, koks yra tapybos ir skaitmeninėmis medijomis kuriamo, fiksuojamo vaizdo ryšys su fizine realybe ir kiek įtakos šiam ryšiui daro kūrėjas. Tirta, kokias būdais suvokiant vaizdą išryškėja objektyvumas ir subjektyvumas. Tyrimo pagrindiniai įrankiai: tapyba, portretas, piešinys – pagrindinės priemonės vaizduojant tai, ko nėra arba yra tik žmogaus mintyse, antropometrija¹³¹ - padėjo siekti tikslumo ir buvo siekiama atskleisti klaidas, o humoras ir ironija menininkui padėjo ir leido išeiti iš aklavietės, kurioje reprezentacinis menas atsiduria šiuo metu.

pav. 14 „C. Homo Catinus atvejis“, Žygimantas Augustinas, 2014 – 2015 m.

¹³¹ Antropometrija – fizinės antropologijos šaka, tirianti žmogaus kūno išmatavimus ir proporcijas, siekiant suprasti žmonių fizinę įvairovę. <https://www.vle.lt/straipsnis/antropometrija/> [žiūrėta 2020-01-03]

Vieni svarbesnių tyrimo elementų buvo plastinė žmogaus anatomija, kritinė anksčiau sukurtų darbų analizė, savistaba ir proceso dokumentacija. Atliekant tyrimą buvo taikomas vaizdų ir teorijų gretinimo metodas. Tikslas: atrasti spragas, išvelgti galimas perspektyvas ir apmąstyti naujas vaizdų kūrimo strategijas. Tapytojas, kurdamas portretus bei jų koncepcijas, pasitelkė teisminės veido rekonstrukcijos, kaukolės, kraniometrijos¹³² metodus ir taip pat neapleido autoironijos ir autoportretavimo metodų.

Tai yra menininkas, kuris specializuojasi vienoje disciplinoje ir dažniausiai nurodo savo discipliną kaip klasifikatorių. Disciplina, kurioje naudojamos priemonės, priskirtos arba susijusios su viena disciplina. Susijusios su konkrečia akademinių studijų sritimi¹³³. Tyrėjai, priklausantys tai pačiai disciplinai, daugiau ar mažiau koordinuotai dirba temomis, kurios laikomos teisėtomis šioje disciplinoje.

Intradisciplininė (apibrėžimas p. 17) arba meninį tyrimą atliekanti menininkė, tapytoja Eglė Ulčickaitė. Menininkės paveiksluose gausus efemerškų, persišviečiančių dažų sluoksnių – tokiu būdu užfiksuojami praeities prisiminimai ir istorijos, tai tarsi blėsta ir vyksta užmirštumo faktorius ir atskleidžia laikinumas ir atminties svetimumas¹³⁴, tai daro lyg kurdama naują tapybos, prisiminimų, sapnų, dokumentavimo sumą – naują discipliną. Tai teikia peno pamąstymams apie tai, ar kūriniai yra sėkmingi delioziška¹³⁵ prasme¹³⁶ ir kyla klausimas ar, jie kuria „haliucinacinių“ ir „hipnotišką“ laiko tekės išpūdį. 2013 m. menininkės sukurtas tapybos darbų ciklas „Laiko peizažas“, „Praėjus šalčiams“ (pav. 15) ir jį lydintis tekstas „Kartą ten, kur aš gimiau...“ sukuria kaip ir įrankį, kuriuo menininkė ugdo savivoką kaip instrumentą, nes savasties neranda dabartyje. Bando ieškoti savęs „vietos laike“, kuris sudaromas ne tik iš savų, bet ir iš svetimų, daiktų, vaizdų bei elgsenos, užsifikuoti ir jau nebeegzistuojantys „praeities įgauni dabarties matmenis“¹³⁷ ir sovietmečio prisiminimai. Ulčickaitė bando įvaizdinti išgyventą laikotarpį ir tai tampa lyg egzotiškas paveldas, pavyzdžiui, „Kasos langelis“ (pav. 16), kuris turi savito keistumo ir trukdo apčiuopti giluminius reiškinių ryšius. Paveldas, kuris nesuvokiamai veikia visuomenę, jos atminties kultūrą, mąstymą, ir blokuoja galimybę į viską pažvelgti iš šalies, stabdo analizės ir objektyvaus vertinimo veiksmus¹³⁸.

¹³² Kraniometrija (kaukolė +matavimas). Kaukolės matavimas, vienas iš antropologijos tyrimo metodų.

<http://www.istorikas.lt/savokos/k/kraniometrija/> [žiūrėta 2021-01-01]

¹³³ <https://www.thefreedictionary.com/disciplinarity> [žiūrėta 2020-09-20]

¹³⁴ http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf p. 57 [žiūrėta 2020-11-20]

¹³⁵ delioziškas mąstymas tai yra, kai žmogus savo įpročius perkelia nuo mechaninių prie kūrybinių įpročių. https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/61464/1/ISSN1822-7805_2015_T_17_N_4.PG_20-49.pdf [žiūrėta 2020-06-25]

¹³⁶ <http://www.zmogusirzodis.leu.lt/index.php/zmogusirzodis/article/download/139/135> [žiūrėta 2019-11-25]

¹³⁷ Ibid p. 48

¹³⁸ <https://docplayer.net/45350615-Sovietmetis-kaip-meninio-tyrimo-objektas-kestucio-grigaliuno-dainiaus-liskeviciaus-ir-egles-ulcickaites-atvejai.html> [žiūrėta 2020-07-13]

Apibendrintai tariant, „Paralelinė kartoteka“ – tai meninis projektas, kuriame menininkė

pav.15 „Prašius šalčiams“, iš ciklo „Laiko peizažas“, Eglė Ulčickaitė, 2013 m.

kūrybiniais įrankiais apmąsto laikinumo patyrimo, laiko ir atminties procesus, kurie glūdi kasdieninėje žmogaus patirties rutinoje ir būsenų prizmėje. Tapybinėje plotmėje kūrėją domina kasdienė ir gyvenamoji aplinka: interjerai, daiktai, peizažo elementai. Tai yra vietos, kurias aplink save sukuria, perdirba, palieka žmogus. Šiame projekte remtasi kultūrinės aplinkos stebėjimu ir pačios menininkės kaip subjekto vaidmeniu. Pasitelkti savistabos metodai, mėginta tai fiksuoti žodine bei vaizdine kalbomis. Perteiktas sąmonės turinio santykis su kasdieniu patirtimi. Tapytoja taiko dvigubo stebėjimo metodą, artimą fenomenologinei prieigai – taip siekiama įveikti įprastą

objekto-subjekto santykį, remiantis patirtimi, plėtoti apmąstymus. Taip pat praktikuoti metodai, suteikia tyrimui analogiškumo, tarpsritiškumo bruožų. Pasitelkiamos analogijos iš kelių skirtingų disciplinų, perimtos kelios sąvokos, kurios pritaikytos tyrime: radinys kaip

pav.16 „Kasos langelis“ iš ciklo „Laiko peizažas“, Eglė Ulčickaitė, 2013 m.

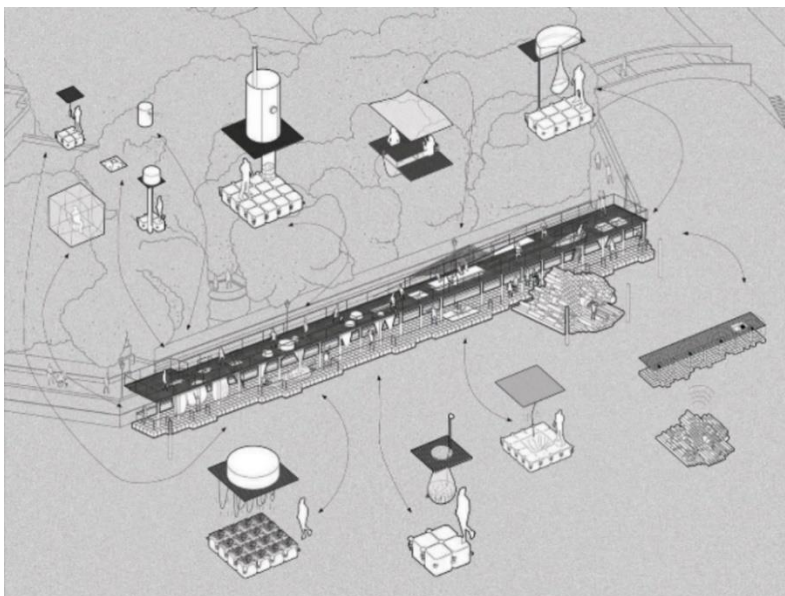
archeologija, įkaltis arba pėdsakas kaip kriminalistika, simptomas kaip psichologija¹³⁹. Trumpai aptariant menininkės kūrybinę veiklą ir taikomus metodus, matomas intradiscipliniškumas – kūrybinis ir tiriamasis darbas atliekamas neperžengiant vienos disciplinos, konkrečiau, akademinės disciplinos ribų. Nors ir minimi tarpsritiškumo elementai, bet šiuo atveju jie nėra pagrindinis rodiklis. Menininkė atlieka MT ir perteikia jį per tapybos discipliną į tapybos kūrinį. Nors tapytojos Eglės Ulčickaitės kūrybinei veiklai ir galima priskirti meninio tyrimo arba monodisciplininio kūrėjo bruožų,

siekiama pabrėžti darbą, vykstantį neperžengiant meno akademijos mokslo ribų, studijuojant doktorantūroje.

Interdalykinė / interdisciplininė (apibrėžimas p. 16) arba hibridinė kūrybos praktikos strategija taiko vieni iš žymiausių Lietuvos menininkų duetų – Nomeda ir Gediminas Urbonai. Menininkai, kuratoriai, dėstytojai, švietėjai ir „Urbonas Studio“ įkūrėjai. Pasak menininkų,

¹³⁹ Ibid. p. 38

technologijos jiems buvo įdomios ir naudingos nuo pat kūrybos pradžios. Kūrėjams visada rūpėjo skaitmeninė realybė, skaitmeninis vaizdas, buvo svarbi prieiga prie interneto. Naujų komunikacijų technologijų panaudojimas kūrybai ir bendruomenių kūrimui yra prioritetas. Menininkų darbuose dažniausiai dominuoja ir juos domina naujos medžiagos ir naujos bei nepažintos gyvybės formos, biotechnologijos ir auginimas tampa kaip nauja kūrybos medija, o praktikoje viską apjungia naujoji žiniasklaida, socialiniai mokslai, urbanistika, ekologija ir pedagogika. Taikomos tokios priemonės, kurios transformuoja pilietines erdves, kolektyvinius vaizdus ir apjungia meno ir mokslo sintezę. Urbonai nebijo peržengti apibrėžtų teritorijų, kuriose įprastai veikia architektai, gamtininkai ir kiti. Kūrėjus domina, kaip meninė logika ir eksperimentai gali pakeisti mokslinę mintį, išjudinti tai, kas yra įstrigę tarp mokslui įprastų vėžių. Kūryba tampa lyg savotiška žinių kontrabanda iš vienos teritorijos į kitą. Dažnai nepaisoma teritorijų ribų, todėl menininkai tampa tarsi jų pažeidėjais, kartais tenka nukentėti, bet tokia pozicija įdomesnė nei nusistovėjusios teritorinės priklausomybės, pasakojo G.

pav. 17 „Pelkių paviljonas“/ „The Swamp Pavilion“, Paulius Vaitiekūnas, Andrius Ropolas, Jautra Bernotaitė. 2018 m.

Urbonas¹⁴⁰. Kalbant apie projektus jiems visada reikėjo stipraus vaizduotės ir žinių bagažo, kadangi nei vienas kuriamas projektas neapsiribojo vienos disciplina, tekdavo būti ir menininkais, ir mokslininkais. Urbonai, bendradarbiaudami su Kauno technologijos universitetu (toliau KTU), XII Baltijos trienalėje kūrė zooetikos paviljoną, siekdami meninės ir

mokslinės praktikos simbiozės¹⁴¹. Nuolatinį Urbonų darbą ir *intervencijos* į meną, mokslą ar kitas disciplinas dažniausiai palankiai sutinka net ekspertai. Vienas iš pavyzdžių galėtų būti projektas „Pelkių paviljonas“ (pav. 17), išaugęs iš lietuviško Šepetos durpyno pelkių. Instaliacijos pagrindas buvo natūralios pelkės. Projektas parengtas pasitelkus Vytauto Didžiojo Universiteto (toliau VDU) profesoriaus Remigijaus Daubaro ir durpių gavybos bei perdirbimo

¹⁴⁰ <https://www.alfa.lt/straipsnis/50395886/n-ir-g-urbonai-pelkes-mus-gyvenime-moko-kuklumo?fbclid=IwAR1Hj-ViTQHpmxIZeLwvSJEKav90BCmHmKIPT8AoBzNEcQmt-aloE5-W5Rk> [žiūrėta 2019-11-19]

¹⁴¹ Viktorija Šiaulytė. „Zooetikos paviljonas XII Baltijos trienalėje 2015 rugsėjo 5–spalio 18“, [zooetics.net](http://www.zooetics.net/), [interaktyvus], 2015, <http://www.zooetics.net/blog/zooetics-pavilion-at-xii-baltic-trienal/> [žiūrėta 2019-11-10]

bendrovės „Durpeta“ specialistų pagalbą. Pelkių ekspoziciją papildė kūrybinės dirbtuvės, garso ir kvapų zonos bei dirbtinio intelekto įrenginiai. Kadangi menininkai savo kūryboje apjungia skirtingas mokslo ir meno disciplinas¹⁴² ne išimtis yra ir „Pelkių paviljonas“. Kartu su architektais, filosofais, dizaineriais, biologais, inžinieriais ir technologijų specialistais buvo plėtota „Pelkių paviljono“ koncepcija. Vykdamas projektą sukurta jutiminė erdvė – eksperimentinė laboratorija pavadinimu „Pelkių mokykla“. Paviljonas - tai tinklo pastangos kuriant naują įsivaizduojamą hibridinę erdvę. Visa tai sudarė įvairūs architektūros ir meno praktikos, teorijos ir pedagogikos įvairūs pratimai, išvykos, buvo pasitelkiamos įvairios viešųjų intervencijų formos, seminarai, paskaitos, pokalbių kanalai, diskusijos ir spausdinti leidiniai¹⁴³. Menininkai nori į paviršių iškelti dideles problemas, kurios žymi egzistencines klimato kaitos ir karo grėsmes. Pelkių mokykla tampa lyg mokymosi aplinka, kuri užmezga tarpdisciplininį dialogą. Dialogą, kuris pertvarko tapatybes bei realijas. Tikslas: tampa įsivaizduoti nematerialų vaidmenį architektūroje, mene ir gamtoje. Dažni biologų atradimai leidžia iš naujo kritiškai įvertinti senas tiesas, kurios atveria naujų galimybių menininkams reikštis ir šias tiesas parodyti visuomenei. Būtent šio projekto tikslas buvo parodyti, kad pelkės geba absorbuoti dar daugiau anglies dioksido nei vandenyno dumbliai. Todėl menininkai drąsiai teigia ieškantys to, kas lieka tendencijų pakraščiuose, ir stengiasi išvilkti pelkes į dienos šviesą. Darant bendrą išvadą apie Urbanų kūrybinės strategijos principus ir projekto procesą, pastebimas interdisciplininis bendradarbiavimas. Menininkai bendradarbiauja su kitų disciplinų mokslo ekspertais. Dirba ir vysto, siekia bendro tikslo arba sukuria produktą. Vyksta bendravimas, kooperacija, koordinavimas ir partnerystė. Be to, puoselėjami ir tarpasmeniniai santykiai, stiprinamas bendravimas. Projekto metu buvo siekiama bendrų tikslų, nariai padėdavo vieni kitiems, buvo koordinuojamos dalyvių jėgos.

Multidalykinis / multidisciplininis / daugiadalykinis (apibrėžimas p. 22) ir hibridinis (apibrėžimas p. 15). Kitas menininkų duetas yra „Pakui Hardware“. Pavadinimas reiškia kapitalą, keliaujantį per kūnus ir medžiagas¹⁴⁴. Neringa Černiauskaitė ir Ugnius Gelguda – šio dueto darbai dažniausiai apima materialumo, technologijų ir ekonomikos santykio temas. Menininkai tyrinėja, kaip technologijos formuoja šių dienų ekonomiką, fizinę tikrovę ir žmogaus kūną. Stebėdami technologinės plėtros greitį fiksuoja, kaip materija tampa ir kliūtimi, ir transporto priemone. Šie klausimai dažniausiai nagrinėjami naudojant tokius analogus kaip prometėjizmas, aukšto dažnio prekyba, sintetinė biologija ir naujai susiformavęs

¹⁴² <https://www.delfi.lt/kultura/naujienuos/gediminas-ir-nomeda-urbanai-menas-gali-isjudinti-mokslo-sustabarejima.d?id=79210127> [žiūrėta 2019-05-21]

¹⁴³ <http://swamp.lt/> [žiūrėta 2020-11-20]

¹⁴⁴ <http://pakuihardware.org/files/gimings/PORTFOLIO-PAKUI-HARDWARE-2016-Ugnius-Gelguda-Neringa-Cerniauskaite.pdf> [žiūrėta 2020-07-24]

reikšmingumas¹⁴⁵. Kurdami kūrėjai dirba su įvairiomis medžiagomis ir atsižvelgia į jų savybes, taip atkreipdami dėmesį į „aparatinės“ tikrovės dalies svarbą. Dažnai darbuose bando pabrėžti aktyvų aplinkos, simbiotinio kūno, technologijų ir energijos, išteklių ir kapitalo santykį. Taip pat atkreipiamas dėmesys į materialumą, kuris nėra pasyvus¹⁴⁶, o kaip tik labai aktyvus pasaulio ir žmonijos vystymosi veiksnys tampa nesvarbu, ar tai būtų geologiniai, technologiniai ar kultūriniai pokyčiai. Kūrėjai nuo pat savo bendros praktikos pradžios šventė dalykų hibridiškumą, kuris padeda nugalėti nusistovėjusius dualizmus, kartais kūrinių inspiracijos ateina iš „Nasa“ archyvų, vaizdai perkeliama į reljefo formų skulptūras. Suteikia galią kitaip pasižiūrėti į tam tikros situacijos išgyvenimo būdus. Duetas pasiskirstęs darbus, Neringa dirba keliuose *frontais*: vienur dirba menininke, kitur – vadovauja projektų erdvėms, rašo meno žurnalams ir vysto projektus „Pakui hardware“. Ugniaus pagrindinė terpė - fotografija ir medijų menas, vėliau pereita prie apčiuopiamesnės formos: skulptūros ir instaliacijos. Projektams įgyvendinti dažnai kviečia bendradarbiauti architektus: Oną Lozuraitytę ir Petrą Išorą. Ketveriukė susiburia kuriant erdves instituciniuose šou, Neringa teigia, kad architektų eskizai yra tarsi kūrinių savaime. Dažnai skulptūriniai objektai iki įgyvendinimo ar galutinio eksponavimo datos lieka migloti. Pasirinktos medžiagos diktuoja savo taisykles, formuoja menininkų pradines vizijas ir sprendimus, todėl neretai kūrybos procesas pilnas spontaniškumo, intuityvumo, žaismingumo, tai kartu skaudžiai varginantis ir labai džiaugsmingas procesas. Projektų medžiagų paletė plati, skulptūros gaminamos iš stiklo, dirbtinio kailio, tekstilės, odos, silikono, metalo ir plastiko. Menininkai domisi ne tik regeneraciniu šios praktikos potencialu, bet ir biokapitalizmu, kuris didindamas ir modifikuodamas medicininio žmogaus formą¹⁴⁷, kalbant apie kūrybos praktinę ir bendradarbiavimo pusę. Projektas „*Neprisiliečiant*“¹⁴⁸ (angl. „*Absent Touch*“) (pav. 18) sukurtas 2020 metais.

Kūrinio dėmesio centre – pastaruoju metu atsirandančios nuotoliniu būdu teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos, technologijos ir trumpalaikiai sveikatos priežiūros paslaugų teikimo apribojimai, kurie taip pat kelia grėsmę, nes didelės korporacijos renka asmens duomenis. Šis reiškinys dar kitaip vadinamas „virtualia priežiūra“, tai – robotų chirurgija ir nuotoliniu būdu teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos. Šio projekto eksponavimo erdvė primena ligoninės, chirurgijos, laukimo aplinką. Eksponuojami kontrastingų medžiagų pilni darbai įgyja daugiau dviprasmiškumo – bandoma įvaizdinti sveikatą. Chirurginėmis lempomis apšviesti trapūs objektai – sujungti elementai su permatomomis, suapvalintomis stiklo

¹⁴⁵ <http://www.pakuihardware.org/index.php?/projects/about/> [žiūrėta 2019-11-22]

¹⁴⁶ https://www.carliergebauer.com/artists/pakui_hardware/6749/saliva-interview-with-pakui-hardware-12-05-2020 [žiūrėta 2020-11-20]

¹⁴⁷ <https://bienal.iksv.org/en/bienal-artists/pakui-hardware> [žiūrėta 2020-11-20]

¹⁴⁸ Kūrinio pavadinimo vertimas į lietuvių kalbą patikslintas asmeninime susirašinėjime su „Pakui hardware“ duetu „Instagram“ paskyroje [žiūrėta 2020-12-27]

formomis ir subtiliais, banguotais audiniais, paguldyti po ir ant operacinių stalų. Stalų konstrukcijos sukurtos iš nerūdijančio plieno, netoli stalų ant sienų kabo fotografijų serija. Nuotraukose įamžintos skulptūrų detalės, atvaizduojančios galimus sąlyčio būdus, derybas ir

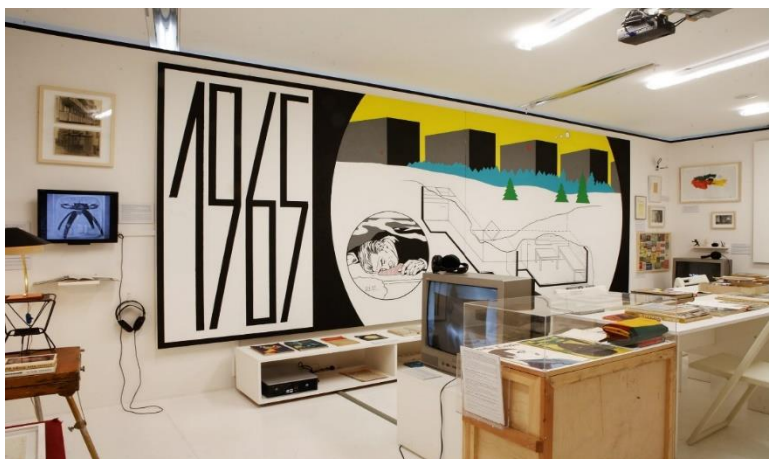
pav. 18 „Neprisiliečiant“/„Absent Touch“, Pakui Hardware, 2020 m.

įtampą. Vaikštinėjant po „Neprisiliečiant“ parodos erdvę jaučiama įtampa ir grėsmė, sukurta nestabilaus sąstingio. Lėtai priprantama prie erdvės, kurioje judėjimas yra pirmesnis už pažinimo ar prisitaikymo žinias, patirtį, kuri

atspindi potencialą, tačiau akivaizdžiai jaučiamas artėjančios ateities etinis sudėtingumas. Menininkai teigia, kad kiekvienas kuriamas projektas reikalauja skirtingo požiūrio ir skirtingų įgūdžių. Todėl bendradarbiaujama, galima tobulėti ir siekti hibridiškumo. Pradedant nuo bendradarbiavimo su karšto stiklo meistrais iki 3D modeliavimo specialistų, nuo architektų iki dizainerių. Siekiama išvengti pasikartojimų, todėl pamažu auga ir įvairių įgūdžių poreikis. Duetui visada įdomu išbandyti naujas technologijas ir naujas medžiagas. Kūrėjai teigia, kad darbas su stiklu buvo bene viena maloniausių patirčių. Ieškant ir jau radus naujus bendradarbius, visada vykdomi tyrimai, nagrinėjama pasirinkta tema ir keliami klausimai. Savo darbais nebando iliustruoti filosofijos teorijos, tai dažniausiai yra tik atspirties taškas ir priemonė tolesniems apmąstymams, kurie laikui bėgant transformuojami ir parverčiami medžiagomis¹⁴⁹. Baigiant paminėtina, kad matomi ryškūs daugiadiscipliniškumo principai menininkų „Pakui hardware“ kūrybinėje praktikoje. Taikomos įvairios meno formos, kuriama pasitelkus naujas technologijas, naudojamos medžiagos ir išraiškos, kurios sujungiamos neįprastais ar naujais būdais. Vyksta nuoseklus meninis eksperimentavimas su medžiagomis, stebima jų deformacija ir tarpusavio santykis. Bandoma ieškoti naujų raiškos formų ir tolstama nuo nusistovėjusių išraiškos būdų. Taikoma *A disciplinos praktika + B disciplinos praktika* lygtis. Remiasi nuosekliu procesu, kurio metu skirtingų disciplinų atstovai dirba iš savo perspektyvos mažiau ar daugiau bendra tyrimų tema gaunamas rezultatas, hibridinis ir unikalus problemos sprendimas.

¹⁴⁹ <https://www.koma6.com/pakui-hardware-interview> [žiūrėta 2020-12-20]

Transdalykinis (apibrėžimas p. 18). Dainius Liškevičius – skulptorius, performanso ir trumpametražių filmų menininkas. Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjungos narys. 2015

pav. 19 „Muziejus“, Dainius Liškevičius, 2014 m.

m. jo instaliacija „Muziejus“ pristatyta Lietuvos paviljone tarptautinėje Venecijos meno bienalėje. „Muziejus“ – 2012 m. baltoje Nacionalinės dailės galerijos erdvėje įkurdinta juoda dėžė tapo akibrokštu pastatui. Dėžės viduje buvo pasakojama istorija apie tris

neiškias revoliucines asmenybes: Antaną Kraujelį, Romą Kalantą ir Bronių Maigį¹⁵⁰. Asmenybių aktuose menininkas užčiuopia tuomet draustų avangardinio meno formų užuomazgas: tradicines vertybes neigiančio „pogrindžio“, performanso ir meno destrukcijos. „Muziejus“ (pav. 19) taip pat turi mokslinio apipavidalinimo ženklą: surinkti sovietmečio eksponatai tvarkingai išdėlioti tarsi tikrame muziejuje, yra etiketės, kur paaiškinama eksponatų kilmė, be to, išleistas rinkinio *katalogas*, kuriame paties *muziejininko* ir kitų tyrinėtojų tekstai aiškina ekspozicijos kontekstus ir teiginius apie sovietmetį. Galima teigti, kad menininkas čia pristato savo patirtį kaip mikroistoriją¹⁵¹ (angl. *microhistory*), kuri rašoma kolekcionuojant materialųjį sovietmečio paveldą, kartu susiduriama su kitais žmonėmis ir tyrinėjamos jų mikroistorijos. Projekte atkreipiamas dėmesys į tai, kaip muziejai ir kitos institucijos kuria istoriją. „Muziejus“ parodo, kad objektyvaus pasakojimo negali būti¹⁵². Realų istorinių asmenybių ir jų veiklos traktavimas labai priklauso nuo pasakojančiojo požiūrio bei pateikimo konteksto¹⁵³. Menininkas su subtiliu humoro jausmu interpretuoja neseną kolektyvinę sovietmečio istoriją. Projektas dabar nėra eksponuojamas ir tik išskirtinių meno bienalių metu yra ištraukiamas į dienos šviesą. Idėja nugulė į knygą tokiu pat pavadinimu, „Muziejus“. Leidinyje yra sudėti visi menininko sukaupti sovietmečio daiktų atvaizdai. „Muziejuje“ yra eksponatų, pasakojančių apie praeitį ir apie šias dienas. Projektas yra daugiasluoksnis – kitaip

¹⁵⁰ <https://www.7md.lt/daile/2015-12-25/Daile#&gid=1&pid=5> [žiūrėta 2020-02-22]

¹⁵¹ Mikroistorija yra istorijos žanras, orientuotas į mažus tyrimų vietus, tokius kaip įvykis, bendruomenė, individas ar gyvenvietė. Tačiau savo ambicijomis mikroistoriją galima atskirti nuo paprasto atvejo tyrimo, jei mikroistorija siekia „užduoti didelius klausimus mažose vietose“, pagal Charleso Joynerio pateiktą apibrėžimą. Tai glaudžiai susijusi su socialine ir kultūrine istorija. <https://en.wikipedia.org/wiki/Microhistory> [žiūrėta 2020-10-25]

¹⁵² <http://nidacolony.lt/lt/424-venecijos-meno-bienaleje-lietuva-pristatys-vda-nmk-parengtas-dainiaus-liskeviciaus-projektas-muziejus> [žiūrėta 2020-12-29]

¹⁵³ https://dainius50.rssing.com/chan-30317318/all_p2.html [žiūrėta 2020-12-02]

muziejaus paaiškinti tiesiog neįmanoma, sako menininkas¹⁵⁴. Kadangi informacijos labai daug, „Muziejų“ galima suprasti sekant datas arba pasirinkus vieną kryptį, atrandant jungtis tarp atskirtų darbų jungtis. „Muziejus“ kaip kūrinys yra patrauklus platesnei Lietuvos ir užsienio auditorijai, nes jame žaismingai nagrinėjamas patriotiškumas, kultūrinė izoliacija ir Vakarų vertybių paieškos sovietmečio Lietuvoje, įtraukiant į pasakojimą neįprastus veikėjus, pavyzdžiui, prancūzų rašytoją Jeanas Paulis Sartre’as ir kitus. „Muziejus“ jungia tris dešimtmečius, juos pristato revoliucinės asmenybės: Antanas Kraujelis, Romas Kalantas, Bronius Maigys¹⁵⁵. Dainius Liškevičius kelia menininko laisvės klausimą, interpretuodamas tai trimis sovietmečio etapams atstovaujančiomis „neaiškiomis revoliucinėmis asmenybėmis“. Kalbama apie paskutinį partizaną Antaną Kraujelį, susideginusį Romą Kalantą ir Rembrandt’o „Danają“ sugadinusį Bronių Maigį – šių protestų aktus, Liškevičius laiko draustus meno reiškinius ir juos iškelia į paviršių. Atveria pagrindinio meno, performanso ir meno destruktijos atvejus, susiedamas juos su savo patirtimi ir kūrėjo, raida¹⁵⁶. Menininko surinkta daugiasluoksnė kolekcija – tartum patyrimais pagrįsta *laiko kilpa* – nukelia mus į netolimą praeitį, kvestionuoja dabartį ir nerimastingai žvalgosi į kultūrinių ir geopolitinių įtampų kupiną ateitį. Jaučiami ir matomi artefaktai įkūnijo kūrybinę galią, kurios negalima apeiti be ironijos. „Muziejų“ galime laikyti ir naujojo patriotizmo versija, siūlančia iš naujo įvertinti šiuolaikinių demokratijų kuriamus nacionalinius mitus ir mėginimus legimituoti nacionalines valstybes¹⁵⁷. „Muziejų“ apdovanojo pats Jonas Mekas bei įtakingasis britų dienraštis „The Guardian“, Lietuvos paviljoną į rekomenduojamų aplankyti objektų sąrašą. Sandros Straukaitės specialiai sukurti kostiumai, primenantys sovietmečio darbininkų chalatus, suteikia instaliacijai tikroviškumo charakterį. Projekto vizualinę komunikaciją taip pat papildė Sandros Straukaitės specialiai sukurti maišeliai ir paviljonų organizatorių pagaminti degtukai bei ženkliai. Paviljono komisaras V. Michelkevičius teigia, kad „Nors mūsų paviljono projektas „Muziejus“¹⁵⁸ pasakoja mažos valstybės istoriją ir dabartį, tačiau jo idėjos yra aktualios ne tik pokomunistinėms šalims, bet ir šiandieniniam arabų pasauliui, kitoms valstybėms, kuriose ribojama kūrėjo ir spaudos laisvė“. Projekte išryškėjusi Lietuvos istorijai ir meno istorijai svarbi data – tai Birželio 15 d. – dėl dviejų įvykių: 1940 metais į Lietuvą įžengė Raudonoji armija, taip okupuodama nepriklausomą valstybę ir pažeisdama jos piliečių laisves, o 1985 metais Bronius Maigys tuometinio Leningrado (dab. Sankt Peterburgas) „Ermitažo“ muziejuje įvykdė

¹⁵⁴ http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf [žiūrėta 2020-11-13]

¹⁵⁵ <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/42646/venecijos-bienaleje-lietuva-pristatys-d-liskeviciaus-projektas-muziejus> [žiūrėta 2020-11-29]

¹⁵⁶ Erika Grigoravičienė, „Vaizdinis posūkis. Vaizdai, žodžiai, kūnai, žvilgsniai“, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 26

¹⁵⁷ http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf 54p. [žiūrėta 2020-12-20]

¹⁵⁸ Erika Grigoravičienė, „Vaizdo kontrolė“, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 133–148

taip vadinamą vandalizmo aktą prieš pasaulinį meno šedevrą. Jis du kartus rėžė peiliu per Rembrandt'o „Danajos“ paveikslą nutapytą 1636 m., ir jį apipylė sieros rūgštimi. „Danajos“ restauravimas užtruko 12 metų. Šiuos abu įvykius ir jų pasekmes analizuoja menininkas Dainius Liškevičius Lietuvos paviljone Venecijos meno bienalėje pateikdamas savo interpretacijos versijas. Politinio vandalizmo aktas Sovietų sąjungos buvo įvardintas kaip patologinis vandalizmas, o Bronius Maigys (g. 1937) uždarytas į psichiatrinę ligoninę. Dainiaus Liškevičiaus projekte „Muziejus“ yra skirta atskira istorija, pasakojanti apie šį įvykį ir rekonstruojanti Maigio asmeninių daiktų kolekciją (pvz. audiokasetė su Hitlerio kalba, albumai su „Danajos“ reprodukcijomis, „Ermitažo“ planai, etc.). Taip pat Dainius Liškevičius sukūrė keletą kūrinių šiam veiksmui atminti ir permąstyti. Pavyzdžiui, videosinglas „Danaja“, kur menininkas gitara „pjausto“ erdvę lyg pats Maigis paveikslą. Arba piešinių-komiksų serija, kurioje įvyksta įsivaizduojamas filosofo Jeano Paulio Sartre'o ir Broniaus Maigio susitikimas Nidos kopose. Bronius Maigys siekė atkreipti dėmesį į politines Sovietų sąjungos problemas per meną, tuo tarpu Dainius Liškevičius pateikia naują sovietinio laikotarpio piliečio (menininko) laisvės interpretaciją ir per savo meno kūrinį svarsto tiek totalitarizmo, tiek ir naujojo patriotizmo problemas. „Muziejuje“ jis pasiūlo bei įgyvendina savą modelį, kaip elgtis šiandieniniame nacionalinių ir geopolitinių konfliktų valdomame pasaulyje. Mat lietuvius kruopščiai planavo šį veiksmą ir pasirinko Raudonosios armijos į Lietuvą 1940 metais įžengimo datą. Anot V. Michelkevičiaus, „šiandienėje politinėje situacijoje, pripildytoje Rytų ir Vakarų vertybių bei nacionalinių ir kultūrinių konfliktų, „Muziejus“ tarsi laiko mašina įtikinančiai primena, kokioje priespaudoje visai neseniai buvo okupuotos Lietuvos kūrėjai ir kokia trapi gali būti kūrėjo laisvė šiandien. Apibendrinant, Dariaus Liškevičiaus projektas ir kūrybinė strategija atitinka transdisciplininį metodą. Kūrėjas tampa mokslininku, sukuria koncepcinę sistemą, ir peržengiančią savo kaip skulptoriaus disciplinos ribas. Matomas siekis iškelti ir spręsti mokslo, meno arba visuomenės problemas. Tapa tyrėjas, edukatoriumi, organizatoriumi ir mokslininkas, viską fiksuoja ir dokumentuoja meniniame tyrime. Savo darbu „Muziejus“ teigia, kad žinios, technologijos, dokumentacija, prisiminimai nepriklauso vienai konkrečiai disciplinai, tai svarbu, idėjiniu ir istoriniu požiūriu pateikia savo patirtį kaip mikroistoriją, kuri rašoma kolekcionuojant materialųjį sovietmečio paveldą.

Tarpdalykinis / tarpdisciplininis (apibrėžimai p. 13-14). Svajonė ir Paulius Stanikai. Dar kitaip pristatomi kaip S&P Stanikas¹⁵⁹ – tai menininkų duetas, kuriantis trumpametražius filmus (toliau video), fotografijas, skulptūras, piešinius, instaliacijas¹⁶⁰. Nuo pat studijų baigimo iki

¹⁵⁹ <http://www.stanikas.com/> [žiūrėta 2020-11-25]

¹⁶⁰ <http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/daile/xx-a-pabaigos-naujas-menas/juokais-netikras-menas/4686#gyvuju-paveikslu-fotografijos-6984> [žiūrėta 2020-11-20]

šių dienų menininkai kuria ir dirba kartu. Pradėję nuo keramikos objektų savo kūrybą papildė piešiniais, nuotraukomis, video kūriniais ir instaliacijomis. Menotyrininkės Monikos Krikštopaitytės teigimu, „išraiškos būdai nekeitė vienas kito chronologiškai, o prisijungdavo kaip papildomas ingredientas prie vientiso ekspozicinio kūno. Personalinėse parodose skirtingos technikos kūriniai ne tik papildė vienas kitą pratęsiant istorijas, bet dažnai ir atstovavo vienas kitam: reprodukuoja, detalizuoja ir t.t.“¹⁶¹. Menininkų kūryba yra pilna kontraversiškos nuotaikos, skandalinga bei efektinga, darbuose pabrėžiant estetiką. Kūryboje pasitelkiami drastiški vaizdai: svaiginamasi seksualumu, inscenizuojamos mirtys, liguistumu, smurtu, agresija nukreipta į kitus ir save, vojerizmu ir ekshibicionizmu, inscenizuojamos mirtys, išbandomos pamatinio saugumo ir vertybių ribos. Įvairioms išraiškos priemonėms naudojami aukštosios kultūros įrankiai: didinga muzika, muziejinė atmosfera, akademinis piešinys, klasikinės kompozicijos, teatro, kino, šokio schemas. Kurdami menininkai fotografuoja ir kaip pagrindinį įrankį naudoja savo nuotraukas ar kūnus, kartais įtraukia ir šeimos narių atvaizdus, labai retai – kitų žmonių. Silpno ir pažeisto objekto vaidmuo tenka abiem menininkams. Tačiau Svajonės vaidmens, kaip išnaudojamo objekto, vaidmens spektras yra kur kas platesnis. Poros kūryboje šalia mirties ir sekso, svarbus santykis su tradicija. Nagrinėdami moralines ribas, kūrinuose dažniausiai bando perteikti moralinius, siekius, socialines programas ar misijas. Apžvelgus visą kūrybą, matomas perėjimas iš vieno kūrinio teiginio į ankstesnįjį ir taip išryškėja vienos tvarios sistemos nebuvimas. Susidaro įspūdis, kad kūrėjai intuityviai ir sąmoningai veržiasi į dažniausius atvejus, išraiškas ir trikdančias temas – tai tarsi bandymas prasibrauti iki žmogaus branduolio. Menininkai siekia universalumo, žmogaus būties tyrimo, nepaisant kultūrinių skirtumų ar istorijos. Pastebimas kūrybos išaukštinimas nepaisant kompromisų ir kraštutinumais besimėgaujanti kūryba. Dažnos Stanikų fotografijų serijos sudaro įspūdį, kad žiūrovams yra leidžiama pamatyti tik mažą paslaptinę kūrybos užkulisiuose vykstančių misterijų dalį. Kūrybos proceso detalės niekada neviešinamos, o ir inscenizacijos neturi konkrečių pirmavaizdžių. Kalbant apie projektus ir kūrybos vaisius, aptarsime vieną iš Stanikų kūrinių „Ugnies eilės“¹⁶² (pav. 20 ir pav. 21). Tai yra fotografijų siužetas, kuris sukelia siaubą ir šleikštulį¹⁶³. Fotografijose vaizduojami apdegę lavonai gulintys tarp išmatų ir pelenų. Vėliau šiurpius reginius pakeitė atstūmimo, žavesio estetika ir gražios mirties vaizdai¹⁶⁴. Fotografijų serijoje inscenizuojama ir vaizduojama brutali, tragiška mirtis. Sukurta ant balto, išmatomis nusėto grindinio gulinių apdegusių kūnų

¹⁶¹ <http://www.mmcentras.lt/autoriai/svajone-ir-paulius-stanikas/600>. [žiūrėta: 2020-11-19]

¹⁶² Paroda vyko 1995m., „Jutempus“ galerijoje.

¹⁶³ [https://www.limis.lt/en/paieska/perziura/-](https://www.limis.lt/en/paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000003407460?s_id=grkSIK8w95AQiow7&s_ind=79133&valuable_type=EKSPONATAS)

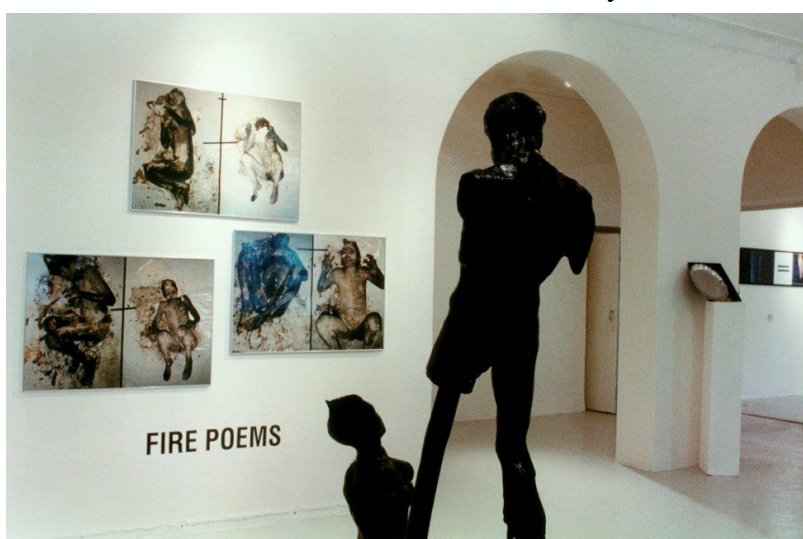
[/exhibit/preview/20000003407460?s_id=grkSIK8w95AQiow7&s_ind=79133&valuable_type=EKSPONATAS](https://www.limis.lt/en/paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000003407460?s_id=grkSIK8w95AQiow7&s_ind=79133&valuable_type=EKSPONATAS) [žiūrėta 2020-11-20]

¹⁶⁴ <http://www.mmcentras.lt/gyvaju-paveikslu-fotografijos/6984> [žiūrėta 2020-11-22]

simuliacija kuria paveikią mirties inscenizaciją. Meistriškai pateikiama „kompozicija – aplinka“ mirties vaizdavimui suteikia teatrališko dramatizmo. Menotyrininkė Renata

pav. 20 „Ugnies eilės“, Svajonė ir Paulius Stanikai, 1994 m.

pav. 21 „Ugnies eilės“, parodos fragmentas, Svajonė ir Paulius Stanikai, 1994 m.

Dubinskaitė tokio stiliaus menininkus priskiria „pojūčių bandytojo“ kategorijai. Anot menotyrininkės, „pojūčių bandytojai“¹⁶⁵ didelį dėmesį skiria kūno potyriams. Keliant psichofizines žiūrovo reakcijas, skatinant nekasdienius išgyvenimus, siekia sukelti autentiškas būsenas sau, išgyventi ir realiai patirti, kas atsitinka racionaliai kuriamam „aš“ personažui, kai „aš“ atsiduria ribinėse situacijose“¹⁶⁶.

Apibendrinant kūrėjų taikomus kūrybos principus, pastebimas tarpdiscipliniškumas. Kūrybos išraiška referuoja į veiksmų eigą, kuri sulaužo tam tikrus nusistovėjusius kodus ar taisykles. Praktiškai Stanikai taiko įvairias raiškos priemones, nepaisydami tradicinių ribų. Vykstant kūrybiniam procesui ir gaunant rezultatus į visumą jungiami kelių meno rūšių raiškos principai.

Postdisciplininis (apibrėžimas p. 23). Urbonas Julijonas – dizaineris, menininkas, tyrėjas, inžinierius, Vilniaus dailės akademijos docentas, Lietuvos kosmoso agentūros įkūrėjas, Londono karališkojo meno koledžo dizaino sąveikos doktorantas. Buvęs Vilniaus dailės akademijos prorektorius ir sovietinio pramogų parko direktorius Klaipėdoje¹⁶⁷. Menininko darbai turi kritinio dizaino, choreografijos, pramogų parko inžinerijos, performatyvos architektūros, kinetinio meno ir mokslinės fantastikos bruožų. Projektas: „Kalbančios durys“. Šis projektas puošė Lietuvos muzikos ir teatro akademijos įėjimą. Durys šiuo atveju tampa lyg muzikinis instrumentas ir scena viename. Taip pat buvo sukurta ir kitokių tematikų durų,

¹⁶⁵ Renata Dubinskaitė, Rūta Goštautienė, Lolita Jablonskienė ir autorių kolektyvas, Pažymėtos teritorijos, Vilnius: Tyto alba, 2005, p. 83

¹⁶⁶ Eglė Mažuknaitė, magistro baigiamasis darbas, „Mirties vaizdavimas ir simbolių naudojimas XX a. antros pusės – XXI a. pradžios Lietuvos dailėje“, p. 48. Vilnius, 2017

¹⁶⁷ <http://julijonasurbonas.lt/about-me/> [žiūrėta 2020-10-10]

pavyzdžiui Visų Šventųjų bažnyčios durys tapo „Dvejojančios durys“ (pav. 22) - jos šoka, svyruoja ir dvejoja, ŠMC durys virto „Skaičiuojančiomis durimis“, jos *atsimindavo* savo

pav. 22 „Dvejojančios durys“, Julijonas Urbonas, 2015 m.

lankytojus¹⁶⁸. Garsinė meno instaliacija „Skambančios durys“ (pav. 23) tiria durų garso estetikos potencialą. Visų durų instaliacijos sukurtos individualiai konkrečiam pastatui, specialiai kurta elektronika leis skambėti kompozitorių, muzikantų, garso dizainerių ir menininkų garso kūriniais, kurie akcentuos durų varstymą bei peržengimo ritualą. Kompozicijų autoriai suteikia durims garsinį charakterį. Durys tampa lyg muzikiniu instrumentu ir scena, o melodijų kompozitoriai kartu su durų varstytojais – atlikėjais. Taigi durų garsas persismelkia per asmenines varstytojų ir viešas pastato erdves¹⁶⁹. Autorius

pav. 23 „Skambančios durys“, Julijonas Urbonas, 2009 m.

teigia, kad šiuo projektu norėta parodyti poetišką durų galią ir jų simbolizmą, norėta provokuoti įvairius, idėjinius, psichologinius ir socialinius įvykius visuomeninėje erdvėje¹⁷⁰. Urbono kūryba yra margaspalvė, o šis projektas gali būti priskirtas postdiscipliniškumui. Kūrybos metu vystoma analizė padėjo nustatant ir iškeliant konkrečias problemas. Pasirinktas veiklos ir idėjos planas padėjo plėtoti ir integruoti reikalingas koncepcijas, žinias ir metodikas, įvairioms su tyrimu susijusioms problemoms spręsti,

neatsižvelgiant į griežtas disciplinų ribas.

Tai yra tarsi menininko kvietimas priimti problemą, o ne į discipliną orientuotą požiūrį, matomas ir ryškus hibridiškumo (apibrėžimas p. 15) principas kūrybos procese ir rezultate. Menininkas darbuojasi tokiose srityse kaip robotika, fizikos mokslai, eksperimentinės sąsajos technologijos, dirbtinis intelektas ir informacijos vizualizacija, o ir domisi judėjimu tarp meno į mokslą.

Sekantis menininkas, priskirtas postdisciplininiam kūrybinės strategijos principui yra Robertas Narkus.

Menininkas, eksperimentinio meno kūrėjas, ne tik kuria tragikomiškus performansus, videodarus ir koliažus, bet ir yra ne vienos kultūrinės ir verslo organizacijos įkūrėjas ar tarybos narys. Savo meninę praktiką menininkas apibūdina tarsi

¹⁶⁸ <https://m.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/zvaigzdes-ir-pramogos/ir-durys-gali-kalbeti-601390> [žiūrėta 2020-11-20]

¹⁶⁹ <https://www.lrytas.lt/kultura/meno-pulsas/2009/08/18/news/menininkai-kvieciami-kurti-muzikines-kompozicijas-durims-5778034/> [žiūrėta 2020-03-03]

¹⁷⁰ <https://artnews.lt/renginys/susitikimu-ciklas-doppelganger-julijonas-urbonas-apie-studijos-praktika> [žiūrėta 2020-11-20]

atsitiktinumų vadybą aplinkybių ekonomikoje. Savo kūryboje lengvai ironizuoja ir hiperbolizuoja miglotas galios ir kitais mechanizmais užgriozdintas neoliberalaus¹⁷¹ pasaulio

pav. 24 Parodos „Valdyba“ fragmentas, Robertas Narkus, 2020 m.

sistemas. Narkus kuria savitai naują tvarką, dažnai įkvėpimo semiasi iš startuolių ir verslo pasaulio. Taip bandydamas supriešinti jame tvyrantį optimizmą ir veržlumą su nusivylimo kartėliu. Darbuose gausu humoro ir ironijos, kuri yra labai dviprasmiška – kur menininkas pats yra lyg maištaujantis neoliberalios sistemos vienetas. Projektas „Valdyba“ (pav. 24 ir pav. 25) – tai didelio formato fotografijų ir daiktų instaliacija.

Iš studijoje surinktų objektų, statybinių medžiagų ir meno kūrinių likučių menininkas konstruoja ekspresyviuos naturmortus-avatus. Kūrėjas demonstruoja meistrystę ir gigantiškos hiperrealistinės nuotraukos glumina brutaliu detalumu, tarsi kviesdamas dar kartą atidžiau pažvelgti į nepagražintą tikrovę ir ją švęsti. Lengvai provokuoja žiūrovą, gerą skonį ir meno rinką. Meta iššūkį saugiam minimalizmui¹⁷².

pav. 25 Parodos „Valdyba“ fragmentas, Robertas Narkus, 2020 m.

Postdisciplininiam principui priskirta kūrybinė praktika, kuri priklauso nuo daug niuansų ir situacijų. Jai dažnai įtakos turi ekonominė padėtis, gyvenimo būdo pasirinkimas, kuris suteikia galimybę naudojant skirtingas disciplinų kalbas, įgalina sukurti kažką naujo, peržengti disciplinų ribas ir jas plėsti.

Meninis tyrimas (apibrėžimas p. 19). Pasirinktas menininkas Tomas Daukša. Jaunosios kartos menininkas, kuriam neseniai suteiktas dailės daktaro laipsnis, Vilniaus dailės akademijoje¹⁷³. Savo darbe Daukša domisi įvairių sistemų ir jų elementų santykiais. Menininkas arba pats kuria, arba stebi jau egzistuojančias sistemas – elektronines, biologines ir bendruomenines. Su įkvėpimu, būdingu mokslininkui, jis dokumentuoja ten vykstančius reiškinius, kuria modelius ir maketus, eksperimentus su fiziniais reiškiniais (garsu ir šviesa).

¹⁷¹ Neoliberalizmas yra politikos modelis, apimantis tiek politiką, tiek ekonomiką ir siekiant perkelti ekonominių veiksmų kontrolę iš viešojo sektoriaus į privatųjį sektorių. Daugelis neoliberalizmo politikos skatina laisvosios rinkos kapitalizmo veikimą ir bando apriboti vyriausybės išlaidas, vyriausybės reguliavimą ir visuomenės nuosavybę. <https://www.investopedia.com/terms/n/neoliberalism.asp> [žiūrėta 2020-11-20]

¹⁷² <https://www.galerijavartai.com/exhibitions/34-robertas-narkus-the-board/> [žiūrėta 2020-11-27]

¹⁷³ <https://daile.lt/artist/dauksa-tomas-99159909/> [žiūrėta 2020-11-26]

Tačiau, skirtingai nei mokslininkai, menininkas nesiekia objektyviai įrodyti teiginius ar faktus. Jo tyrimai visada palieka šiek tiek vietos paslaptinumui, praleidimui, vaizduotei ir atsitiktinumui. Būdamas tyrėju, jis gana dažnai neatsitraukia nuo tyrimo objekto ir veikia jo sukurtas ar pakartojamas sistemas, taip įtakodamas tyrimo eigą. Žiūrovas taip pat dažnai įsitraukia į spektaklį su faktų ir fantastikos elementais. Taigi rezultatas dažnai būna nenuspėjamas, kiekvieną kartą skirtingas ir nebūtinai svarbus – dėmesys sutelkiamas į patį procesą ir pabrėžiamas laiko, ciklo tyrimo, veiksmo ir kt. pobūdis. Pradėjęs studijuoti tapybą, šiuo metu Daukša išplėtė savo kūrybos spektrą ir savo tyrimus pateikia įvairiomis formomis – skulptūromis, paveikslais, instaliacijomis, fotografijos dokumentais ir schemomis. Nepaisant mokslinė logika pagrįstų tyrimo metodų, menininkas daug dėmesio skiria vizualiniam savo darbų aspektui: apimčiai ir formoms, proporcijoms, medžiagiškumui ir erdviniam išdėstymui. Jo kūriniai sujungia patrauklią estetinę formą ir konceptualų turinį¹⁷⁴. Kalbant apie kūrybinę strategiją ir jos laikantis sukuriamus kūrinius, kurie yra prisirpę hibridiškumo, paminėtas tyrimas „Iš pusiausvyros išvesta sistema su grįžtamuoju ryšiu“. Šio tyrimo metu nagrinėtos uždarnos ir hibridinės sistemos. Taip pat dekonstruojama mokslinė logika, bandyta išaukštinti kasdienę realybę ir stengiasi manipuliuoti priežasties ir pasekmės cikliškumu. Menininkas nusprendžia sunaikinti darbą apie sniego žmogaus istoriją, o tai yra vienintelis jo doktorantūros studijų metu sukurtas doktorantūros darbas. Tyrimo metu sukurtas, objektų gausa pasižymintis kūrinys “t” (pav. 26 ir pav. 27), kuri sudaro žaismingi ir ryškiaspalviai objektai Stebint kiekvieną objektą atskirai, jie gali atrodyti patrauklūs ir žavingi. Tačiau nuolatinis ir skubrus jų judėjimas, ir garsai sukuria chaotiškumo pojūtį, kuris pamažu ima bauginti. Erdvėje tvyranti atmosfera svyruoja nuo košmaro iki žaidimo. Kūrybiniame darbe tiriamos ribos tarp pramogos ir meno, mechanikos ir biologijos. Iškeliama klausimai apie hibridizaciją ir dirbtinį intelektą. Pats menininkas sureiškina raidę *t*, nes ji yra dēmuo, skirtas žymėti hibridines pasakojimo sistemas, susikuriančias iš kelių kitų naratyvų apie reiškinius ir daiktus, pagal paties menininko sudarytą formulę $x + y + z \neq t$. Parodos erdvėje matomas eksponatų ir žiūrovų judėjimas pasiūlo galimybę stebėti kelių sistemų, kurios turi skirtingus elementus, tarpusavio santykius. Menininkas teigia, kad jo darbai siejasi tarpusavyje, nes visų kūrinių pradžia yra ta pati ir darbai daugiausia kalba apie tikėjimo ir žinojimo santykį, kai pasirenkama, kuo tikėti ir kuo netikėti. Aptariant menininko kūrybinę praktiką pastebimi postdiscipliniškumo akcentai ir meninio tyrimo procesas. Tokia kūrybos analizė padeda nustatant konkrečias problemas, nepriklausomai nuo to, kaip jos būtų skirstomos, atsiranda vietos eksperimentuoti. Pasirinktas veiklos planas padeda plėtoti ir integruoti reikalingas koncepcijas, žinias ir metodikas įvairioms problemoms

¹⁷⁴ <https://www.roostergallery.eu/portfolio/tomas-dauksa/> [žiūrėta 2020-11-27]

spręsti. Kūryboje neatsižvelgiama į griežtas disciplinų ribas. Kūrybos strategijai apibūdinti *post-* prijungimas, tiesiog apibūdina tai, kas ateina erdve ir laiku. Marga ir ekspresyvi meninė

pav. 26 Parodos „t“ fragmentas
„Manibus Quinquennium“, Tomas
Daukša, 2019 m.

pav. 27 Parodos „t“ fragmentas „Flores
rugien“, Tomas Daukša, 2018 m.

praktika tampa lyg priemone disciplinų indėliui didinti, ji padeda susikurti naujoms metodologinėms, teorinėms ir praktinėms sistemoms. Meninis tyrimas vykdytas kūrybos proceso metu ir atvirkščiai, sukuria ilgą kelionę ir dokumentavimo pilną, permąstymų ir kuriamų sistemų bendrą kūną.

Tarpsritinis (apibrėžimas p. 14). Kai įvairių meno sričių elementai sujungiami į vieną kūrinį. Rugilės Barzdžiukaitės, Vaivos Grainytės ir Linos Lapenytės kūrinys „Saulė ir jūra (Marina)“¹⁷⁵ (pav. 28), 2019 metais Venecijos bienalėje apdovanotas „Auksiniu liūtu“. Kūrinio autorės: režisierė ir scenografė, kuria teatro ir kino srityse – Rugilė Barzdžiukaitė, dramaturgė ir libreto autorė, rašytoja, dramaturgė ir poetė, veikianti tarpdisciplininuose teatro projektuose Vaiva Grainytė ir kompozitorė, muzikos režisierė, menininkė ir muzikantė Lina Lapelytė. 2017 m. debiutavo Vilniuje, Nacionalinėje dailės galerijoje¹⁷⁶. „Saulė ir jūra“ tai dirbtinai sukurtas paplūdimys, sujungtas su šiuolaikine opera, kuri pasakoja apie klimato kaitą. Kūrinio autorės tai daro patraukliai ir nerūpestingai ir elegantiškai su išvengiamu didaktikos atspalviu. Operą-performansas „Saulė ir jūra“ ir kūrybinė grupė dirba kartu nuo 2016 metų. Kūrybinis procesas ir darbai vykdavo Vokietijoje, Štutgartės mieste, rezidencijoje „Akademie Schloss Solitude“. Nuo 2017 metų kūrinys atvyko į

Lietuvą ir buvo vystomas Vilniaus dailės akademijos Nidos meno kolonijos rezidencijoje. Lietuvos kultūros tarybos finansuotas operos-performansas „Saulė ir jūra“ pirmą kartą pasirodė Tarptautinio Vilniaus teatro festivalio „Sirenos“ metu. Premjera vyko Vilniuje, Nacionalinėje dailės galerijoje 2018 metais. Opera-performansas „Saulė ir jūra“ kruopščiai išplėtotas lietuvių ir vokiečių ir anglų kalba. Performanso kiekvieną pasirodymą sudaro nauji veikėjai, adaptuoti tarptautinei auditorijai, vietiniam (pasirinko

¹⁷⁵ <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1125813/lietuviu-kurta-opera-saule-ir-jura-pateko-i-antra-metinio-the-guardian-parodu-saraso-vieta> [žiūrėta 2020-06-20]

¹⁷⁶ <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1275630/venecijos-auksini-liuta-pelnes-operos-performansas-saule-ir-jura-persikelia-i-apleista-vokietijos-baseina> [žiūrėta 2020-11-24]

regiono pasirodymui) kontekstui. Dažnai yra adaptuojamas net libretas ir garso takelis. Autorės ir komanda teigia, kad projekto tolesnis vystymas numato viešą lydinčiųjų renginių programą, kurioje bus skiriama laiko tarpdisciplininiais mainams ir netikėtiems susitikimams¹⁷⁷.

Tai kūrinys, kuriame šviesiai ir lengvai pasakojama apie klimato kaitą pateiktas šiuolaikinės operos ir performanso principu¹⁷⁸. Erdvaus pastato viduje, per balkoną lankytojai

pav. 28 Opera „Saulė ir jūra“, Rugilė Barzdžiukaitė, Vaiva Grainytė, Lina Lapelytė, 2017 m.

stebi apačioje ant smėlio gulinčius ir 8 valandas dainuojančius atlikėjus, performanso trukmė - 70 min. Toks tingių atostogų paveikslas slepia pabaigos nuojautą, žemės ir žmonių laikinumą. Operos kūrėjai ypatingą dėmesį skiria dokumentikai ir fikcijai, realizmo ir poezijos santykiui, taip pat – muzikos, teatro ir vizualiųjų menų persidengimui¹⁷⁹. Jų operos spektaklis

„Saulė ir jūra“ yra antrasis trijų menininkų bendradarbiavimo vaisius¹⁸⁰. Tarpsritis principas šiame kūrinyje yra akivaizdus, susijungia ir bendradarbiauja įvairios (šiuo atveju – trys) pagrindinės sritys, meno sritys, kurių elementai sutalpinami į vieną kūrinį.

Apibendrinant, tarpdalykinio meno Lietuvos atstovų praktikų klasifikavimą, tipologiją ir skirstymo kriterijai leido preliminariai ir glaustai aptarti tirtas praktikas. Apibrėžiamos ir pritaikytos tiriamos sąvokos praplečiančios TM kriterijų suvokimą ir jo gaires. Pirmame skyriuje minėti TM principai leido klasifikuoti praktikas arba praktikos metu vykusį procesą. Tiriant praktikų jungimosi ir bendradarbiavimo tipai leido suprasti mažus, bet svarbius tipologijos niuansus TM pasaulyje ir menininkų kūryboje. Aprašytos praktikos suteikia galimybę, suprasti kiek daug TM požiūris duoda meno pasauliui. Padeda vis stipriau pasikliauti ir remtis tarpdiscipliniškumu – žodžiu, kurio galbūt dar iki galo gerai nežino, dėl jo beribiškumo, bet supranta jo gaires ir būtinybes. Aprašyti ir ištirti žodžių junginiai, jų priešdėliai, reikšmės priveda prie artimesnio TM pažinimo, leidžia nors ir preliminariai klasifikuoti kūrėjų praktikas.

¹⁷⁷ <http://pilotas.lt/2018/05/10/kultura/saule-ir-jura-venecijoje-siuolaikinio-meno-bienaleje-lietuvai-atstovaus-opera-performansas/> [žiūrėta 2020-12-28]

¹⁷⁸ <https://m.klaipeda.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/venecijos-bienaleje-35-tonos-smelio-ir-lietuviska-opera-913428> [žiūrėta 2020-11-20]

¹⁷⁹ <http://www.ndg.lt/renginiai/kita/saul%C4%97-ir-j%C5%ABra.aspx> [žiūrėta 2020-11-20]

¹⁸⁰ <https://www.sunandsea.lt/en/Team> [žiūrėta 2020-11-20]

2.2 Rasti (pamesti) daiktai ir kiti tarpdalykinio meno instrumentai

Šiame skyriuje pristatoma mano praktinio magistrantūros darbo dalis vykdyta per kelis magistrantūros studijų metus. Praktiniame magistrantūros darbe remiantis “stokos” terminu, kaip pagrindine praktinio darbo ašimi ir atspirties tašku, tyrinėjama sukurto poreikio, lūkesčio ir nusivylimo prieštara šiandienos socialinėje aplinkoje. Kūrybinėje praktikoje kolekcionuojant rastus (pamestus) daiktus, vaizdus kurie tampa naujais skulptūriniais objektais, koliažais kuriama kasdienybės artefaktų kolekcija. Praktinio darbo kūrybiniame procese vyko pasinėrimas į eksperimentus ir naujas kūrybines raiškos priemones. Pateikiamas požiūris į tarpdalykinį meną, taikytų TM principų pavyzdžiai ir tolesnis šios srities tyrinėjimas.

Pirmasis praktinio magistrantūros daro kūrinys, kurį norima aptarti yra „PURI-KONSTRUKCIJA“ (pav. 29). Ieškodama, kaip susieti estetiką ir netikslumus, vis kalbėjau apie bendrumą ir visumą. Badžiau sukurti natiurmortą. Natiurmortą, kurį sudarytų figūros, formos iš stiklo, vario metalo, gipso ir plytos. Kūrinys sukurtas remiantis dviejų stilių tyrinėjimu ir bandymu juos apjungti. Kūrinys sukurtas ištyrus du stilius – purizmą ir konstruktyvizmą – ir mėginant juos suvienyti.

pav. 29 „PURI-KONSTRUKCIJA“, Simona Nakrošiūtė, 2019 m.

Aptariant stilius, kurie tapo pagrindiniais atspirties taškais darbe „PURI-KONSTRUKCIJA“. Pirmasis stilius, kurį aptarsiu yra purizmas, šis stilius atskleidžia estetiką ir formų grynumą. Purizmas išvertus iš lotynų kalbos purus – švarus ir grynas. Šis modernistinės tapybos stilius pasireiškė Prancūzijoje XX a. 2 – 3 dešimtmetyje. Tapyboje buvo stengtasi pabrėžti gryną formą, racionalų ir tikslingą svarbiausių daiktų formų perteikimą. Remiantis šiuo stiliumi kuriant darbą stengtasi išlaikyti estetiką, malonių spalvų paletę ir grynas formas. Kūrinyje „PURI-KONSTRUKCIJA“ gipsinių objektų spalvos pasirinktos neatsitiktinai, tam pasitelkta modernistinės tapybos analogų spalvų paletė. Antras stilius, kuris vyrauja darbe „PURI-KONSTRUKCIJA“, yra konstruktyvizmas. Šis stilius susiformavo apie 1917 m. Rusijoje. Pagrindiniai stiliaus principai: jis apibrėžia abstraktų geometrinį meno kūrinį, pagamintą iš atskirų dalių bei modernių medžiagų, pavyzdžiui: stiklo, metalo, plastmasės ir panašiai. Stiliui išlaikyti naudojamos įvairios materijos, atsižvelgiama į medžiagų fizines ir chemines savybes: skaidrumą, tekstūrą, formą, plastiškumą, spalvą. Kūriniui „PURI-

KONSTRUKCIJA“ naudotos kelios pagrindinės medžiagos ir geometrinės lengvų formų figūros. Darbo objektams išdėstyti pasitelkiamas žaidimo ir kompozicijų ieškojimų principas. Darbe „PURI-KONSTRUKCIJA“ medžiagos objektams pasirinktos neatsitiktinai. Darbe vyrauja tokios medžiagos: stiklas, varis, gipsas. Stiklas kaip medžiaga objektams sukurti buvo naudojamas dėl savo skaidrumo ir taurumo savybių. Gipsas pasirinktas norint atskleisti formų tekstūrą, spalvą ir plastiškumą, formos nudažytos remiantis purizmo tapybos analogų koloritu, norima figūroms suteikti charakterį, išryškinti plokštumas ir šešėlius. Detalės sukurtos iš vario metalo vielos, atskleidžia metalo plastiškumą ir tampa akcentais. Figūros turi vario šiltą rusvą atspalvį, tačiau taip pat kelios detalės pagamintos iš vario vielos ir nudažytos pilka spalva, norint akcentuoti figūros plastiškumą. Kūrinys „PURI-KONSTRUKCIJA“ inspiruojantis, dėlįojant kompozicijas bei žaidžiant pasitelkus sukurtus atskirus objektus lavinama vaizduotė ir vyksta susikaupimo procesas, kuris sužadina smalsumą ir kūrybiškumą.

Kitas darbas „Trūkumai-dirgikliai“ (pav. 30). Kairėje: Pailga nuotrauka, organinis stiklas, skaitmeninė spauda. Per vidurį: tvora ant sienos, skaitmeninė spauda ant lipnaus popieriaus. Dešinėje: 3D objektas ir vaizdas, rodomas ekrane: objektas su ašimi. Kūrinyje „Trūkumai-dirgikliai“ tyrinėju nuolatinį trūkumo jausmą. Trūkumas kaip sąvoka apibūdinama kaip deficitas. Pasak, sociologo Algimanto Valantiejaus (1958 - 2016): „Tiksliai apibrėžti stoką arba trūkumą, kaip subtilų tikrovės ir galimybės santykį, kuris, yra socialinės kilmės, yra sunku: trūksta pozityvių požymių, kurie įprastai būdingi daugumai kitų reiškinių...Suprasti stoką – tolygu suprasti sociologinį paradoksą. Stoka slypi ne tiek pačiame žmoguje, natūraliuose jos ar jo poreikiuose, bet socialinėse šio mįslingo reiškinio radimosi sąlygose, visuomeninio gyvenimo prielaidose.“¹⁸¹.

pav. 30 „Trūkumai-dirgikliai“, Simona Nakrošiūtė, 2019 m.

¹⁸¹ <http://krastas.klavb.lt/valantiejus-algimantas-1958-2016/> [žiūrėta 2019-12-20]

Šiuo metu, siaučiant virusui COVID-19, gyvename karantino sąlygomis. Visuomenė privalo išgyventi be tam tikrų malonumų, prekių, apleisdamas aktyvų gyvenimo būdą, jaučiasi suvaržyta. Jaučiamas trūkumas / deficitas ne tik psichologinis, bet ir materialinis. Stokos patyrimas skatina galimybę kaupiti ir dauginti naujos stokos patyrimą: „mūsų“ norus ir lūkesčius, kurie veikiami socialinių reiškinių. Stoka kaip rutininė paskata kaupiti trūkstamą patyrimą dėl paties patyrimo galiausiai tampa įpročiu, „natūraliu“, „matomu, bet nepastebimu“ reiškiniu¹⁸². Reiškiniu, kuris šiuo karantino laikotarpiu buvo fiksuojamas ir diskutuojamas. Visuomenė, ištikta viruso baimės virusui pradėjo: pirkimo manijas, kovą dėl maisto produktų ar tam tikrų daiktų. Dėl įvesto karantino daug Lietuvos žmonių prarado darbą, kuris buvo nuolatinis pajamų šaltinis. Suprantama, kad ne vienam šis laikotarpis yra didelis iššūkis visomis prasmėmis¹⁸³. Asmeniniame gyvenime pastabumą trūkumams siečiau su psichologiniu terminu „atelofobija“. Aš esu kūrėja dažnai jaučiu trūkumą savyje, todėl pradedu pastebėti ir trūkumo buvimą aplinkoje, tai ištinka ir pažįstamus žmones. Nuolatinis kritiškumas aplinkai, trūkumų paieškos arba pastabumas jiems užima daug laiko. Dirgiklių išgyvenimas sukelia psichologinio disbalanso būseną¹⁸⁴. Tai gali kilti iš psichologinių problemų, išgyventų praeityje arba jaučiamų dabartyje¹⁸⁵. Anksčiau minėta atelofobija yra psichologinio pobūdžio sutrikimas, kuriam būdinga baimė dėl netobulumų¹⁸⁶, bet kurioje kasdienio gyvenimo srityje. Kaip kūrėja pastebėjau vis dažniau išgyvenamus dirgiklius ir jų sureikšminimą. Knygoje „Geros nuotaikos vadovas. Nauja emocijų terapija“, kurią sudarė Stanfordo universiteto medicinos mokyklos profesorius dr. Davidas D. Burnas knygoje¹⁸⁷ rašoma apie psichoterapiją ir jos metodus. Viename iš knygos skyrių kalbama apie pozityvių dalykų ignoravimą, jų nurašymą. Psichologijoje tai vadinama „atvirkštine alchemija“. Pasidomėjusi šiuo reiškiniu, sužinojau, jog žmonės taip elgiasi nesąmoningai – greičiausiai nė nesuprasdami, ką daro. Pozityvių dalykų nuvertinimas yra viena iš destruktiviausių mąstymo klaidų. Pastebėjusi šią atvirkštinę alchemiją savo gyvenime, kaip progresuojantį trūkumo jausmą, pradėjau ieškoti sprendimų, kurie padėtų trūkumo jausmą mažinti artimoje aplinkoje. Kūrinyje „Trūkumai-dirgikliai“ tyrinėju nuolatinį trūkumo jausmą, kurį slopinu kurdama objektus trūkumams panaikinti. Darbe pateikiu nuotraukas, kuriose užfiksuoti mano kaip menininkės, amatininkės matomi trūkumai. Pirmiausiai tyrinėju buitinę aplinką, vėliau pasirinkau miesto erdvę, kurioje pastebimi maži trūkumai tampa dirgikliais. Vaikščiudama miesto gatvėmis, nardydama po viešas erdves,

¹⁸² https://www.llri.lt/wp-content/uploads/2016/11/STOKA_2016_LLRI.pdf [žiūrėta 2020-09-20]

¹⁸³ <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1159957/karantino-itaka-zmones-jaucia-nerima-del-psichikos-sveikatos-praranda-darba-ir-pajamas> [žiūrėta 2020-11-29]

¹⁸⁴ <http://www.maceina.lt/html/filosofijoskilmeirprasmė.html> [žiūrėta 2020-12-01]

¹⁸⁵ <http://www.maceina.lt/html/filosofijairkutura.html> [žiūrėta 2020-12-06]

¹⁸⁶ <https://www.psichologijatau.lt/jusu-jausmus-lemia-jusu-mintys/> [žiūrėta 2020-12-30]

¹⁸⁷ David D. Burns, „Geros nuotaikos vadovas. Nauja emocijų terapija“, Vilnius: Žmogaus studijų centras, 2019

stebėdama ir lyg ieškodama stokos ar kokio nors defekto, fiksavau trūkumus, t.y. objektų deformacijas: tvorų dalių trūkumus, vartų segmentų stygių. Dažniausiai objektus ir jų defektus pastebėdavau natūraliai, tyrinėdama miesto erdves, ir dokumentuodama įdomias kompozicijas ar dėmesio vertus objektus. Pradėjusi atidžiau ieškoti trūkumų, buvau nustebinta jų gausos. Norėdama išvengti chaotiškumo, susiaurinau idėjos lauką ir sukonkretinau tiriamus objektus į kuriuos koncentravau savo dėmesį. Tyrinėčiau šiuos objektus: tvoras, vartus, apsaugines namų ar erdvių konstrukcijas. Nuotraukose užfiksuoti objektai, kuriuose trūksta konstrukcijos segmentų ar kuriuos modifikavo aplinka. Trūkumą – darbo objektą – išryškinu pašalindama užfiksuoto objekto foną. Trūkumo užglaistymo ar pataisymo įrankiu tampa grafiniai ir skulptūriniai objektai, kurie neturi aiškaus konteksto ar temos. Objekto dizainas tarsi *kalba* apie kintamumą ir trumpalaikį pasitenkinimą pašalinus trūkumą, po kurio visada atsiras kitas. Darbu „Trūkumai-dirgikliai“ sukuriu jaučiamos įtampos, kurią suteikia trūkumas arba atelofobija, jausmo mažinimo formulę, t. y. pašalinu trūkumą. Šią temą planuoju plėtoti ir toliau.

Tęsiant kalbą apie įvykdytus projektus ir eksperimentus galima paminėti projektą tema: fauna. Darbo pavadinimas: „Nuo taško iki linijos galo“ (pav. 31). Atrinktos idėjos konceptas:

pav. 31 „Nuo taško iki linijos galo“ fragmentas, Simona Nakrošiūtė, 2019 m.

darbas „nuo taško iki linijos galo“ penkios fotografijos. Naudotasi rašytojo, filosofo Alphonso Lingio filosofija vadinama kelionės filosofija¹⁸⁸, kur ritualų gausa apakina mus ir begyvenant vykstantys kadrai nefiksuojami, laikomi natūraliais ar nereikšmingais dalykais. Nuotraukose užfiksuoti Kauno miesto gatvių menininkų kūriniai, nebaigti,

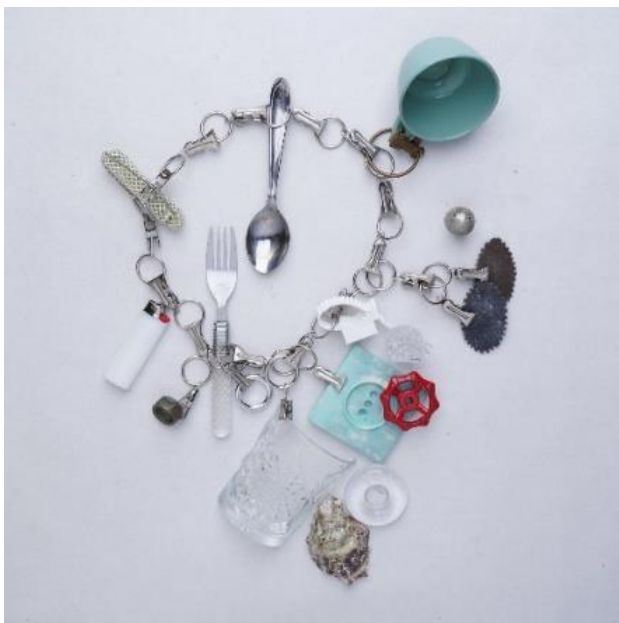
nereikšmingi kūriniai. Aš kaip menininkė, būdama gyvenamosios aplinkos stebėtoja, juos (gatvės kūrinius) surenku į vieną vietą. Kauno miesto pastatų sienas puošiančias keverzones pasisavinu, jas paversdama svarbiais savo kūrybos objektais.

Nuotraukose užfiksuotas kaligrafines linijas ištraukiu iš jų prigimtinės aplinkos, sienų ir kitų paviršių. Užfiksuotas linijas paverčiu objektais ir pateikiu kaip meno kūrinius, 2D skulptūras lape. Vienoje 2D skulptūroje vaizduojama: kairėje pusėje keverzonė-piešinys prigimtinėje savo erdvėje, o dešinėje pusėje – gatvės piešinys-linija paversta į objektą. Galiu

¹⁸⁸ ApieAlphonsoLingi.pdf 89p. [žiūrėta 2020-12-09]

teigti, kad įgyvendindama šį kūrinį stebėjau fauną, tai tarsi savotiškas antropologinis tyrimas, kuris kartu yra ir moralinis, vizualinis tyrimas, o vizualinė patirtis – regima patirtis.

Ketvirtasis darbas susijęs su daiktais. Ne paprastais daiktais, o pamestais, rastais, sureikšmintais objektais. Mąstydamą apie vizualaus meno ir konteksto – juvelyrikos paskaitų baigiamąjį darbą, išsikėliau klausimą sau: kas man kaip kūrėjai patinka, kas man yra aktualu, vertinga, ko siekiu ir į ką atkreipiu dėmesį kurdama. Pirmiausia man visada svarbus objektas, jo istorija, kurios dar nežinau, forma, koloritas ir funkcijos pakeitimas kita. Juvelyrikoje visada bandau atrasti kažką naujo tiek plastiškai, tiek idėjiškai. Ieškodama darbo idėjos ir tikslo nusprendžiau gilintis į man kaip menininkei artimus stilius, kurie sąveikauja tarpusavyje. Darbas „dalykai“ (pav. 32) turi daug privalumų, vienas iš jų yra nesibaigiantis objekto dizaino kūrimas ir daiktų archyvavimas. Siekiu išaiškinti objekto meno ir juvelyrikos galimybes taikydama koliažinio, dadaizmo meno principus. Noriu savo darbu išanalizuoti, kas yra ir kas gali būti juvelyrika man, kaip būsimai menininkei. Kūrinyje „dalykai“ pagrindiniu modulių tampa buityje naudojami objektai. Jie iškeliami iš buities scenos į kitą sceną, kur jie tampa papuošalu arba papuošalas yra objektų visuma, tada dėvėtojo kūnas pavirsta drobe arba koliažo pagrindu. Todėl darbo pavadinimas pasirinktas neatsitiktinai. Darbo tikslas: sukurti vieno modulio papuošalų kolekciją, kur objektas praranda savo prigimtą funkciją ir tampa juvelyriniu objektu. Keliama problema: ištirti, kaip objekto menas sąveikauja su juvelyrika ir kodėl aš matau juvelyriką kaip puikią asambliažo, objekto, koliažo, invairomento (angl. environment)¹⁸⁹ meno platformą.

pav. 32 „dalykai“ fragmentas, Simona Nakrošiūtė, 2019 m.

Tęsiant, menininkai nuo XX a. pradžios įnirtingai dirba pasitelkdami objekto meno principus. Asambliažas kaip meno rūšis išpopuliarėjo XX a. 5 dešimtmetyje. Meno stilius išsiskiria tuo, kad čia pagrindinė raiškos priemonė – atsitiktiniai buityje rasti daiktai. Erdviniai kūriniai buvo konstruojami iš daiktų, pritvirtintų ant įrėmintos plokštumos ar sudėtų į dėžutes. Asambliažas jungia skulptūros ir tapybos išraiškos priemones. Tai trijų dimensijų koliažas. Pasirinkti

objektai reljefiškai tvirtinami prie pagrindo – sukuriamas erdvinis – plastinis paveikslas, o

¹⁸⁹ <http://diurer.narod.ru/POST/asamb.htm> [žiūrėta 2020-11-20]

kitaip – aplinkos menas. Įvairūs objektai ir medžiagos išdėstomos dailininko nuožiūra. Stebėtojas gali juos apeiti ir kaskart susidurti vis su nauja realybės forma. Nors asambliažas ir invairomentalizmas buvo paminėti pirmiausiai, juos kaip stilius vienija jų pradininkas – dadaizmas (toliau – dada). Dada arba dar kitaip dadaizmas, susikūrė 1915–1923 m., kai vyko modernistų literatų ir dailininkų judėjimas. Terminas dada, kilęs iš atsitiktinai žodyne rasto žodžio, pradėtas vartoti dar 1916 m. Neigta estetinės formos reikšmė, propaguota antimeno idėja. Kūryba grįsta atsitiktinumu, absurdu, anarchija, ironija. Taip siekta provokuoti publiką. Apibendrinant trumpai paminėtus stilius galima teigti, kad juos visus vienija daikto kaip meninio objekto transformacija ir pritaikymas dailėje. Pirmas natūraliai kylantis klausimas: tai kas vienija išvardytus meno stilius: asambliažą, invairomentą, dadaizmą ir koliažą? Šiuos meno stilius vienija objektai, daiktai. Daiktai, pakeitę savo pirminę, prigimtinę funkciją ir tapę meno kūrinių visuma ar koncepto vizualizacija. Daiktai ir objektai, kurie kiekvieną dieną yra pastebimi arba nematomi, turintys savo paskirtį. Manau, kad aptariamai stiliai yra tinkama priemonė nebenaudojamiems, išmetamiems daiktams suteikti antrą gyvenimą – galimybę būti panaudotiems ir įprasmintiems. Asambliažo meno taikymas juvelyrikoje – darbas „dalykai“. Atradusi ir pradėjusi nagrinėti asambliažo stilių, pastebiu, kad daugumai mano kūrinių būdingas objektų tvirtinimas prie pagrindo pasitelkus koliažo techniką. Norėdama palikti daugiau dinamikos nusprendžiau, kad kūrinys „dalykai“ naudosis buityje, gatvėje ar rūsyje rastus daiktus, kurių netvirtinsiu prie plokštumos. Netvirtinant objektų prie pagrindinio modulio (grandinės ar žiedo) arba plokštumos, galima sukurti gerokai daugiau skirtingų dizainų ir kompozicijų. Lieka daugiau laisvės improvizacijai ir netikėtumui. Kūrinyje „dalykai“ pagrindiniu moduliu tampa buityje naudojami objektai. Jie iškeliami iš buities scenos į kitą sceną, kur jie tampa papuošalu arba papuošalas tampa objektų visuma, dėvėtojo kūnas – drobe arba koliažo pagrindu. Kūrinio mastelis yra daug didesnis ir tampa erdvine instaliacija. Šis stilius man patiko tuo, kad žiūrovas, stebėdamas meno kūrinį vis kitu rakursu, mato vis kitokių kompozicijų scenarijų ir bendrą vaizdą, gal net tampa to paties meno kūrinio dalimi. Aptariant tai, manau, kad invairomentas kaip stilius duoda šiek tiek daugiau erdvės ir objektams suteikia daugiau dinamikos, jie gali keisti savo pozicijas, vietą ir rakursą. Invairomentu rėmiausi norėdama kūriniai „dalykai“ suteikti daugiau dinamikos. Kūrinyje naudoju objektus, kurie yra laisvai dėliojami, ieškant naujos kompozicijos ir galutinai išbaigto bendro vaizdo. Objekto menas ir dadaizmas pritaikymas juvelyrikos darbe „dalykai“. Rastas objektas kilęs iš Prancūzijos *objet trouvé*, apibūdinančio meną, sukurtą iš neslėptų, bet dažnai modifikuotų objektų ar gaminių, paprastai nelaikomų medžiagomis, iš kurių pagamintas menas – dažnai todėl, kad jie jau turi ne meno funkciją. Kūrinyje „dalykai“ naudojami daiktai: užuolaidų segtukai, varžtas, šakutė, stiklinė, puodelis, replės, kabelio laikiklis ir daug kitų. Daiktai

praranda savo prigimtinę funkciją, jie tampa kompozicijos ir koliažo dalimi. Charakteringiausių kadrų atsirinkimas. Kūrybinis procesas darbo „dalykai“ prasidėjo nuo daiktų formos ar plastikos pastebėjimo ir funkcijos keitimo. Kadangi labai svarbi darbo dalis – rinkimas arba archyavimas, norėta tai įamžinti nuotraukose. Susisiekusi su fotografu P. Šaparniu, nusprendžiau fotosesiją vykdyti Panevėžio mieste, Gilėnuose, „Guvus“ fotostudijoje. Bendradarbiaujant su fotografu Pauliumi Šaparniu fiksavome kūrinio „dalykai“ kompozicijas. Parinkus tinkamą apšvietimą ir fotoaparato vietą, pradėtas fiksuoti juvelyrikos kūrinio „dalykai“ kūrybinis procesas. Per fotosesiją įsijungėme muziką, kad nebūtų nejauku, ir tęsėme darbą. Pabaigę fotosesiją, su kavos puodeliais rankose aptarėme nuotraukas, jas persiuntėme man ir aptarėme tai, ar fotosesija pavyko. Gavusi nuotraukas ir visas jas apžiūrėjusi nusprendžiau, kad fotosesijos metu fotografas savo darbo dalį atliko gerai. Pauliaus Šaparnio, fotografo, nuotraukos geros ir aukštos kokybės, nuotraukų kompozicijos įdomios, apšvietimas išryškina tai, ko ir siekiau: kontrasto bei gyvumo. Atsirinkdama charakteringiausius kadrus, atsižvelgiau į objektų kompozicijos kalbą, įdomias fotoaparato užfiksuotas perspektyvas.

Praktinio darbo medžiagų aptarimas. Praktinio darbo įgyvendinimui pasirinkau du pagrindinius modulius, tai yra: plastmasinį batą – kabelio laikiklį ir grūdinto metalo – užuolaidų segtukus. Aptardama medžiagas pradėsiu nuo kabelio laikiklio, nes nuo jo prasidėjo visas praktinis ir idėjinis darbas. Pagrindinė mano kuriamo praktinio darbo dalis yra objekto funkcijos pakeitimas kita. Todėl kabelio laikiklis tampa dydį keičiančiu žiedu. Nuo kabelio laikiklio buvo pašalintos nereikalingos detalės: iškilę skaičiai, plastmasės perteklius, fiksavimosi liežuvelis. Antras pasirinktas modulis buvo užuolaidų segtukas. Užuolaidų segtukus sujungus į vientisą grandinę ir sujungus du galus į vieną, gaunamas kaklo papuošalas – grandinė. Juvelyrinės konstrukcijos pagrindais pasirinkau objektus, kurie nėra labai plastiški, elegantiški ir simpatiški, bet turi savitą dizainą – paprastumą. Kadangi su įvairiomis medžiagomis dirbu jau daigiau nei keletą metų, dirbti su pasirinktais moduliais buvo artima. Suvokdama pasirinktų medžiagų fizines galimybes, plastiškumą ir konstrukcijas, jų išvaizdą keičiau minimaliai. Aptariant kūrinį „dalykai“ galima teigti, kad objekto menas gali tapti lengva priemone kurti. Manau, kad iš esmės rasti daiktai gali paskatinti stebėtoją filosofškai pamąstyti, sukelti daug emocijų: nuo pasibjaurėjimo iki abejingumo, nuo nostalgijos ir empatijos, atskleidžiamas visapusiškumas ir pritaikomumas, tvarumas.

Dar noriu pristatyti savo kūrinį pavadinimu „Objektų kolekcija – rastų daiktų sureikšminimo laboratorija“ (pav. 33). Savo kūrybinėje praktikoje kolekcionuodama daiktus, kuriu kasdienybės artefaktų kolekciją. Sureikšmindama rastus, nebenaudojamus, nereikšmingus, nenaudingus, nefunkcionalius daiktus, juos tyrinėju, kol jie tampa atspirties

Tyrimo metu buvo ieškomos stokos sasajos su žmogaus psichologine būseną šiandienos

pasaulyje ir kultūrinėje socialinėje aplinkoje, kuri aktuali ir neišvengiama mano kasdieniame gyvenime. Darbe remiuosi stokos fenomenu ir jos tyrinėjimais. Tai tampa atspirties tašku ir lūkesčiu, sukurto poreikio ir nusivylimo, motyvacijos tyrinėjimui šiandienos kultūrinėje aplinkoje. Kaip teigia A. Valantiejus “Stoka kaip ko nors

Savo kūrybos procese ir praktikoje, kasdienybėje vis dažniau susiduriu su negatyviomis mintimis ir aplinkos sukuriama impulsais, kurie man sukelia vidinę graužatį. Mąstau apie vartotojiškumo problemą, gimstančią kiekvieno žmogaus, piliečio ir menininko gyvenime. Mintys apie lengvabūdišką daiktų išmetimo, nuolatinio vartojimo kultūrą sukelia įtampą ir tai neleidžia siekti savo norimo tikslo. Nereikalingus daiktus rinkdama, naudodama juos lyg

58

priemonę matau galimybę kurti kūrinius ir nejauti, ar tik iš dalies jausti dėl perdėto vartojimo kylančią vidinę graužatį. Prisimenu menininko Dariaus Liškevičiaus žodžius: „...aš norėčiau kiekvieną daiktą, su kuriuo susiduriu, laikyti vertybe, kaip ir pats mano gyvenimas. Juk viskas, su kuo susiliečiu, ir yra mano gyvenimas – gyvenimas, kurį sudaro ryšiai, energijos tekėjimas tarp manęs ir „tos esybės, su kuria aš bendrauju“. Nuolat kintančioje visatoje šis procesas vyksta be paliovos, ir mano tikslas yra dalyvauti šiuose ryšiuose.“¹⁹¹. Šis tekstas gali padėti suprasti projekto metu dėstomą idėją ir gali padėti žodžiais perteikti idėjos tikslą ar lūkesčius. Man asmeniškai ryšys su daiktais yra svarbus, jis kartais tampa net stipresnis ir tvirtesnis, nei mano ryšys su žmonėmis. Tai gali skambėti nejaukiai. Daiktai ... yra svarbu, bet nėra pagrindinis šios temos ar mano idėjos siekis, tikslas yra visuma ir stokos kaip jausmo tyrimas, noriu studijuoti save per kitus daiktus, žmones, istorijas, jausmus ar aplinką. Kalbant apie tarpdalykinę praktikos pasitelkimą savo kūryboje. Didžiausią tarpdalykiškumo dalį man sudaro medžiagos ir darbas su jomis. Viskas kūrybinio darbo procesas vyko hibridiškai, netilpau vienos disciplinos ribose. Naudodama įvairias technologijas ir eksperimentus, nebijojau klusti – taikiau postdisciplininį kūrybinės praktikos principą.

¹⁹¹ <http://ndg.lt/renginiai/paskaitos/dainius-li%C5%A1kevi%C4%8Dius-atsisveikinimas-su-xx-am%C5%BEiumi.aspx>

IŠVADOS

1. Tarpdalykinis menas gimė tarpžanrinių ir tarpsritinių meno sąveikų kontekstuose, tačiau vėliau atsisakė pačios meno ir ne meno laukų skirties. Šiuo požiūriu jo raidą nusako slinktis:
 - nuo savitų meninių problemų sprendimo prie tiesiog aktualių problemų indikavimo/sprendimo;
 - nuo meninių priemonių naudojimo prie sprendimų pasitelkiant bet kurias priemones, būtinas pasirinktai problemai spręsti.
2. Tarpdalykinio meno strategijų populiarėjimas išduoda šiuolaikinių kūrėjų nepasitenkinimą:
 - meno autonomiškumo idėjomis grindžiama problematika;
 - iš anksto nustatytais meninės kokybės kriterijais;
 - ribotomis meninės kūrybos priemonėmis;
 - apibrėžtais „meniniais“ metodais;
 - tradicine meno autorystės samprata.
3. Tarpdalykinis menas naujai aktualina meno prigimties ir ribų problematiką, nes:
 - meniniams tikslams pasitelkia nemenines priemones ir metodus;
 - įsiterpia į nemenines aplinkas;
 - suartėja su mokslais vykdant meninius tyrimus;
 - kuria naujas žinijos formas, neturinčias nieko bendra su tradicinėmis meno sampratomis.
4. Tarpdalykiškumas kaip meninis metodas ir kūrybinė strategija yra naujai atrastų arba modifikuotų tradicinių jungčių visuma, kuriai neįmanoma taikyti išankstinių atpažinimo kriterijų – tik konkretus pasirinktas tikslas ir jam pasitelktos priemonės materializuoja tarpdalykinį projektą.
5. Tokiame kontekste tarpdalykinis menas suvokiamas kaip visada atvira kūrybinė pastanga, kvestionuojanti bet kurią skirtingų priemonių ar taktikų nesuderinamumo idėją; ją riboja ne išankstiniai „meniškumo“ kriterijai, pasirinkto lauko savastingumo idėjos, bet autoriaus išpažįstama ideologija ir užsibrėžti tikslai.
6. Dažnai tarpdalykiniam menui būdingi ne nuolatiniai, bet kintantys kriterijai – skirtingi to paties autoriaus projektai gali būti beveik nesusiję. Todėl bet kuri tarpdalykinio meno klasifikacija, paremta pastovių kriterijų atpažinimu tarsi pasmerkta nesėkmei, nes virsta tik laikinu meninių konjunktūrų atspindžiu.

7. Bendriausiu pavidalu tarpdalykiškumas yra kelionė per skirtingas sritis ir disciplinas, kuriant naujas meninio efektyvumo strategijas; smagus jungimosi, bendradarbiavimo ir hibridiškumo darinys, suteikiantis galimybę ieškoti sprendimų žvelgiant iš įvairių, kartais itin netikėtų perspektyvų.

8. Šiame tyrime preliminariai klasifikuotos Lietuvos tarpdalykinio meno praktikų strategijos. Praktikų strategijas galima skirstyti pagal:

- Disciplininis arba monodisciplininis menas – tai menininkas, kuris specializuojasi vienoje disciplinoje ir dažniausiai nurodo savo discipliną kaip klasifikatorių;
- Tarpdalykinis arba tarpdisciplininis menas – meno rūšis į visumą jungianti kelių meno rūšių raiškos principus, kur formos konceptualiai įgauna savybių, nebūdingų pavienėms visumos dalims. Praktikoje taikant šį principą naudojamos įvairios raiškos priemonės, nepaisoma tradicinių ribų ir kuriamos medijos;
- Tarpsritinis menas – apimantis įvairias sritis, jungiantis arba bendras kelioms sritims principas. Norint gauti siektiną rezultatą reikia, kad kūrėjas suprastų arba naudotų modelius, struktūras, priklausančias tolimoms sritims;
- Hibridinis menas – tai yra šiuolaikinio meno judėjimas, kuriame menininkai bendradarbiauja su mokslo ir pažangiausių technologijų sritimis. Žanras, neturintis precedento žiniasklaidos, technologijų ir meno suartėjime. Šis menas yra kibernetinio punkto ir futuristinių temų mišinys;
- Interdalykinis arba interdisciplininis menas – procesas, kuriam vykstant skirtingų mokslo krypčių disciplinų atstovai ir profesionalai pasiekia bendrą tikslą. Siekiant bendrų tikslų būtina tarpusavio pagalba ir dalyvių jėgų koordinavimas;
- Intradisciplininis menas – kūrybos praktikos principas skirtas stimuliuoti ir daugiau dėmesio skirti įvairiems praktikų pranešimams iš pozicijų, kurios įkūnija tarpdisciplininį požiūrį arba kurios reiškia naujus disciplinos tradicijų panaudojimo būdus;
- Transdalykinis arba transdisciplininis menas – kūrėjai arba mokslininkai siekia sukurti metodinę ir koncepcinę sistemą, peržengiančią disciplinų ribas, siekdami išspręsti konkrečias mokslo ar visuomenės problemas. Strategijos pagrindas turi remiantis atvirumo ir tolerantiškumo sampratomis bei kartu grindžiant ją fundamentaliais mokslinės metodologijos principais;
- Meninis tyrimas – principas, kuris apjungia mokslo ir meno sritis, o meninė ir technologinė praktika bei jos procesas yra neatsiejama tyrimo dalis. Tai tyrimas per kūrybinę praktiką arba praktika grįstas tyrimas;

- Multidalykinis / multidisciplininis / daugiadalykinis menas – tai apima profesionaliąją meninę veiklą, kur įvairios meno formos ar jo išraiškos sujungiamos neįprastais, gausiais ar naujais būdais. Dažnai daugiadisciplininis menas yra eksperimentinis, ieško naujų išraiškos būdų, derina kelias disciplinas ir sudaro visiškai naują sritį;
- Postdisciplininis menas – tai priemonė disciplinų indėliui didinti, kuri padeda susikurti naujoms metodologinėms, teorinėms ir praktinėms sistemoms. Tai dažnu atveju yra menininko kvietimas priimti problemą, o ne į discipliną orientuotą požiūrį.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

Literatūriniai šaltiniai

1. „Jutempus tarpdisciplininiai meno projektai“, „Lietuvos dailė'97“. Galerijos pristato, parodos katalogas, Vilnius: ŠMC, 1997
2. „Merriam-Webster“ žodynas
3. „Tarptautinių žodžių žodynas“, Vilnius: Alma littera, 2001, 2003
4. Andriuškevičius, Alfonsas „Kaunas- modernizmo supertvirtovė“, Šiaurės Atėnai, 1990-03-14
5. Andriuškevičius, Alfonsas, „Grupė 24“, Šiaurės Atėnai, 1990-11-28
6. Audronė Žukauskaitė, „Performatyvus menas ir politinis įvykis: Nomados ir Gedimino Urbonų atvejis“, Vilnius: Acta Academiae Artium Vilmensis, 2010
7. Augustinas, Žygimantas, „Vaizdo poreikis“ Meno projektas. Vilnius: VDA. 2015
8. David D. Burns, „Geros nuotaikos vadovas. Nauja emocijų terapija“, Vilnius: Žmogaus studijų centras, 2019
9. Dorrian's, Mark, „Architecture and A-disciplinarity?“, Gentas: A & S. 2009
10. Dubinskaitė Renata, Goštautienė, Rūta, Jablonskienė, Lolita ir autorių kolektyvas, Pažymėtos teritorijos, Vilnius: Tyto alba, 2005
11. Galison, Galison, Peter. “Material Culture, Theoretical Culture, and Delocalization.”, 1997
12. Giedrius Gulbinas, daktaro disertacija „Socialinės kritikos kaita Lietuvos šiuolaikiniame mene XX–XXI a. sandūroje: ideologinės ir epistemologinės implikacijos“, Vilnius, Vilniaus dailės akademija, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2018
13. Graeme Sullivan, „Art Practice as Research: Inquiry in the Visual Arts“, Pennsylvania State University, USA, SAGE Publications, 2009
14. Grigoravičienė, Erika, „Vaizdinis posūkis. Vaizdai, žodžiai, kūnai, žvilgsniai“, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011
15. Grigoravičienė, Erika, „Vaizdo kontrolė“, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014
16. Hannula, Mika, Juha Suoranta, Tere Vadén. „Artistic Research Methodology: Narratee, Power and the Public“. New York: Peter Lang Publishing, 2014
17. Hazel, Smith, „Practice-led Research, Research-led Practice in the Creative Arts“, 2009
18. Henk Borgdorff, „Dialogues Between Artistic Research and Science and Technology Studies“- Johanna Schindler, „The Role of Boundary Objects in Artistic Research“, 2019

19. Jablonskienė, Lolita. „Naujoji dailė Lietuvoje, Lietuvos dailės kaita 1990-1996“. institucinis aspektas: Straipsnių rinkinys, Vilnius: Tarptautinės dailės kritikų asociacijos, AICA Lietuvos skyrius, 1997
20. Jean-Francois Lyotard, „Contains newspaper articles and a conference paper“. Paris: Galilée, 1984
21. Krikštopaitytė, Monika, „Atidarymai. Lietuvos dailės gyvenimo fragmentai 2005-2014 m.“, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014
22. Kucharskienė, Živilė, „Netradicinio meno ir nacionalinio išsivadavimo sąjūdžių sąsajos“, „Dailė, muzika ir teatras valstybės gyvenime 1918–1998“, Vilnius: VDA, LMA, 1998
23. Laura R. Bronstein, „A Model for Interdisciplinary Collaboration“, Bronstein, 2003
24. Leontjeva, Elena, Vainė, Aneta, Vyšniauskaitė, Marija, „Stokos reiškiny: būtis, žmogus ir bendruomenė“ Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Vilnius : Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016
25. Lina Michelkevičė. „Bendražygiai, bendrininkai, bendrautojai: bendradarbiavimo tendencijos Lietuvos šiuolaikiniame mene. Lietuvos dailė 2000–2010: dešimt metų“ (sud. Linara Dovydaitytė ir kiti). Vilnius: ŠMC, 2010
26. Macleod Katy ir Holdridge Lin, „Thinking Through Art: Reflections on Art as Research“, Abingdonas, Anglija: Routledge 2005
27. Mark, Dorrian's, „Architecture and A-disciplinarity?“, Gentas: A & S. 2009
28. Mažuknaitė, Eglė, magistro baigiamasis darbas, „Mirties vaizdavimas ir simbolių naudojimas XX a. antros pusės – XXI a. pradžios Lietuvos dailėje“. Vilnius, 2017
29. Michelkevičė, Lina. „Kalbiniai diskursai meniniame (pa)tyrime ir kalbančio menininko vaidmenys“, in: Acta Academiae Artium Vilnensis, t. 79: Meninis tyrimas: teorija ir praktika. Sudarė Vytautas Michelkevičius. Vilnius. 2015
30. Michelkevičius, Vytautas „Postdisciplininis leksikonas“, Vilnius : Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga, 2018
31. Michelkevičius, Vytautas ir Šapoka, Kęstutis. (Ne)priklausomo šiuolaikinio meno istorijos = (In)dependent contemporary art histories : T. 1: Savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1987-2011 m. ir T. 2: Savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1987-2014 m.. Vilnius: Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga, 2011
32. Michelkevičius, Vytautas ir Šapoka, Kęstutis. (Ne)priklausomo šiuolaikinio meno istorijos = (In)dependent contemporary art histories : T. 1: Savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1987-2011 m. ir T. 2: Savivaldos ir iniciatyvos Lietuvoje 1987-2014 m.. Vilnius: Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga, 2011

33. Michelkevičius, Vytautas, „Meninio tyrimo suvesti. Žinojimo kontūrais“. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2016
34. Michelkevičius, Vytautas, „Postdisciplininis leksikonas“, Vilnius : Lietuvos tarpdisciplininio meno kūrėjų sąjunga, 2018
35. Michelkevičius, Vytautas. „Meninio tyrimo sampratos ribos ir kontekstai: paini pradžia ir atspirties taškai“, in: Acta Academiae Artium Vilnensis, t. 79: Meninis tyrimas: teorija ir praktika. 2015
36. Patricia Leavy, „Method Meets Art: Arts-Based Research Practice“, 2008
37. Psichologijos žodynas, 1993
38. Robert Nisbet, „Sociology as Art Form“, 2001
39. Roger T. Dean, Hazel Smith. „Practice-led Research, Research-led Practice in the Creative Arts“, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009
40. Sabolius, Kristupas, „Materija ir vaizduotė: hibridinė kūryba tarp meno ir mokslo“, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018
41. Shaun McNiff, „Menas kaip tyrimai: galimybės ir iššūkiai“/ „Art as Research : Opportunities and Challenges“, 2013m. <https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1g0b594> [žiūrėta 2019-11-15]
42. Skaidra Trilupaitytė, Lolita Jablonskienė, „Šiuolaikinio meno kontekstai Lietuvoje ir pasaulyje“, ŠMC – 15 metų, Vilnius: Šiuolaikinio meno centras, 2007
43. Skurvidaitė, Sandra „Ar menas vis dar rieda tolyn, apsigeldamas gyvenimu?“, Lietuvos rytas, 1994-08-26
44. Straipsnių leidinys „Medijų studijos: filosofija, komunikacija, menas“, „Meno ir komunikacijos studijų sąveika: medijos ir medijų menas“. Vilnius, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007
45. Anna Stromberg, „Measuring Patients' Knowledge about Heart Failure“, 2005
46. Tarptautinių žodžių žodynas. Alma littera, 2001, 2003
47. Tarptautinių žodžių žodynas. Alma littera, 2001, 2003.
48. The Slade School of Fine Art - University College London
49. Trachtenberg, Stanley apžvalginis veikalas „The Postmodern Moment. A Handbook of Contemporary Innovation in the Arts“, Westport-London, 1985
50. Trakšelytė, Aušra, disertacija „Įvietintas vaizduojamasis menas. Teorinis diskursas ir raiška Lietuvos šiuolaikiniame mene“, Vilniaus dailės akademija, 2010
51. Trilupaitytė, Skaidra, „Lietuvos dailės gyvenimas ir institucijų kaita sovietmečio pabaiga – nepriklausomybės pradžia“, Vilnius: Artseria, 2017

52. Welsch Wolfgang „Mūsų postmodernioji modernybė“, iš vokiečių k. vertė Alfonsas Tekorius. Vilnius: Alma littera, 2005

Internetiniai šaltiniai

1. „Arts at MIT“, Arts.mit.edu, [interaktyvus], 2018 [žiūrėta 2020-06-23]
2. „Transdisciplinary Insights“ (TI), 2017, 2018, 2019.
<https://www.ingentaconnect.com/content/leuven/ti/2019/00000003/00000001> [žiūrėta 2019-08-16]
3. ApieAlphonsoLingi.pdf straipsnis, „Kūrybinės jėgos“ [žiūrėta 2019-11-16]
4. Davé, A., V. Blessing, K. Nielsen ir P. Simmonds, „Landscape Review of Interdisciplinary Research in the UK“/ „Tarpdalykinių tyrimų Anglijos aukštojo mokslo įstaigose atvejų analizė“. HEFCE, 2016. Prieiga internete:
<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20170110115539/http://www.hefce.ac.uk/media/HEFCE,2014/Content/Pubs/Independentresearch/2016/Two,reports,on,interdisciplinary,research/Landscape%20review%20of%20UK%20interdisciplinary%20research.pdf>
[žiūrėta 2020-10-22]
5. Dovilė Trumpytė, „Kas rašo šiuolaikinės dailės istoriją?“, 7 Meno dienos, 2004-07-23.
http://www.culture.lt/7md/?leid_id=624&kas=straipsnis&st_id=3565 [žiūrėta 2019-11-20]
6. Epistemologija arba pažinimo teorija – filosofijos šaka, tirianti pažinimo prigimtį ir principus. <https://www.vle.lt/Straipsnis/epistemologija-49205> [žiūrėta 2019-11-15]
7. Grigoravičienė, Erika, „Tarpdiscipliniškumas: nuo multimedia prie „kritinio diskurso“, LTMKS tinklalapis, [žiūrėta: 2020-09-10].
8. Grigoravičienė, Erika. „Visai rimtai: naujojo meno institucijos ir jų projektai“, Vilnius: MO Kultūros istorija <<http://www.mmcentras.lt>> [žiūrėta 2019-11-20]
9. <http://diurer.narod.ru/POST/asamb.htm> [žiūrėta 2020-11-20]
10. http://interstudia.lt/wp-content/uploads/2013/01/2_Inter-studia_humanitatis_2005.pdf
[žiūrėta 2020-11-20]
11. <http://julijonasurbonas.lt/about-me/> [žiūrėta 2020-10-10]
12. <http://krastas.klavb.lt/valantiejus-algimantas-1958-2016/> [žiūrėta 2019-12-20]
13. http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/1_str_gedutis_79.pdf [žiūrėta 2020-06-26]
14. http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/1_str_gedutis_79.pdf [žiūrėta 2020-10-15]
15. http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/1_str_gedutis_79.pdf [žiūrėta 2019-11-15]
16. http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/2_str_michelkevicius_79.pdf [žiūrėta 2020-11-20]
17. http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf [žiūrėta 2019-06-16]
18. http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf [žiūrėta 2020-12-20]

19. http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf [žiūrėta 2020-11-20]
20. http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf [žiūrėta 2020-11-13]
21. http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/9_str_katinaite_79.pdf [žiūrėta 2020-11-29]
22. <http://ndg.lt/renginiai/paskaitos/dainius-li%C5%A1kevi%C4%8Dius-atsisveikinimas-su-xx-am%C5%BEiumi.aspx> [žiūrėta 2020-12-06]
23. <http://nidacolony.lt/lt/424-venecijos-meno-bienaleje-lietuva-pristatys-vda-nmk-parengtas-dainiaus-liskeviciaus-projektas-muziejus> [žiūrėta 2020-12-29]
24. <http://pakuihardware.org/files/gimings/PORTFOLIO-PAKUI-HARDWARE-2016-Ugnius-Gelguda-Neringa-Cerniauskaite.pdf> [žiūrėta 2020-07-24]
25. <http://pilotas.lt/2018/05/10/kultura/saule-ir-jura-venecijoje-siuolaikinio-meno-bienaleje-lietuvai-atstovaus-opera-performansas/> [žiūrėta 2020-12-28]
26. <http://swamp.lt/> [žiūrėta 2020-11-20]
27. http://www.augustinas.lt/cv_lt.html [žiūrėta 2020-09-10]
28. <http://www.augustinas.lt/darbai.html> [žiūrėta 2020-11-20]
29. <http://www.istorikas.lt/savokos/k/kraniometrija/> [žiūrėta 2021-01-01]
30. <http://www.maceina.lt/html/filosofijairkutura.html> [žiūrėta 2020-12-06]
31. <http://www.maceina.lt/html/filosofijoskilmeirprasme.html> [žiūrėta 2020-12-01]
32. <http://www.mmcentras.lt/autoriai/svajone-ir-paulius-stanikas/600> [žiūrėta 2020-08-20]
33. <http://www.mmcentras.lt/autoriai/svajone-ir-paulius-stanikas/600>. [žiūrėta: 2020-11-19]
34. <http://www.mmcentras.lt/gyviju-paveikslu-fotografijos/6984> [žiūrėta 2020-11-22]
35. <http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/daile/xx-a-pabaigos-naujasismenas/visai-rimtai-naujojo-meno-institucijos-ir-ju-projektai-/4697> [žiūrėta 2020-05-25]
36. <http://www.mmcentras.lt/kulturos-istorija/kulturos-istorija/daile/xx-a-pabaigos-naujasismenas/juokais-netikras-menas/4686#gyviju-paveikslu-fotografijos-6984> [žiūrėta 2020-11-20]
37. http://www.narbuto.salcininkai.lm.lt/wp-content/uploads/2013/01/Dalyku_ryšiai_ir_integracija_mokomoji_medžiaga-full.pdf [žiūrėta 2020-11-22]
38. <http://www.ndg.lt/renginiai/kita/saul%C4%97-ir-j%C5%ABra.aspx> [žiūrėta 2020-11-20]
39. <http://www.pakuihardware.org/index.php?/projects/about/> [žiūrėta 2020-11-22]
40. <http://www.pakuihardware.org/index.php?/projects/about/> [žiūrėta 2019-11-22]
41. <http://www.stanikas.com/> [žiūrėta 2020-11-25]
42. <http://www.zmogusirzodis.leu.lt/index.php/zmogusirzodis/article/download/139/135> [žiūrėta 2019-11-25]
43. <http://zodynai.igloro.info/search-heterogeniskas/> [žiūrėta 2020-07-13]

44. <https://artnews.lt/renginys/susitikimu-ciklas-doppelganger-julijonas-urbonas-apie-studijos-praktika> [žiūrėta 2020-11-20]
45. <https://bienal.iksv.org/en/bienal-artists/pakui-hardware> [žiūrėta 2020-11-20]
46. <https://cooper.edu/art/courses/electives/se-403a-se-403b> [žiūrėta 2020-11-15]
47. <https://daile.lt/artist/dauksa-tomas-99159909/> [žiūrėta 2020-11-26]
48. https://dainius50.rssing.com/chan-30317318/all_p2.html [žiūrėta 2020-12-02]
49. <https://dgillart.wordpress.com/2013/08/26/define-your-discipline/> [žiūrėta 2020-10-22]
50. <https://dgillart.wordpress.com/2013/08/26/define-your-discipline/> [žiūrėta 2019-09-15]
51. <https://dgillart.wordpress.com/2013/08/26/define-your-discipline/> [žiūrėta 2019-07-07]
52. <https://dgillart.wordpress.com/2013/08/26/define-your-discipline/> [žiūrėta 2020-11-20]
53. <https://docplayer.net/45350615-Sovietmetis-kaip-meninio-tyrimo-objektas-kestucio-grigaliuno-dainiaus-liskeviciaus-ir-egles-ulcickaites-atvejai.html> [žiūrėta 2020-07-13]
54. <https://en.wikipedia.org/wiki/Microhistory> [žiūrėta 2020-10-25]
55. https://hkilter.com/index.php?title=Monodisciplinary_vs_Pluridisciplinary_Research [žiūrėta 2020-11-20]
56. <https://lt.wikipedia.org/wiki/Vojerizmas> [žiūrėta 2020-11-26]
57. <https://m.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/zvaigzdes-ir-pramogos/ir-durys-galikalbeti-601390> [žiūrėta 2020-11-20]
58. <https://m.klaipeda.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/venecijos-bienaleje-35-tonos-smelio-ir-lietuviska-opera-913428> [žiūrėta 2020-11-20]
59. <https://mpm17fall2009friday.wordpress.com/2009/10/31/what-is-hybridity/> [žiūrėta 2019-05-22]
60. https://openresearch-repository.anu.edu.au/bitstream/1885/41954/2/GCWPixel_Raiders.pdf [žiūrėta 2019-05-10]
61. <https://plato.stanford.edu/entries/feyerabend/> [žiūrėta 2020-11-20]
62. <https://richardcoyne.com/2018/06/09/undisciplinarity/> [žiūrėta 2020-11-15]
63. <https://richardcoyne.com/2018/06/09/undisciplinarity/> [žiūrėta 2019-07-15]
64. <https://thecomplexself.wordpress.com/2016/06/30/multi-inter-trans-post-disciplinary/> [žiūrėta 2020-11-20]
65. <https://www.7md.lt/daile/2015-12-25/Daile#&gid=1&pid=5> [žiūrėta 2020-02-22]
66. <https://www.alfa.lt/straipsnis/50395886/n-ir-g-urbonai-pelkes-mus-gyvenime-mokokuklumo?fbclid=IwAR1Hj-ViTQHpmxIZeLwvSJEKav90BCmHmKIPT8AoBzNEcQmtaloE5-W5Rk> [žiūrėta 2019-11-19]
67. <https://www.arj.no/2012/03/12/disciplinarity-2/> [žiūrėta 2021-01-01]

68. <https://www.ateitis.net/lt/temos/160/> [žiūrėta 2019-10-12]
69. <https://www.ateitis.net/lt/temos/876/puslapis-2> [žiūrėta 2020-11-20]
70. https://www.carliergebauer.com/artists/pakui_hardware/6749/saliva-interview-with-pakui-hardware-12-05-2020 [žiūrėta 2020-11-20]
71. <https://www.delfi.lt/kultura/naujienos/gediminas-ir-nomeda-urbonai-menas-gali-isjudinti-mokslo-sustabarejima.d?id=79210127> [žiūrėta 2019-05-21]
72. <https://www.galerijavartai.com/exhibitions/34-robertas-narkus-the-board/> [žiūrėta 2020-11-27]
73. <https://www.investopedia.com/terms/n/neoliberalism.asp> [žiūrėta 2020-11-20]
74. <https://www.koma6.com/pakui-hardware-interview> [žiūrėta 2020-12-20]
75. <https://www.kulturostyrimai.lt/visos-temos/kurybines-industrijos/menininku-mainu-rezidenciju-infrastrukturos-galimybiu-studija/> [žiūrėta 2020-05-01]
76. <https://www.letmekoo.lt/about/> [žiūrėta 2020-10-21]
77. <https://www.letmekoo.lt/tekstai/aktualiojo-meno-raktazodziai-tarpdiscipliniskumas-medijos-ir-reliacine%CC%87-estetika/> [žiūrėta 2020-10-21]
78. <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Hibridinis> [žiūrėta 2020-09-03]
79. https://www.limis.lt/en/paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000003407460?s_id=grkSlK8w95AQiow7&s_ind=79133&valuable_type=EKSPONATAS [žiūrėta 2020-11-20]
80. https://www.llri.lt/wp-content/uploads/2016/11/STOKA__2016__LLRI.pdf [žiūrėta 2020-09-20]
81. https://www.llri.lt/wp-content/uploads/2016/11/STOKA__2016__LLRI.pdf [žiūrėta 2020-10-17]
82. <https://www.lrytas.lt/kultura/meno-pulsas/2009/08/18/news/menininkai-kvieciami-kurti-muzikines-kompozicijas-durims-5778034/> [žiūrėta 2020-03-03]
83. <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1125813/lietuviu-kurta-opera-saule-ir-jura-pateko-i-antra-metinio-the-guardian-parodu-saraso-vieta> [žiūrėta 2020-06-20]
84. <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1275630/venecijos-auksini-liuta-pelnes-operos-performansas-saule-ir-jura-persikelia-i-apleista-vokietijos-baseina> [žiūrėta 2020-11-24]
85. <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/42646/venecijos-bienaleje-lietuva-pristatys-d-liskeviciaus-projektas-muziejus> [žiūrėta 2020-11-29]
86. Jessop & Ngai-Ling 2003 <https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/229/> [žiūrėta 2019-12-01]
87. Jessop & Sum, „Pre-disciplinary and post-disciplinary perspectives“, 2001 https://www.researchgate.net/publication/286234017_Pre-disciplinary_and_post-disciplinary_perspectives [žiūrėta 2019-12-01]

88. lietuviuzodynas.lt/zodynas/Tarpdalykinis [žiūrėta 2020-10-23]
89. Michelkevičė, Lina, „Pro-testo laboratorija: bendradarbiavimo strategija kaip viešosios erdvės steigtis“ / „Pro-test Lab: Constituting Public Space through Collaborative Strategy“, Vilnius, 2013 https://www.academia.edu/4099668/Lina_Michelkevi%C4%8D%C4%97 [žiūrėta 2020-10-23]
90. Michelkevičius, Vytautas. „Pirmasis pokalbis apie meninį tyrimą: (kodėl gi) menininkui (reiktų) vėl į akademiją?“, in: artnews.lt, [interaktyvus], 2014 <https://artnews.lt/pirmasis-pokalbis-apie-menini-tyrimakodel-gi-menininkui-reiktu-vel-i-akademija-22912> [žiūrėta 2020-10-29],
91. Nuotoliniu būdu vykusį paskaitą, facebook/zoom platformoje „Žmogus ir menas“ arba „Menininkas ir teorija“ [žiūrėta: 2020-11-11]
92. Tumpytė, Dovilė, „Aktualiojo meno raktažodžiai: tarpdiscipliniškumas, medijos ir reliacinė estetika“ Publikuota interneto žurnale www.balsas.cc, [žiūrėta 2019-11-23] <https://www.letmekoo.lt/wp-content/uploads/2013/10/tarpdiscipliniskumo-kapinynuos-lt.pdf> [žiūrėta 2020-11-23]
93. Viktorija Šiaulytė. „Zooetikos paviljonas XII Baltijos trienalėje 2015 rugsėjo 5–spalio 18“, zooetics.net, [interaktyvus], 2015, <http://www.zooetics.net/blog/zooetics-pavilion-at-xii-baltic-trienial/> [žiūrėta 2019-11-10]
94. World Congress of Transdisciplinarity, Union of International Associations. Conference Paper. Available. 1st Judge, 1994 : <http://www.uia.org/uiadocs/aadocnd4.htm> [žiūrėta 2019-11-15]
95. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1159957/karantino-itaka-zmones-jaucia-nerima-del-psichikos-sveikatos-praranda-darba-ir-pajamas> [žiūrėta 2020-11-29]
96. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/interdisciplinary> [žiūrėta 2019-12-19]
97. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/intradisciplinary> [žiūrėta 2012-11-11]
98. https://www.mruni.eu/upload/iblock/757/6_petrauskiene.pdf [žiūrėta 2020-11-22]
99. https://www.mruni.eu/upload/iblock/757/6_petrauskiene.pdf [žiūrėta 2019-10-10]
100. <https://www.psichologijatau.lt/jusu-jausmus-lemia-jusu-mintys/> [žiūrėta 2020-12-30]
101. https://www.researchgate.net/publication/304235114_From_Disciplinarity_to_Postdisciplinarity_Tourism_Studies_Dedisciplined [žiūrėta 2020-11-22]
102. <https://www.roostergallery.eu/portfolio/tomas-dauksa/> [žiūrėta 2020-11-27]
103. <https://www.sunandsea.lt/en/Team> [žiūrėta 2020-11-20]
104. <https://www.taike.fi/en/web/monitaide/multidiciplinary-art> [žiūrėta 2020-11-28]

105. <https://www.theblogfathers.com/hybrid-art-a-look-into-the-futuristic-world-of-fine-arts/> [žiūrėta 2019-05-22]
106. <https://www.thefreedictionary.com/disciplinarity> [žiūrėta 2019-07-03]
107. <https://www.thefreedictionary.com/disciplinarity> [žiūrėta 2020-09-20]
108. <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/239/1/ISBN9789955126256.pdf> [žiūrėta 2020-08-17]
109. https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/61464/1/ISSN1822-7805_2015_T_17_N_4.PG_20-49.pdf [žiūrėta 2020-06-25]
110. <https://www.vle.lt/straipsnis/antropometrija/> [žiūrėta 2020-01-03]
111. <https://www.vle.lt/Straipsnis/tarpdisciplininis-menas-94114> [žiūrėta 2020-11-22]
112. <https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/t/tarpsritinis> [žiūrėta 2020-07-10]

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. Monodisciplininis arba disciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 2 pav. Tarpdalykinis ir tarpdisciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 3 pav. Tarpšritinis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 4 pav. Hibridinis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 5 pav. Interdalykinis / interdisciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 6 pav. Intradisciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 7 pav. Transdalykinis / transdisciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 8 pav. Meninis tyrimas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 9 pav. Multidalykinis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 10 pav. Hiperdisciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 11 pav. Postdisciplininis menas, Simona Nakrošiūtė, 2020.
- 12 pav. A. „Kristijono Donelaičio atvejis“ tapybos darbų ir juos lydinčių artefaktų instaliacija. Žygimantas Augustinas, Vilnius, Lietuva, 2013-2014 m., įrėminti tapybos darbai, nuotraukos, schemos, instaliacijos matmenys gali kisti priklausomai nuo eksponavimo erdvės, autoriaus nuosavybė. Prieiga internete
<http://www.augustinas.lt/pdf/vp.pdf> [žiūrėta 2020-12-24]
- 13 pav. B. „(IN) atvejis“, tapybos darbų ir juos lydinčių artefaktų instaliacija. Žygimantas Augustinas, Vilnius, Lietuva, 2014-2015 m., įrėminti tapybos darbai, nuotraukos, schemos, instaliacijos matmenys gali kisti priklausomai nuo eksponavimo erdvės, autoriaus nuosavybė. Prieiga internete
<http://www.augustinas.lt/pdf/vp.pdf> [žiūrėta 2020-12-24]
- 14 pav. C. „Homo Catinus atvejis“, tapybos darbų ir juos lydinčių artefaktų instaliacija. Žygimantas Augustinas, Vilnius, Lietuva, 2014-2015 m., įrėminti tapybos darbai, nuotraukos, schemos, instaliacijos matmenys gali kisti priklausomai nuo eksponavimo erdvės, autoriaus nuosavybė. Prieiga internete:
http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf [žiūrėta 2020-12-24]
- 15 pav. Eglė Ulčickaitė, „Praėjus šalčiams“, iš ciklo „Laiko peizažas“, 2013 m. drobė, aliejus, 50x60, autorės nuosavybė, autorės nuotrauka. Prieiga internete:
http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf [žiūrėta 2020-12-24]
- 16 pav. Eglė Ulčickaitė, „Kasos langelis“, iš ciklo „Laiko peizažas“, 2013 m. drobė, aliejus, 50x60, autorės nuosavybė, autorės nuotrauka. Prieiga internete:

http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_79/3_str_narusyte_79.pdf [žiūrėta 2020-12-24]

17 pav. „Pelkių paviljonas“/ „The Swamp Pavilion“, Paulius Vaitiekūnas, Andrius Ropolas, Jautra Bernotaitė. 2018 m. Prieiga internete:

<http://www.swamp.lt/> [žiūrėta 2020-12-24]

18 pav. „Absent Touch“, Pakui Hardware, 2020 m. Nuotrauka daryta Trevor Good. Prieiga internete:

<https://www.berlinartlink.com/2020/12/08/body-without-organs-pakui-hardwares-absent-touch-at-carlier-gebauer/> [žiūrėta 2020-12-24]

19 pav. „Muziejus“, Darius Liškevičius, 2014 m. NDG nuotrauka. Prieiga internete:

https://sekunde.lt/leidinys/old_turinys/atminties-kolekciniukas/ [žiūrėta 2020-12-24]

20 pav. „Ugnies eilės“, Svajonė ir Paulius Stanikai, 1994 m. Prieiga internete:

<http://www.stanikas.com/> [žiūrėta 2020-12-24]

21 pav. „Ugnies eilės“, parodos fragmentas, Svajonė ir Paulius Stanikai, 1994 m. Prieiga internete:

<http://www.stanikas.com/> [žiūrėta 2020-12-24]

22 pav. „Dvejojančios durys“, Julijonas Urbonas, 2015 m, nuotrauka Remio Ščerbauskio. Prieiga internete:

<http://www.bienale.lt/2015/10-oji-kauno-bienale/nicolas-bourriaud-paroda-gijos-fantasmagorija-apie-atstuma/attachment/re125806-682x1024/> [žiūrėta 2020-12-24]

23 pav. „Skambančios durys“, Julijonas Urbonas, 2009 m. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2009m. Nuotrauka Aistės Valiūtės ir Daumanto Plechavičiaus. Prieiga internete:

<http://pilnas3.kaunas.lt/klausimus-keliantys-jubiliejinis-centras-ir-mediju-menas/> [žiūrėta 2020-12-24]

24 pav. Parodos „Valdyba“ fragmentas, Robertas Narkus, 2020 m. Nuotraukos autorius Robertas Narkus. Prieiga internete:

<https://www.galerijavartai.com/exhibitions/34-robertas-narkus-the-board/> [žiūrėta 2020-12-24]

25 pav. Parodos „Valdyba“ fragmentas, Robertas Narkus, 2020 m. Nuotraukos autorius Robertas Narkus. Prieiga internete:

<https://www.galerijavartai.com/exhibitions/34-robertas-narkus-the-board/> [žiūrėta 2020-12-24]

26 pav. Parodos „t“ fragmentas „Manibus Quinquennium“, Tomas Daukša, 2019 m. Lauryno Skeisgielos nuotrauka. Prieiga internete:

<https://artnews.lt/author/joginte-ir-jurijus> [žiūrėta 2020-12-24]

27 pav. Parodos „t“ fragmentas „Flores rugien“ (be apribojimų), plastikas, guma, LED žibintai, garsas, 28x20x26, Tomas Daukša, 2019 m. Nuotraukos autorius Tomas Daukša. Prieiga internete:

<https://www.roostergallery.eu/portfolio/tomas-dauksa/> [žiūrėta 2020-12-24]

28 pav. Opera „Saulė ir jūra“, Rugilė Barzdžiukaitė, Vaiva Grainytė, Lina Lapelytė, 2017 m. Nuotraukos autorė G.Šėgždė. Prieiga internete:

<https://www.15min.lt/kultura/naujiena/asmenybe/zmogaus-ir-zemes-nuovargis-pokalbis-su-venecijoje-lietuvai-atstovausiancios-operos-saule-ir-jura-autoremis-285-1031412>

[žiūrėta 2020-12-24]

29 pav. „PURI-KONSTRUKCIJA“, Simona Nakrošiūtė, 2019 m. asmeninis archyvas.

30 pav. „Trūkumai-dirgikliai“, Simona Nakrošiūtė, 2019 m. asmeninis archyvas.

31 pav. „Nuo taško iki linijos galo“ keli fragmentai, Simona Nakrošiūtė, 2019 m. asmeninis archyvas.

32 pav. „dalykai“ fragmentai, Simona Nakrošiūtė, 2019 m. asmeninis archyvas.

33 pav. „Objektų kolekcija – rastų daiktų sureikšminimo laboratorija“, Simona Nakrošiūtė, 2020 m. asmeninis archyvas.